

KRITISCHE KANTTEKENINGEN BIJ EEN VERJAARDAG

*Rede uitgesproken door de procureur-generaal E. KRINGS
op de plechtige openingszitting van het Hof van Cassatie
op 1 september 1987.*

1. Over enkele dagen zal het precies twintig jaar geleden zijn dat de wet die het Gerechtelijk Wetboek inhoudt, na door de Wetgevende Kamers te zijn goedgekeurd, door de Koning werd afgekondigd.

Het is mijn bedoeling bij deze gelegenheid een overzicht te geven van de vraagstukken die sinds de inwerkingtreding van dat wetboek zijn gerezen en die leemten in de bestaande teksten laten blijken of wijzigingen noodzakelijk maken.

Reeds bij het eindverslag van de Commissie voor de Justitie in de Kamer verklaarde de verslaggever, de heer Hermans: «Hoe meer men met de rechterlijke hervorming begaan is, hoe meer men de indruk krijgt dat er voorzeker nog heel wat artikelen, na een bepaalde tijd van praktische toepassing, aangepast zullen moeten worden en dat er ongetwijfeld ook nog heel wat leemten aangevuld zullen moeten worden. Maar na zulke lange voorbereiding — de heer Van Reepinghen werd reeds bij koninklijk besluit van 17 oktober 1958 aangesteld — (we waren toen in juni 1967) — is nu de tijd gekomen om dit belangrijke ontwerp in toepassing te brengen»¹.

In dezelfde zin verklaarde de minister van Justitie, de heer Wigny, in openbare vergadering van de Kamer, dat de tekst van het wetsontwerp uiteraard voor verbeteringen vatbaar was, doch dat die verbeteringen het voorwerp zouden uitmaken van latere wetsontwerpen².

Reeds op 15 juli 1970, nog vóór de volledige inwerkingtreding van het nieuwe wetboek, voerde de wetgever een reeks belangrijke wijzigingen in.

Gelet op die scherpzinnige verklaringen, die misschien te weinig aandacht kregen, meen ik reden te hebben om heden een kritische blik te werpen op de bepalingen aan het ontstaan waarvan ik destijds deelnam, en op de toepassingen die ervan werden gemaakt.

2. Is het procesrecht zeker een rijke bron voor wetenschappelijke en wijsgerige bezinning, het is vooral een onmisbaar werktuig, enerzijds, voor de rechtzoekenden die moeten weten hoe ze zich tot de rechter moeten wenden om hun rechten te doen gelden of te doen eerbiedigen en, anderzijds, voor de rechter die moet weten hoe hij de debatten moet leiden met inachtneming van de rechten van de verdediging, en tevens hoe hij het doelmatigst en met name binnen een redelijke termijn recht moet spreken.

Daarom moet het procesrecht in de eerste plaats pragmatisch zijn. En ook de rechtspraak moet dat pragmatisme in

ere houden. Dit was ongetwijfeld een van de voornaamste preoccupaties van de Koninklijk Commissaris, maar het was ook het doel dat de Wetgever nastreefde toen hij het Wetsontwerp dat het Gerechtelijk Wetboek inhield, aan een scherp kritisch onderzoek onderwierp.

De vraag rijst nu, of dit doel steeds werd bereikt en of de thans bestaande moeilijkheden al dan niet te wijten zijn aan de bepalingen die in het wetboek werden opgenomen. Een kritisch onderzoek lijkt mij onotbeerlijk en ik neem me voor, zo mogelijk onbevooroordeeld (men zou er allicht aan kunnen twifelen), enkele grote vraagstukken aan de huidige feitelijke situatie te toetsen, om uit te maken of de wetteksten nu nog voldoen aan de doeleinden waarvoor ze tot stand werden gebracht.

3. Gedurende de achter ons liggende vijftientwintig jaar, dit is ongeveer het tijdsverloop sinds het moment waarop de teksten werden geconcipieerd, hebben in de samenleving grote veranderingen en verschuivingen plaatsgehad.

Toen het wetboek in voorbereiding was, kende het land een betrekkelijke welvaart. De staatsschuld leverde nog geen problemen op.

De gemeenschapsverhoudingen, hoewel reeds gespannen, waren lang niet zo op de spits gedreven als nu.

Niemand zal ontkennen dat de zware economische crisis die we beleven een structurele en geen zuiver conjuncturele factor vormt. Alle instellingen worden op de helling gezet. De Rechterlijke Macht ontsnapt hieraan niet. Dat betekent dat we ons opnieuw moeten beraden over tal van regelingen die eertijds wel zin hadden, doch vandaag misschien achterhaald zijn. Wat gisteren mogelijk was, is het thans niet meer. Bovendien hebben de mentaliteit van de bevolking en haar levenswijze zich diepgaand gewijzigd. Ook aan de ingrijpende staatshervormingen kunnen we niet zonder meer voorbijgaan.

Of het nu op economisch, sociaal, politiek, familiaal, cultureel, wetenschappelijk gebied zij, al onze instellingen worden soms zeer grondig ter discussie gesteld. Het zou niet opgaan hier bij elk van die kanten van het probleem stil te staan, maar het is wel nodig te beklemtonen dat die evolutie, om niet van revolutie te spreken, een ongemeen sterke invloed op het recht heeft uitgeoefend.

4. Wel zou ik, in dit opzicht, enkele aspecten van ons onderwerp nader willen toelichten.

Op het gebied van het gezinsrecht moge ik in de eerste plaats het echtscheidingsrecht vermelden. Het Hof weet dat de gronden tot echtscheiding aanzienlijk werden uitgebreid. Welnu, in 1960 werden voor geheel het land 5.222 echtscheidingen ingeleid. In 1980 waren het er niet minder dan 16.707. Een enorm verschil!

¹ St. Kamer, 1965-66, nr. 59/49, p. 3.

² Handel. Kamer, 21 juni 1967, p. 4; Handel. Senaat, 27 en 28 juni 1967.

In dezelfde periode, en tot onlangs toe, werden in belangrijke delen van het familierecht in de ruime betekenis, het erfrecht van de overlevende echtgenoot, het huwelijksgoederenrecht, de adoptie, de afstamming, buitengewoon diepgaande wijzigingen aangebracht, die helemaal niet op de feiten vooruitlopen, maar wel het gevolg zijn van de evolutie in de zeden die het gezinsleven kenmerkt.

Wat het sociaal recht en het arbeidsrecht betreft, zou ik graag eraan herinneren dat, terwijl het recht van de sociale zekerheid vlak na de tweede wereldoorlog in het leven werd geroepen, het toch in de jaren zestig was dat belangrijke regelingen op dat gebied tot stand kwamen, zoals de herziening van de werkloosheidsuitkeringen (K.B. van 20 december 1963); het nieuw regiem voor het pensioen van de werknemers (K.B. nr. 50 van 24 oktober 1967); de uitbreiding van het stelsel van de verzekering tegen ziekte en invaliditeit tot de zelfstandigen en de openbare sector. De wet van 1 april 1969 betreffende het bestaansminimum voor bejaarde lieden, het koninklijk besluit van 28 juni 1969 dat de ziekte- en invaliditeitsverzekering tot alle tot dan toe niet gedekte personen uitbreidde en de wet van 20 juli 1971 die gezinsprestaties invoerde, hebben zodoende in dit tijdsbestek een aanzienlijke uitbreiding van de sociale zekerheid verwezenlijkt.

Ook het arbeidsrecht maakte in die tijd een verstrekken-de evolutie door. Laat ik alleen vermelden de Arbeidswet die van 16 maart 1971 en de Arbeidsongevallenwet die van 10 april 1971 dagtekenen.

Hier zijn uiteraard de structurele veranderingen het sterkst geweest: de arbeidsmarkt is inderdaad bijzonder gevoelig voor de wereldrecessie en in ons land i.h.b. werden met name de twee grote zuilen van de welvaart, de steenkolen en de metaalnijverheid, praktisch volledig weggevaagd, terwijl tegelijkertijd onze vestigingen in Afrika voor het grootste deel verloren gingen.

In hetzelfde tijdperk echter nam het economisch recht een buitengewone vlucht, mede doordat de Europese Economische Gemeenschap gaandeweg haar eigen dimensie kreeg. Daar ons land in de Gemeenschap vrijwel centraal ligt, kan het niet anders dan dat ook onze handelsondernemingen zich willens nillens moeten aanpassen. Het bankwezen, het verzekeringswezen, het internationaal vervoer, om slechts een paar voorbeelden aan te halen, het bedrijfsleven in het algemeen zijn helemaal ontgroeid aan de rechtsregels die een dertigtal jaren geleden de handelsbetrekkingen beheersten.

Last but not least, een aspect dat wellicht gedeeltelijk aan evengenoemde evolutie toe te schrijven is: onze politieke instellingen hebben dezelfde trend gevolgd. Ik zal uiteraard niet gaan uitweiden over dit vraagstuk, waarvan het Hof de gegevens grondig kent, maar ik zou willen beklemtonen dat de weerslag van de diepgaande omvorming van de Belgische Staat ook weer een sterke invloed heeft, niet alleen op het recht, doch zelfs op het rechtsbewustzijn in dit land. We zullen hier dadelijk op terugkomen.

5. Voor mijn onderzoek is echter vooral de vaststelling belangrijk, dat alle wijzigingen die het rechtsleven hebben beïnvloed, met een ontzaglijke uitbreiding van de wetgeving gepaard zijn gegaan.

Mag ik eraan herinneren dat, wanneer de magistraat, de advocaat zich in de jaren vijftig naar de rechtbank of het

hof begaf, het hem mogelijk was zijn wetboeken in zijn aktentas te bergen om bij elke gelegenheid een behoorlijke legislatieve documentatie bij de hand te hebben. Twee boekdelen van redelijk formaat en gewicht volstonden daartoe. Wie kan er nu nog aan denken zelfs maar een deel van de wetgeving mee te nemen? Het is zelfs haast ondoenbaar om ze, bij het hoge tempo van de wijzigingen die de wetgeving ondergaat, behoorlijk bij te houden.

We mogen verwachten dat het wetten- en reglementensenaal zich in de toekomst nog aanzienlijk zal uitbreiden, nu we wetgevers bij de vleet hebben: centrale wetgevers (Kamer en Senaat), gemeenschapswetgevers (Vlaamse Raad, Waalse Gewestraad, Franse Gemeenschapsraad, Raad van de Duitstalige Gemeenschap), provincieraden en honderden gemeenteraden, waarbij we de Europese wetgever niet mogen vergeten.

Overregulering vormt aldus niet enkel een kenmerk van onze moderne samenleving, maar moet nu zelfs een kwaal geheten worden. Daarom is hoe langer, hoe meer sprake van deregulering. Onze Nederlandse bureaus hebben onderzoekscommissies ingesteld ten einde de middelen te bepalen die tot een deregulering kunnen leiden³. Het Vlaams Economisch Wetenschappelijk Congres heeft het vraagstuk op economisch gebied aan een grondig onderzoek onderworpen. Het is echter tot de bevinding gekomen dat, alvorens aan deregulering te denken, het wenselijk is te overwegen hoe *goede* regelingen gemaakt moeten worden. Van doorslaggevend belang is dat regulering behoorlijk voorbereid en diep doordacht wordt. Wetten maken, regels stellen vraagt nuchtere bezinning en daarom mogen zulke teksten niet inderhaast klaargestoomd worden.

Vergeten we niet dat vrijwel elke wet, elke regeling, rechten en verplichtingen in het leven roepen en dat, wanneer de teksten slecht zijn, die rechten en verplichtingen aanleiding zullen geven tot geschillen. Degelijk doordachte en opgestelde wetten zullen meestal geen bron van betwistingen worden.

Bovendien, hoe ingewikkelder de regulering is, hoe moeilijker ze ook gekend en derhalve toegepast zal worden⁴. Montesquieu leerde reeds in zijn beroemde *Esprit des lois*: «Le style en doit être concis (...), simple, (...). Les lois ne doivent point être subtiles, (...). Lorsque les exceptions, limitations, modifications ne sont point nécessaires, il vaut beaucoup mieux n'en point mettre»⁵. De toepassingsmoeilijkheden gelden niet alleen voor de rechtssubjecten, maar ook voor de overheid, de openbare besturen die over de uitvoering en de naleving ervan moeten waken, en zelfs voor de rechters die de geschillen moeten berechten. Hoe dikwijls heb ik er niet over horen klagen, dat de parketten en rechtbanken niet genoeg aandacht hebben voor overtre-

³ Bedoeld wordt hier de «Commissie-Wetgevingsvraagstukken», voorgezeten door prof. Geelhoed; het rapport van die commissie werd o.m. in het *Nederlandse Juristenblad* van 13 december 1986 besproken.

⁴ Zie «Deregulering en Rechtsstaat. Juridische beschouwingen bij de dereguleringsproblematiek», toespraak tot het VIIde Vlaams Economisch Wetenschappelijk Congres, gehouden te Brussel op 8 en 9 mei 1987.

⁵ *L'Esprit des lois*, boek XXIX, hoofdst. 16, Parijs, 1871, uitg. Garnier, blz. 532-534.

dingen ter zake van het economisch en van het sociaal en arbeidsrecht! De wetten worden onvoldoende verantwoord in de toelichtingen die aan de wetsontwerpen en -voorstellen moeten voorafgaan⁶.

Men denkt er onmiddellijk aan specialisaties in te voeren zodat op zogenaamde technici een beroep wordt gedaan om bepaalde categorieën geschillen op te lossen⁷.

Het is immers juist dat heden het volledig recht voor de menselijke geest nog maar moeilijk te bevatten is, hetgeen zeer moet worden betreurd, omdat de rechtswetenschap een geheel uitmaakt, zoals de mens in de samenleving ook één is en alle aspecten van het menselijk bestaan voortdurend bij de activiteit van de mens worden betrokken. Het gevaar van zulke tot het uiterste gedreven specialisatie is het ontstaan van een louter juridische techniciteit, waarbij de rechtswetenschap als dusdanig de mist ingaat.

Hierbij komt dat, helaas, de wetten niet zelden onuitvoerbaar zijn, omdat ze bij de werkelijkheid niet aangepast werden⁸.

6. Er zijn nog andere in aanmerking te nemen factoren die samenlevingsgebonden zijn en waarvan de invloed evenmin mag worden onderschat. In dit opzicht moge ik op een verschijnsel wijzen waarvan niemand de gevolgen op gerechtelijk gebied zal ontkennen, nl. de reusachtige uitbreiding van het wegverkeer en de talloze geschillen die hieruit ontstaan en aan de gerechten worden voorgelegd. Ik zal mij niet wagen aan een schatting van het aantal verkeerszaken die aldus zowel bij de penale als bij de civiele gerechten aanhangig worden gemaakt, doch het lijdt geen twijfel dat die zaken een aanzienlijk deel van de rechtspraak van de hoven en rechtbanken in beslag nemen.

7. Dit alles heeft tot gevolg, dat hoe langer hoe meer een beroep wordt gedaan op de Rechterlijke Macht om geschillen op te lossen die door een steeds meer ingewikkelde regulering van de samenleving worden veroorzaakt.

Van de weeromstuit volgt een scherpe stijging van het aantal zaken die aan de hoven en rechtbanken worden onderworpen, terwijl het onaangepaste gerechtelijk apparaat zo goed en zo kwaad als het kan probeert gelijke tred te houden met de ingeleide zaken.

Weet men dat in 1960 voor de gezamenlijke gerechten het aantal magistraten, in de parketten en in de zetel samen, 1.231 was, en dat in 1987, de arbeidsgerechten niet meegetkend, dat aantal slechts gestegen is tot 1.516? Welnu, in dezelfde periode nam het aantal advocaten toe van 3.579 tot 7.900⁹.

Het past niet dat ik hier alle aspecten van die constatering

⁶ «Deregulering en Rechtsstaat», *loc. cit.*, noot 4.

⁷ Zie de wet van 1 augustus 1985, waarbij in de parketten een specialisatie wordt ingevoerd voor de magistraten die het instellen van een strafvordering in belastingzaken tot opdracht hebben.

⁸ R. HENRION, «Les lois oubliées», *J.T.*, 1987, 261-264.

⁹ Verre van mij te beweren, dat de toename van het aantal advocaten de oorzaak van de aangroei van het aantal bij de rechtbanken ingeleide zaken zou zijn. Ik meen dat die toename te verklaren is, althans ten dele, door het verlangen van de justitiabelen, nu de wetgeving onoverzichtelijk is geworden, naar betere voorlichting en betere bescherming van hun rechten. Dat is trouwens de normale taak van de balie (zie de in noot 4 aangehaalde toespraak «Deregulering en Rechtsstaat»).

gen bespreek. Ze zijn ontegensprekelijk een diepgaand onderzoek waard. Men moet ze echter voor ogen houden wanneer men de gerechtelijke toestand van het land onderzoekt.

8. Een fundament van onze rechtsorde is, dat elke rechtzoekende steeds de mogelijkheid moet hebben zich tot een rechter te wenden om recht te krijgen. Er moet een eenvoudige en efficiënte toegang tot het gerecht bestaan, zodat elkeen binnen een redelijke tijd en op doeltreffende wijze een uitspraak over zijn vordering kan verkrijgen. Dit moet op alle gebieden gelden.

Het is dan ook zeer de vraag hoe aan deze eisen kan worden voldaan. Kunnen de instellingen die vijftienvintig jaar geleden in het leven geroepen worden, nog steeds volkomen inspelen op de toestanden die we thans kennen? Men moet die vraag in volle sereniteit onder ogen zien en in voorkomend geval niet terugdeinzen voor kordate ingrepen indien klaarblijkelijk geen andere oplossingen mogelijk zijn.

Ik zal achtereenvolgens enkele vraagstukken in verband met de rechterlijke organisatie en betreffende de rechtspleging bespreken. Het is uiteraard onmogelijk alle in het Gerechtelijk Wetboek behandelde aangelegenheden waarbij problemen zijn gerezen, in dit kort bestek te onderzoeken. Ik zal me beperken tot de aangelegenheden waarvoor naar mijn oordeel dringend een aanpassing van de wettelijke gewettigd zou zijn.

9. Wat de rechterlijke organisatie betreft, zal ik enkele vraagstukken onderzoeken die aanleiding hebben gegeven tot moeilijkheden of waarvoor de geldende bepalingen in elk geval niet behoorlijk werden toegepast, hoewel zij van groot belang zijn.

10. Luidens artikel 79 van het Gerechtelijk Wetboek worden de onderzoeksrechters aangewezen uit de rechters die gedurende ten minste drie jaar werkelijk een gerechtelijk ambt hebben uitgeoefend.

Uit de inlichtingen die ik heb ingewonnen, blijkt dat de termijn van drie jaar vaak niet in acht wordt genomen. Weliswaar wordt de regel meestal toegepast, hoewel niet altijd, voor zover het gaat om de aanstelling van een ambtsbekleder bij een koninklijk besluit. Doch het gebeurt wel meer dat, wanneer een plaats openvalt, de voorzitter van de rechtbank een rechter aanwijst als plaatsvervanger voor een termijn van drie maanden, zoals de bepaling van artikel 80 toestaat, en dat, vervolgens, die aanstelling soms gedurende jaren telkens met drie maanden wordt verlengd, terwijl die plaatsvervanger aan de voorwaarde van drie jaar effectieve ambtsuitoefening, zoals in artikel 79 bepaald, niet voldeed bij zijn eerste aanstelling.

Hoewel die toestand zeer vaak te wijten aan het gebrek aan personeel in de schoot van de rechtbank, is hij niettemin erg te betreuren. Het ambt van onderzoeksrechter is uitermate belangrijk. Het vergt niet alleen een grondige mensenkennis, doch ook een grote ervaring inzake behandeling en afdoening van strafzaken. Die opmerking werd benadrukt tijdens de bespreking van het wetsontwerp in de Kamercommissie voor Justitie¹⁰.

¹⁰ *St. Kamer*, 1965-66, nr. 59/49, p. 25.

Ik meen dat de aandacht zowel van de rechterlijke autoriteiten als van de minister van Justitie op die belangrijke wetsbepaling moet worden gevestigd zodat zij voortaan nauwgezet nageleefd wordt.

11. Naar luid van dezelfde bepaling kunnen die magistraten volgens hun rang zitting blijven nemen voor de berechting van de zaken die aan de rechtbank van eerste aanleg worden voorgelegd.

Die bepaling levert geen bezwaar op, uitgenomen wanneer de onderzoeksrechter zitting neemt bij de berechting van een zaak waarin hijzelf met het onderzoek werd belast. In dat geval oordeelt het Hof dat de betrokken rechter zich moet onthouden¹¹. Deze regel volgt uit de interpretatie van artikel 6.1 van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en van de fundamentele vrijheden, die door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens werd gegeven¹². Die interpretatie werd door uw Hof voor het eerst met het arrest van 19 december 1984 gevolgd¹³.

Volgens de stelling van het Europees Hof moet worden nagegaan of, objectief gezien, de vereiste waarborgen aanwezig zijn die elke twijfel omtrent de onpartijdigheid van de rechter wegnemen¹⁴.

Een subjectieve beoordeling van die onpartijdigheid volstaat niet. Zelfs als er maar een schijn van partijdigheid mogelijk is, al komt die schijn helemaal niet met de werkelijkheid overeen, brengt dit mee dat niet voldaan wordt aan het vereiste van een onpartijdige rechtbank in de zin van artikel 6.1 van het verdrag.

Mag ik onderstrepen, dat reeds in het arrest van uw Hof van 21 februari 1979¹⁵ beslist werd dat krachtens artikel 6.1 van het verdrag en op grond van het algemeen rechtsbeginsel van de onpartijdigheid van de rechter, iedere rechter van wie men met reden kan vermoeden dat hij niet de onpartijdigheid aan de dag zal leggen waarop de beschuldigde recht heeft, zich ervan dient te onthouden aan de beslissing deel te nemen.

De klemtoon moet immers worden gelegd op het algemeen rechtsbeginsel dat weliswaar in het Gerechtelijk Wetboek niet met zoveel woorden is vastgesteld, doch dat de grondslag van onze rechterlijke organisatie uitmaakt: te weten de volstrekte onpartijdigheid van al wie aan de werking van het gerecht deelneemt. In dit verband wil ik in het bijzonder onderstrepen dat ook het openbaar ministerie onpartijdig moet zijn¹⁶. Zelfs wanneer het de strafvordering

instelt, dan nog mag het niet «partijdig» zijn. Het treedt op namens de Natie in haar geheel genomen, en mag nooit enige binding hebben, derhalve ook niet ten opzichte van de Regering of van wie of wat ook¹⁷.

In die stelling heeft het woord partijdigheid zijn in de omgangstaal normale betekenis. Luidens van Dale's Groot Woordenboek der Nederlandse Taal, betekent partijdigheid het opzettelijk voorstaan van de belangen van de een of ander op een onbillijke wijze. In de Franse taal betekent «partialité»: «disposition d'esprit, attitude d'une personne partielle», en «partial»: «qui prend parti pour ou contre une personne, une chose, un groupe *sans souci de justice ni de vérité*» (zie Grand Robert en Grand Larousse). Littré verklaart: «Attachement passionné et aveugle pour un parti, une opinion». In het Engels betekent «partial»: «biased, unfair, one-sided»¹⁸.

Toen het Verdrag van 4 november 1950 betreffende de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden tot stand kwam, was men nog sterk onder de indruk van de oorlogsgebeurtenissen en van de praktijken die heersen in de totalitaire staten. Daar kent men immers vrijwel nooit onpartijdige rechters. Zij staan voortdurend onder de dwang van de heersers en zijn meestal partijdig. Dit is een uiterst zwaar verwijt. Men begrijpt best dat zulk een houding door de Verdragsluitende Staten met kracht werd veroordeeld.

Doch thans werd aan de woorden onpartijdigheid en partijdigheid, in de leer van het Europees Hof, een ruimere om niet te zeggen verschillende betekenis gegeven.

Het Europees Hof beslist immers: «L'impartialité se définit d'ordinaire par l'absence de préjugé ou de parti pris ...» Voor het Hof wordt zodoende de klemtoon hoofdzakelijk gelegd op het «vooordeel». De rechter mag geen vooroordeel hebben. En in dit verband beslist het Europees Hof dan verder: «On peut distinguer sous ce rapport entre une démarche subjective, essayant de déterminer ce que tel juge pensait dans son for intérieur en telle circonstance, et une démarche objective amenant à rechercher s'il offrait des garanties suffisantes pour exclure à cet égard tout doute légitime»¹⁹.

Er blijkt dus, dat volgens de interpretatie die het Europees Hof van de bepaling van artikel 6.1 van het verdrag geeft, het woord partijdigheid in twee, naar mijn oordeel, totaal verschillende betekenissen moet worden opgevat: enerzijds in de betekenis die er in de omgangstaal aan gegeven wordt, dit is een beoordeling «sans souci de vérité», en anderzijds in de zin van «vooordeel», d.w.z. niet noodzakelijk tegen de waarheid in. De rechter die een vooroordeel koestert, kan niettemin naar recht en waarheid oordelen, hij kiest geen partij in de zaak, doch heeft, voordat de debatten voor hem beginnen, zich reeds een oordeel over de zaak gevormd.

Ik ben het met het Europees Hof eens dat de rechter geen

¹¹ Cass., 19 dec. 1984 (A.C., 1984-85, nr. 247); 23 jan. 1985 (*ibid.*, 1984-85, nr. 302). De vraag was reeds voorheen aan de orde in 's Hofs arresten van 18 maart 1981 (A.C., 1980-81, nr. 413) en de conclusie van de advocaat-generaal VELU (*Bull. en Pas.*, 1984, I, 920).

¹² Arrest-De Cubber van 26 okt. 1984, *Public. Cour europ., droits de l'homme*, 1984, Serie A, vol. 86.

¹³ Zie de jurisprudentie vermeld in noot 11.

¹⁴ Zie het arrest-Piersack, van 1 okt. 1982, *Public. Cour europ.*, 1982, Serie A, vol. 53, p. 14, § 30.

¹⁵ *Arr. Cass.*, 1978-79, 737.

¹⁶ Vermeld moge worden, dat in het recht van de Duitse Bondsrepubliek, de artikelen 52, 53 en 54 van het *Bundesbeamtengesetz*, dat op de ambtenaren van het openbaar ministerie toepasselijk is, bepalen dat die magistraten in naam van de Natie optreden en gevolglijk de plicht hebben onpartijdig (*unparteiisch*) te zijn.

¹⁷ Hoeven wij nog verder de extravagante opvattingen te weerleggen van hen die beweren dat de magistraten van het openbaar ministerie gewoon ambtenaren zijn die de orders van de minister van Justitie uitvoeren?

¹⁸ Zie ook de conclusie van de advocaat-generaal VELU voor Cass., 4 april 1984 (*Bull. en Pas.*, 1984, I, 925).

¹⁹ Arrest-Piersack van 10 okt. 1982, *loc. cit.*, noot 14.

vooordeel mag hebben en dat hij zelfs de schijn niet mag verwekken dat hij bevooroordeeld zou kunnen zijn. Dit is overigens ook wat het Europees Hof heeft beslist in de zaak-Piersack²⁰.

Daarom deel ik ook de mening van het Europees Hof dat het niet wenselijk is dat de rechter, die deel heeft genomen aan het vooronderzoek of aan de beslissingen van de onderzoeksgerechten, meewerkt bij de berechting van de zaak zelve. De onderzoeksrechter die de beklaagde heeft onderzocht en de zaak reeds grondig kent vooraleer ze voor de rechtbank wordt behandeld, kan de schijn wekken dat hij vooringenomen kan zijn. Dat is vanzelfsprekend uit den boze.

Graag voeg ik hieraan toe, dat de regel die aldus door het Europees Hof werd vastgesteld, in verband met de deelname van de onderzoeksrechter aan de berechting van de zaken waarvan het onderzoek hem werd opgedragen, reeds in het Gerechtelijk Wetboek voorkomt in verband met de berechting van de zaken die aan het hof van assisen worden onderworpen. Luidens artikel 127 mogen, op straffe van nietigheid, de magistraten die als onderzoeksrechter of openbaar ministerie zijn opgetreden of uitspraak hebben gedaan over de regeling van het onderzoek, het hof van assisen niet voorzitten noch er als assessor optreden... In feite gaat het om dezelfde regel die eveneens stoelt op een bezwaar van mogelijke vooringenomenheid, doch geenszins van partijdigheid.

Ik volg ook het Europees Hof als het beslist dat het recht op een behoorlijke rechtsbeding zo'n prominente plaats in een democratische samenleving inneemt dat er niet aan gedacht kan worden een beperkte interpretatie van artikel 6.1 van het verdrag te geven, omdat deze noch met het doel noch met het voorwerp van die bepaling zou stroken²¹.

Dit gezegd zijnde, betreur ik niettemin dat men het vooroordeel partijdigheid heet.

Het verwijt van partijdigheid wordt door de magistratuur dat deze titel waardig is, steeds zeer zwaar aangevoeld omdat het zijn eergevoel krenkt.

Een magistratuur die werkelijk blijkt zou geven van partijdigheid, verzuimt grove plichten, in de zin van artikel 404 van het Gerechtelijk Wetboek.

Dat is, naar mijn oordeel, niet het geval met een rechter die een vooroordeel zou hebben of de schijn zou geven er een te hebben. Hij doet beter zich dan te onthouden van deelneming aan de berechting van de zaak. Maar hij pleegt in elk geval geen vergrijp tegen de tucht.

Daarom zou ik het verkieslijk achten, aangezien het Europees Hof ook de klemtoon legt op het begrip vooroordeel, dat in de rechtspraak van het Hof van Cassatie bij voorkomend geval aan die uitdrukking de voorkeur zou worden gegeven.

Aldus wordt, enerzijds, de regel gesteld in artikel 6.1 van het Verdrag over de mensenrechten nageleefd en wordt, anderzijds, de schijn niet gewekt dat er in onze rechterlijke organisatie regels bestaan die het zwaar verwijt, bij de rechters partijdigheid te gedogen, zouden kunnen wettigen.

12. Mag ik hier terloops nogmaals wijzen op de nietigheid bepaald in artikel 292, naar luid waarvan, wanneer een rechter, die vroeger bij het uitoefenen van een ander rechterlijk ambt kennis heeft genomen van de zaak, niettemin in zijn nieuw ambt een beslissing in die zaak wijst, die beslissing nietig is. Die regel is uiteraard volkomen verantwoord.

Dit neemt echter niet weg dat alle andere schendingen van de bepalingen betreffende de rechterlijke organisatie eveneens nietigheid veroorzaken, en dat die nietigheid telkens de openbare orde raakt.

Zulks brengt mee, dat schending van de bepaling van artikel 292 bij vergissing voorkomt onder de nietigheden die luidens artikel 862 door de rechter ambtshalve moeten worden opgeworpen. De nietigheden die in artikel 862 worden vermeld, houden verband met de rechtspleging, terwijl de bepaling van artikel 292 op de rechterlijke organisatie betrekking heeft en onderworpen is aan de algemene regels die deze publiekrechtelijke instellingen beheersen. Artikel 292 vormt dus geen uitzondering op die regels, zoals men ten onrechte zou kunnen menen door de vermelding van dit artikel in de bij artikel 862 gegeven opsomming²².

13. In verband met het optreden van het openbaar ministerie voor de arbeidsgerechten heeft het Hof een zeer belangrijke uitspraak gegeven. Ik bedoel het arrest van 24 maart 1986²³, waarbij beslist werd dat de arbeidsauditeur geen inlichtingen mag inwinnen die niet van administratieve aard zijn. In het behandelde geval ging het om inlichtingen die tot doel hadden uit te maken of de werknemer de hoedanigheid van arbeider of van bediende had, om de opzegtermijn te bepalen die de werkgever in acht moet nemen. De heer advocaat-generaal Lenaerts heeft er in zijn conclusie vóór dit arrest zeer terecht op gewezen, dat de bepaling van artikel 138, derde lid, restrictief dient te worden uitgelegd²⁴.

14. Ook wat het openbaar ministerie betreft zijn moeilijkheden gerezen in verband met de draagwijdte van artikel 155. Luidens die bepaling wordt de openbare rechtsvordering wegens een overtreding van de wetten en de verordeningen over een van de aangelegenheden die behoren tot de bevoegdheid van de arbeidsgerechten uitgeoefend door de leden van de arbeidsauditoraten.

De moeilijkheid ligt in het bepalen van de aangelegenheden die tot de bevoegdheid van de arbeidsgerechten behoren. Het Hof heeft zich hierover menigmaal uitgesproken²⁵.

²² Cass., 9 mei 1979 (A.C., 1978-79, 1077) en voetnoot J.V.; 8 nov. 1979 (*ibid.*, 1979-80, 305) en de conclusie van het openbaar ministerie voor dit arrest, in *Bull. en Pas.*, 1980, I, 310. Zie ook RIGAUX, «La théorie des nullités», *Annales de droit*, 1968, 428-429.

²³ A.C., 1985-86, nr. 462.

²⁴ Raadpl. de conclusie van de advocaat-generaal LENAERTS, in A.C., 1985-86, nr. 462.

²⁵ Cass., 6 dec. 1971 (A.C., 1972, 333); 22 jan. 1973 (*ibid.*, 1973, 523); 28 jan. 1975 (*ibid.*, 1975, 594); 9 maart en 25 mei 1976 (*ibid.*, 1976, 784 en 1063); 22 mei 1979 (*ibid.*, 1978-79, 1103); 20 jan. 1981 (*ibid.*, 1980-81, nr. 290) met de conclusie van het openbaar ministerie; 6 maart 1984 (*ibid.*, 1983-84, nr. 379).

²⁰ Arrest-Piersack van 10 okt. 1982, *loc. cit.*, noot 14.

²¹ Arrest-Delcourt van 17 jan. 1970, *Public. Cour europ.*, 1970, serie A, p. 15.

Het belang van het vraagstuk blijkt hieruit dat, wanneer de strafvordering wordt ingesteld door een lid van het openbaar ministerie dat daartoe niet bevoegd is, de vordering niet ontvankelijk wordt verklaard.

U hebt uitdrukkelijk beslist dat het voldoende is dat ter sprake komt de overtreding van een wetsbepaling die verband houdt met de aangelegenheden die onder de bevoegdheid van de arbeidsgerechten vallen, afgezien van de vraag of die overtreding al dan niet aanleiding kan geven tot een burgerlijk geschil dat tot de bevoegdheid van de arbeidsgerechten zou behoren²⁶. Dit is onder meer ook het geval met de overtredingen die aanleiding kunnen geven tot toepassing van een administratieve geldboete, zoals bepaald door de wet van 30 juni 1970.

De bevoegdheid van de arbeidsauditeur is echter beperkt tot het geval waarbij enkel worden vervolgd de overtredingen die deel uitmaken van de aangelegenheden die tot de bevoegdheid van de arbeidsgerechten behoren. Ingeval die overtredingen samenhangen met gemeenrechtelijke misdrijven, kan de vervolging enkel door de procureur des Konings worden ingesteld.

Er dient echter te worden onderstreept dat de meeste misdrijven op arbeids- en sociaal gebied gepaard gaan met de gemeenrechtelijke misdrijven, als valsheden in geschriften, verduisteringen en zelfs oplichtingen, zodat de arbeidsauditeurs dan ook de strafvordering niet kunnen instellen.

Thans is echter de vraag gewettigd, of het ogenblik niet gekomen is om de arbeidsauditeurs een algemene bevoegdheid op strafrechtelijk gebied toe te kennen, zodat ze voortaan ook in geval van samenhang met gemeenrechtelijke misdrijven bevoegd zouden zijn.

Er mag immers niet uit het oog worden verloren, dat men zich bij de oprichting van de nieuwe arbeidsgerechten geen rekenschap kon geven van de manier waarop de nieuwe instelling zou functioneren. Men moest dus voorzichtig te werk gaan.

Sindsdien heeft de ondervinding ruimschoots bewezen dat de magistraten van de arbeidsauditoraten zich uitstekend van hun taken, ook voor de strafgerechten, kwijten.

Meermaals werd nochtans reeds betreurd, dat de misdrijven op arbeids- en sociaal gebied niet naar vereis van zaken door de strafgerechten worden bestraft. De reden hiervan zou gelegen zijn in een onvoldoende voorlichting van de rechtbanken, die overigens weinig vertrouwd zijn met het arbeids- en sociaal recht.

Ik ben dan ook van oordeel dat ingegaan zou moeten worden op het voorstel gedaan door de koninklijke commissie voor de hervorming van het sociale-zekerheidsrecht, luidens hetwelk een algemene bevoegdheid aan de arbeidsauditeur zou worden toegekend, zodat die magistraat steeds bevoegd zou zijn om de vervolging voor de strafgerechten in te stellen.

Hierbij dient te worden aangestipt dat bedoeld voorstel inhoudt dat ook de samenstelling van de correctionele rechtbank zou worden aangepast, in dier voege dat in die rechtbanken één rechter uit de arbeidsgerechten zitting zou nemen in een kamer met drie rechters telkens wanneer de strafvordering hoofdzakelijk verband houdt met arbeids-

of sociaalrechtelijke misdrijven. Ik meen dat ook dit voorstel gevolgd zou mogen worden, dat ongetwijfeld tot doel heeft tot een betere en doelmatiger rechtsbedeling te komen.

15. Luidens artikel 186 worden de zetel van de hoven en rechtbanken en hun rechtsgebied vastgesteld in de artikelen 1 tot 6 van het bijvoegsel bij het wetboek.

De zetel en het rechtsgebied van de vredegerechten werd aldus nauwkeurig bepaald. Evenwel, daar sinds de wet van 23 juni 1971 de gemeentegrenzen aanzienlijk werden gewijzigd²⁷, is de regeling die in 1967 tot stand kwam, niet meer in overeenstemming met de nieuwe indeling van de gemeenten. Een wet van 6 juli 1976 heeft bepaald dat bij wijze van overgangsmaatregel de oude gemeentegrenzen en gemeentetelling van toepassing blijven tot een nieuwe indeling van de kantons door de wetgever zal zijn aanvaard. Tot dusver is deze nieuwe regeling niet ingevoerd²⁸. Soms rijzen hierdoor moeilijkheden, zoals uit uw arrest van 30 januari 1985 blijkt²⁹.

— Het is wenselijk dat dit vraagstuk binnen afzienbare tijd geregeld wordt.

16. Ik zal hier niet uitweiden over het vraagstuk van de benoemingen van de leden der Rechterlijke Macht. Het werd reeds herhaalde malen in den brede behandeld en besproken en ik moge hier in het bijzonder verwijzen naar de werkzaamheden van de Commissie die daartoe door de minister van Justitie Vanderpoorten werd ingesteld en waarvan het verslag door het Ministerie van Justitie werd gepubliceerd en ruimschoots werd verspreid. Maar dit alles is jammer genoeg dode letter gebleven.

Toch zou ik in dit opzicht even willen stilstaan bij een regeling die mijns inziens gewijzigd zou moeten worden. Luidens artikel 215 worden de eerste voorzitters en de kamervoorzitters in de arbeidshoven rechtstreeks door de Koning benoemd.

Het komt me voor, nu wij met deze aangelegenheid toch een ruime ondervinding hebben, dat het in het belang van de instelling zelve verkieslijk zou zijn dat die hoge magistraten in de schoot van het arbeidshof door de leden van dat college verkozen worden. Die regel geldt immers in de hoven van beroep en in het Hof van Cassatie en geeft er goede resultaten. Hij werd onlangs door de wetgever ook aangenomen voor het Arbitragehof³⁰.

Uit de inlichtingen die ik bij de eerste voorzitters van de arbeidshoven heb ingewonnen, blijkt dit voorstel hun goedkeuring weg te dragen. Ik zou eraan willen toevoegen dat men in het buitenland, waar die regel niet bestaat, er een hoge dunk van heeft³¹.

²⁷ Zie het koninklijk besluit van 17 september 1975 en de wet van 30 dec. 1975 die dat besluit bekrachtigd heeft.

²⁸ Een wetsontwerp, op 2 juni 1986 bij de Kamer ingediend (*St. Kamer*, 1985-86, nr. 484), werd nog niet aangenomen.

²⁹ *A.C.*, 1984-85, nr. 317.

³⁰ Wet van 28 juni 1983, art. 21, § 3.

³¹ Voor een paar jaren had ik de gelegenheid, op uitnodiging van professor Perrot, die vraag voor de «Université de Paris II» uiteen te zetten. De in ons land aangenomen oplossing werd daar zeer gewaardeerd.

²⁶ Cass., 6 dec. 1971 (*A.C.*, 1972, 333).

17. Een leemte die ten spoedigste aangevuld zou moeten worden — wat overigens geen hoge kosten zou meebrengen — is dat er thans zowel in de parketten als in de griffies geen of toch te weinig in de bediening van computerinstallaties geschoolde personeelsleden zijn.

Het spreekt vanzelf dat niet alleen het personeel maar ook de magistraten zich geleidelijk met de informatica vertrouwd moeten maken.

Het Hof weet dat de informatica vanuit twee invalshoeken moet worden bekeken, nl. de beheersinformatica en de informatica die juridische documentatie oplevert.

De eerste aanwending is vooral van belang voor de griffies en parketten en maakt het mogelijk zeer nauwkeurig en snel de stand van elke zaak na te gaan, en tevens de werkwijze van elk gerecht en van elke afdeling en kamer van een gerecht te bepalen. Met dit systeem kunnen o.m. behoorlijke statistieken aangelegd worden, met gelijke criteria voor geheel het land, terwijl wij hier precies tot nog toe ernstig in gebreke blijven.

Bovendien zou een degelijke werking van deze beheersdocumentatiedienst, in samenwerking met de Balie, het mogelijk maken de samenstelling van de rol efficiënter te regelen.

Toegegeven zij dat in menig opzicht deze dienst van de rol tot op heden niet de uitslagen oplevert die men gerechtigd was ervan te verwachten³². Gelet op het groot aantal advocaten en wegens de aanzienlijke toename van de ahangig gemaakte zaken, is het voor de griffies niet meer mogelijk nog te zorgen voor een doeltreffende rolregeling. Dit werd nochtans beschouwd als een van de hoekstenen van de gerechtelijke hervorming³³.

Wat de documentatie-informatica betreft, moet worden toegegeven dat zij bij ons nog steeds in de kinderschoenen staat³⁴. Er zijn te veel instellingen die zich alle min of meer met dezelfde werkzaamheden bezighouden. Die versnippering betekent niet alleen een grote geldverspilling maar heeft als ergste euvel dat behoorlijke resultaten zeer gering blijven. Andere landen, zoals Italië, Frankrijk, Finland en Duitsland, zijn erin geslaagd een efficiënte centralisatie uit te bouwen. Het voorbeeld van Italië is bijzonder indrukwekkend. Alle rechtbanken en hoven zijn in dat land rechtstreeks aangesloten op het centrum dat te Rome is ingericht, en kunnen aldus inlichtingen krijgen nopens de rechtspraak, niet alleen van het Hof van Cassatie doch ook van de gerechten in feitelijke aanleg. Dit geldt eveneens voor Finland.

Bovendien, en dit is merkwaardig, kan aan de dienst informatie worden gevraagd over de oplossingen die reeds gegeven zijn voor bepaalde feitelijke aangelegenheden. Onlangs citeerde de president van de Hoge Raad der Nederlanden een Nederlands auteur, prof. A.W. Koers, die schrijft: «Juristen kunnen zich niet langer permitteren aan

de zijlijn te blijven staan omdat de informaticatechniek mogelijkheden biedt die uitgaan boven het bewaren, ordenen en overdragen van gegevens. Met behulp van bv. *expert-systems* kunnen gegevens worden geanalyseerd en conclusies worden getrokken in principe even valabel als die van een jurist.»

In Italië lijkt mij dat reeds mogelijk. Ik heb het zelf mogen vaststellen. We moeten wel bekennen dat we daar nog zeer ver vanaf staan. De toekomst moet worden voorbereid, daar kunnen wij niet buiten!

18. De tuchtrechtelijke procedure zou ook vanuit het oogpunt van de in het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden neergelegde regels aangepast moeten worden, althans naar de interpretatie die het Europees Hof van die regels heeft gegeven.

Wat de leden van de Rechterlijke Macht betreft, met inbegrip van het griffie- en parketpersoneel, is de bepaling van artikel 6.1 van het verdrag in de regel niet van toepassing. Het Europees Hof heeft immers beslist dat de betrekkingen tussen de Staat en de personen die een deel van het staatsgezag uitoefenen, geen betrekkingen van civielrechtelijk aard in de zin van artikel 6.1 zijn³⁵. Dit geldt in elk geval ook wanneer de tuchtrechtelijke vervolging een weddederving tot gevolg kan hebben.

Dit geldt echter zeker niet voor het ondergeschikt personeel dat geen medewerking verleent aan overheidswerkzaamheden in eigenlijke zin³⁶.

De bepaling van artikel 6.1 is nochtans wel toepasselijk wanneer de tuchtrechtelijke vervolging stoelt op het bepalen van de gegrondheid van een tegen een persoon geuite beschuldiging van strafrechtelijke aard³⁷.

De aangelegenheid is bijzonder belangrijk nu er een tegenstrijdigheid bestaat tussen de verdragsbepaling en de interne wetgeving, nl. artikel 419 van het Gerechtelijk Wetboek. Oordeelt men dat de verdragsbepaling niet toepasselijk is, dan moet men dus de interne bepaling, die van openbare orde is, naleven.

Zulks betekent derhalve dat indien artikel 6.1 wel toepasselijk is, de debatten in de regel met open deuren moeten plaatsvinden, tenzij de betrokken ambtenaar sluiting ervan vraagt. Omgekeerd, indien voormelde bepaling geen toepassing krijgt, dan komt artikel 419 van het Gerechtelijk Wetboek aan bod, d.w.z. dat in de regel de behandeling van de zaak in raadkamer, d.i. met gesloten deuren, geschiedt.

Anders is het echter voor de advocaten. Hier integendeel, volgens de rechtspraak van het Europees Hof, moet de toepassing van een tuchtstraf die een beperking van de uitoefening van een vrij beroep tot gevolg heeft, als een ontneming van een burgerlijk recht worden beschouwd en dient bijge-

³² *St. Senaat*, 1963-64, nr. 60, p. 186.

³³ Verslag van Koninklijk Commissaris Van Reepinghen, *St. Senaat*, 1963-64, nr. 60, blz. 186.

³⁴ Zie de referaten van het colloquium, gehouden door de balies te Luik en te Charleroi op 15 en 16 mei 1987 en gewijd aan *L'efficacité du procès civil*, in het bijzonder de uiteenzetting van de heer Y. BISMUTH, «Vers une télématique judiciaire».

³⁵ Raadpl. beslissingen Europese Commissie rechten van de mens van 8 okt. 1980, 8496/79 i.z. X./ Verenigd-Koninkrijk, en v. 4 dec. 1984, 9931/32 i.z. t/ Frankrijk; Cass., 14 mei 1987, A.R. 7369, i.z.P.

³⁶ Arrest R.v.S., 26 sept. 1984, nr. 24.689, en de noot VANDEN BOSCH, *R.W.*, 1984-85, 1582.

³⁷ Vgl. arrest-Engel van 8 juni 1976, van het Europees Hof, *Publ. Cour europ.*, 1976, Série A, vol. 22, §§ 80 tot 85.

volg de regel van artikel 6.1 in acht te worden genomen³⁸. Het gaat immers om een vrij beroep van private aard.

Die regel werd uitdrukkelijk vastgelegd in verband met de tuchtautoriteiten van de geneesheren, doch hij is *mutatis mutandis* ook van toepassing voor de balie³⁹.

De wet houdt weliswaar geen bepaling in betreffende de openbaarheid van de zittingen van de raad van de orde als hij een tuchtzaak behandelt. De aangelegenheid wordt wel geregeld voor de tuchtraden van beroep. Naar luid van artikel 476 hebben de debatten enkel in openbare zitting plaats wanneer de verdachte advocaat zulks vraagt. Volgens voormelde rechtspraak van het Europees Hof moet de regel precies andersom luiden. De openbaarheid van de debatten is de regel, de sluiting van de deuren de uitzondering, en dus zal die sluiting gevraagd moeten worden, tenzij de raad oordeelt dat ter wille van de openbare orde de deuren dienen te worden gesloten⁴⁰.

De tekst van de wet zou derhalve in dit opzicht aangepast moeten worden.

- 19. De regels betreffende de bevoegdheid hebben geen grote moeilijkheden doen rijzen.

Het komt me voor dat de oprichting van de arrondissementsrechtbanken een goede innovatie was en dat de werking ervan bevredigend is.

Het Hof heeft reeds bij herhaling de juiste draagwijdte van de werking van deze instelling bepaald, nietsingestaan- de de kritiek die hier en daar op die rechtspraak werd geuit⁴¹.

Dezelfde opmerking geldt voor de bepalingen die de bevoegdheid van de hoven en rechtbanken regelen. Weliswaar levert de tussenkomst van de arrondissementsrechtbank, waartoe de partijen zich meestal wenden, geen mogelijkheid voor breed uitgesponnen betwistingen op, nu die tussenkomst in de regel alle rechtsmiddelen uitsluit, hetgeen, dunkt mij, een goede oplossing vormt en overigens niet werd gekritiseerd. Bovendien kan worden onderstreept dat de procureurs-generaal weinig cassatieberoepen hebben ingesteld, wat eveneens zeer kenschetsend is.

Graag wijs ik evenwel met nadruk op de grote uitbreiding die het kort geding heeft gekregen. Voorts schept in talrijke zaken het optreden van de voorzitter, uitspraak doende in kort geding, de mogelijkheid het geschil op korte tijd op te lossen.

Voorts is de verruimde bevoegdheid van de voorzitter, in alle rechtstakken, zeer vruchtbaar gebleken⁴². Ik zal op die

aangelegenheid echter niet nader ingaan, daar zij begrijpelijkerwijze grondig zou moeten worden besproken, hetgeen hier niet doenbaar is⁴³.

20. De regels van de rechtspleging, die de hoofdschotel van de gerechtelijke hervorming zouden vormen, hebben, zo te zien, geen aanleiding gegeven tot aanzienlijke moeilijkheden, in deze zin dat over de draagwijdte van de teksten weinig geschillen zijn ontstaan en er derhalve weinig belangwekkende jurisprudentie te vermelden valt.

Toch moeten er vragen worden gesteld, wegens de grote achterstand die in de hoven en rechtbanken is ontstaan. In hoeverre is deze achterstand aan de toepassing van de procedureregels te wijten? Men kan zich evenwel ook afvragen, in hoeverre die achterstand op rekening van de slechte of verkeerde toepassing van het wetboek te schrijven zou zijn.

Ik volsta met één voorbeeld: in het ontwerp van de werkgroep, die door onze collega emeritus-raadsheer Meeüs wordt voorgezeten, wordt eraan gedacht de bepaling van artikel 735, luidens welke de zaken waarvoor slechts korte debatten nodig zijn op de inleidende zitting worden behandeld, aan te vullen met de vaststelling van de zaken waarin die rechtspleging moet worden toegepast.

Dit lijkt mij het gezond verstand, maar waarom wordt die rechtspleging tot nog toe te weinig toegepast, althans in sommige rechtbanken? Vermoedelijk omdat, zowel aan de zijde van de partijen als aan de zijde van de rechtbanken, men er niet aan denkt en misschien ook niet op gesteld is de zaken te bespoedigen. Ik vrees dat de voorgestelde bepaling dode letter zal blijven indien er onwil mee gemoeid blijft.

21. Het vraagstuk van de korte debatten is slechts een bijkomstig aspect van een scherper probleem, nl. de voorbereiding van de zaak of, met andere woorden, het in staat van wijzen brengen van de zaak. Dit komt neer op het vraagstuk van het uitwisselen van de conclusies en van de vertragingen die hiermee gepaard gaan en die men betreurt.

Men kan niet loochenen dat de verantwoordelijkheid voor deze toestand verdeeld is.

Aan de ene kant houden de rechters er niet voldoende de hand aan dat, wanneer een partij de behandeling van haar zaak wenst, de tegenpartij het hare moet bijdragen om de zaak in staat van wijzen te brengen.

Misschien zal worden opgeworpen dat de wet de rechter niet de middelen geeft om de onwillige partij daartoe te dwingen. De wet laat immers de partijen een zeer grote vrijheid, nu ze voor de termijnen die ze stelt, geen sanctie bepaalt (zie art. 748 van het Gerechtelijk Wetboek).

Naar mijn oordeel moet hier een onderscheid worden gemaakt. Enerzijds mag de rechter niet te gemakkelijk ingaan op een verzoek om verdaging, wanneer een van de partijen

clusie van de advocaat-generaal VELU voor dit arrest, in *Bull. en Pas.*, 1985, nr. 445; zie ook Cass., 27 juni 1986 (*A.C.*, 1985-86, nr. 679).

⁴³ Raadpleeg de conclusie van het openbaar ministerie voor Cass., 25 oktober 1985, *A.C.*, 1985-86, nr. 125; zie ook de referaten van de studiedag van 22 mei 1987, gehouden door de «Conférence libre du Jeune Barreau de Liège» over het thema *L'Administration face à des juges*.

³⁸ Zie inz. arrest-König van 28 juni 1978, *Publ. Cour europ.*, 1978, Serie A, vol 27; zie ook de conclusie van de advocaat-generaal VELU voor Cass., 14 april 1984 (*Bull. en Pas.*, 1984, I, nr. 441).

³⁹ Vgl. arrest-König van 28 juni 1978, vermeld in noot 38, en arrest-Le Compte, Van Leuven en De Meyere van 23 juni 1981, *Publ. Cour europ.*, 1981, Serie A, vol. 43, §§ 44 tot 48.

⁴⁰ Rpl. arrest-Le Compte, Van Leuven en De Meyere, vermeld in noot 39, §§ 54 tot 61.

⁴¹ Cass., 8 september 1978 (*A.C.*, 1978-79, 26); 24 september 1979 (*ibid.*, 1979-80, nr. 49); 4 mei 1981 (*ibid.*, 1980-81, nr. 494); 19 dec. 1985 (*ibid.*, 1985-86, nr. 271) en de conclusie van het openbaar ministerie, en 19 februari 1987; zie o.m. de noot, getekend KOHL, in *J.T.*, 1986, 284.

⁴² Zie Cass., 21 maart 1985 (*A.C.*, 1984-85, nr. 445) en de con-

zich hiertegen verzet. Als een partij wenst dat het geschil wordt berecht, dan moet ze dat binnen een redelijke termijn kunnen verkrijgen. Doch anderzijds, wanneer beide partijen akkoord gaan om de zaak voorlopig niet te behandelen, dan hoeft de rechter niet aan te dringen. Hij mag zich in de behandeling van de zaak niet inmengen, mits beide partijen het eens zijn om de zaak onder elkaar te regelen⁴⁴.

Doch ook de balie draagt in dit opzicht buiten kijf een verantwoordelijkheid. De wet heeft immers een middel ingevoerd om een partij te dwingen de zaak in staat van wijzen te brengen. Ik bedoel de bepaling van artikel 751 van het Gerechtelijk Wetboek.

Onder het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering bestond er reeds een soortgelijke regeling, maar ze werd weinig toegepast, omdat de toepassing ervan niet alleen aanzienlijke kosten meebracht doch vooral werd beschouwd als een gebrek aan confraterniteit onder advocaten⁴⁵.

Met de inwerkingtreding van artikel 751 is dit laatste aspect ongetwijfeld weggevallen, zodat er thans kennelijk een zeer ruim gebruik van gemaakt wordt.

Maar zowel bij de balie als bij de rechters zijn er talrijke klachten opgegaan, omdat een onwillige partij er nog steeds in slaagt de afhandeling van een zaak sterk tegen te houden. De achterstand die thans bij sommige gerechten bestaat, draagt er nog meer toe bij om die vertragsmethodes in de hand te werken.

Iedereen weet immers dat het vaak gebeurt, bij het toepassen van artikel 751, dat eerst louter formele conclusies worden genomen en daarna, kort of zelfs daags voor de zitting, soms nog op de zitting zelf, met uitvoerige conclusies wordt uitgepakt, zodat de behandeling van de zaak onmogelijk kan doorgaan. Als dan de zaak maandenlang wordt uitgesteld omdat de rol overbelast is, heeft de manevrerende partij haar doel, d.i. de afhandeling van de zaak aanzienlijk te vertragen, ten volle bereikt.

Ik begrijp best dat de taak van de balie zeer moeilijk is. Elke advocaat behartigt de belangen van zijn cliënt. Maar ook het algemeen belang is bij het vraagstuk betrokken. De traagheid waarmede de zaken worden behandeld, is thans soms zo overdreven dat het zweemt naar rechtsweigeren. Dat mag niet blijven duren. De openbare orde raakt in het gedrang.

Als er aan de zijde van de balie en de rechters geen regeling tot stand kan worden gebracht omdat men de middelen daartoe niet heeft, of omdat men het niet eens kan worden, dan is het ontegensprekelijk de taak van de wetgever om maatregelen te treffen die aan die betreurenswaardige wan toestanden een einde kunnen maken.

Reeds in 1982 heeft de minister van Justitie een wetsontwerp ingediend dat strekt om een oplossing voor die moei-

lijkheden te vinden⁴⁶. Dat ontwerp is althans voor een deel ingegeven door de besluiten van de werkzaamheden van een werkgroep die in de schoot van het Hof en van de hoven van beroep en de arbeidshoven was opgericht.

Een van de voornaamste punten in dit ontwerp houdt verband met de aanpassing van artikel 751 van het Gerechtelijk Wetboek. Bovendien enkele wijzigingen van bijkomende aard, die overigens niet noodzakelijk tot een merkelijke versnelling van de procedure kunnen leiden, bestaat dit ontwerp erin op straffe van verval termijnen te stellen, ten einde de dilatoire middelen die men thans kent, te voorkomen.

Het ontwerp schijnt echter op tegenkanting bij de wetgever te zijn gestuit en tot nog toe vond de bespreking ervan geen voortgang.

Met het oog op de aanpassing en de verbetering van dit ontwerp heeft de minister een werkgroep samengeroepen die, zoals reeds gezegd, geleid wordt door onze collega emeritus-raadsheer en voormalig afdelingsvoorzitter Meeus. Die werkgroep heeft op zijn beurt een voorontwerp voorbereid. Voor zoveel ik weet, werd het nog niet aan de wetgever overgezonden. Het werd echter onlangs besproken ter gelegenheid van een colloquium georganiseerd door de balies te Luik en Charleroi⁴⁷.

Het voornaamste deel van dat voorontwerp heeft eveneens betrekking op de wijziging van artikel 751.

Ik zal dit voorontwerp hier als volgt beknopt samenvatten:

Wanneer een partij geen conclusie heeft genomen binnen de in artikel 748 bepaalde termijn, dan kan ze aangemaand worden om, binnen een termijn van dertig dagen die begint te lopen vanaf de kennisgeving die haar daartoe wordt gegeven, een conclusie te nemen. Is die conclusie in dat tijdsbestek niet genomen, dan wordt binnen de daaropvolgende vijftien dagen de rechtsdag bepaald waarop de zaak zal worden behandeld.

Die termijn van dertig dagen is een vervaltermijn, zodat na het verstrijken ervan de partij geen conclusie meer mag nemen en, daar zij geen conclusie heeft genomen, haar bovendien ter zitting het woord niet zal worden verleend, hoewel het te vellen vonnis contradictoir zal worden geacht.

Wanneer binnen de gestelde termijn conclusies worden genomen, dan kunnen zich verschillende toestanden voordoen:

Heeft de aangemaande partij slechts een vormconclusie genomen, dan zal de zaak zonder meer op de vastgestelde dag afgehandeld kunnen worden. Er mogen immers noch voor noch op de zitting nieuwe conclusies genomen worden.

Wenst de partij die toepassing van artikel 751 heeft gevorderd, te antwoorden op de regelmatig (d.i. binnen de termijn van dertig dagen) ingediende conclusie, dan wordt de zaak verder op een latere zitting behandeld, overeenkomstig de gewone regels.

Heeft de partij die toepassing van artikel 751 heeft gevraagd en de vaststelling van de zaak heeft gekregen,

⁴⁶ St. Senaat, 1982-83, nr. 365.

⁴⁷ L'efficacité du procès civil, Luik 15 en 16 mei 1987 (zie noot 34).

⁴⁴ Mag ik eraan herinneren, dat de h. Van Reepinghen bepaalde rechtbanken het verwijt maakte dat ze zich wilden inmengen in de behandeling van de zaak, terwijl de partijen aan het onderhandelen waren over een regeling in der minne, door hen te verplichten te pleiten, onder bedreiging, indien ze niet verschenen, de zaak ambtshalve van de rol te schrappen.

⁴⁵ St. Senaat, 1963-64, nr. 60, p. 185.

achteraf maar vóór de zitting, op de conclusie van de tegenpartij geantwoord, dan mag deze om verwijzing van de zaak naar de rol verzoeken, ten einde op haar beurt te kunnen antwoorden.

Uit dit alles blijkt duidelijk dat de rechten van de verdediging behoorlijk worden gevrijwaard, doch dat anderzijds de normale werking van het gerecht wordt gewaarborgd.

Hoewel deze voorstellen niet door een ieder gunstig worden onthaald, meen ik dat ze een ernstige poging vormen om de bestaande misbruiken uit de wereld te helpen.

De balie, die zelf maatregelen had moeten treffen, zou er alleszins verkeerd aan doen zich hiertegen te verzetten, nu het wantrouwen dat onder het publiek jegens het gerecht aangroeit, uiteindelijk ook een weerslag heeft op het beeld van de balie en op het vertrouwen dat daar noodzakelijk moet heersen.

Ik ben dan ook van oordeel dat het voorstel van de werkgroep-Meeüs ten spoedigste door de wetgever zou moeten worden bekrachtigd om voor dat lastige vraagstuk een goede oplossing te krijgen.

22. Hiermee ben ik gekomen bij het belangrijke vraagstuk van de rechtsmiddelen en meteen bij een aspect van de gerechtelijke achterstand waarmee we thans, jammer genoeg, nog steeds te kampen hebben. Ik wil het in het bijzonder hebben over het hoger beroep en het cassatieberoep.

23. Alvorens evenwel het hoger beroep te behandelen, zal ik in het kort een probleem onderzoeken in verband met het verstek, omdat, naar mijn bescheiden mening, de jurisprudentie van het Hof ertoe bijgedragen heeft een nutteloos formalisme aan te moedigen en daardoor ook het aanwenden van rechtsmiddelen in de hand te werken.

Sinds het in werking treden van het Gerechtelijk Wetboek heeft het Hof herhaaldelijk beslist dat, wanneer een partij een conclusie indient op de griffie, doch niet ter zitting verschijnt, de rechter niet verplicht is op die conclusie te antwoorden⁴⁸.

Dezelfde redenering werd toegepast wanneer de partij die hoger beroep instelt, in de akte van of het verzoekschrift tot hoger beroep haar middelen kenbaar maakt. Indien bedoelde partij ter zitting verschijnt is de rechter verplicht op die middelen te antwoorden; verschijnt zij niet, dan wordt de zaak bij verstek behandeld en is de rechter niet verplicht op de conclusie te antwoorden⁴⁹.

Uit die rechtspraak volgen aldus twee belangrijke regels: enerzijds in verband met de verplichting op de conclusie te antwoorden, anderzijds in verband met het verstek.

Die twee regels zijn nauw met elkaar verbonden.

De eerste regel stoelt op de overweging dat de partij gepocht wordt in die conclusie niet te volharden. Het Hof oordeelt dat het niet beantwoorden daarvan geen schending van de rechten van de verdediging uitmaakt. De partij behoudt immers het recht om tegen het verstekvonnis op te komen. Weliswaar zal met toepassing van artikel 751 hoe dan ook geen verzet aangetekend mogen worden. De

andere regels betreffende het verstek zullen evenwel van toepassing blijven⁵⁰.

Het is o.m. de mogelijkheid van verzet die te betreuren is. Die mogelijkheid toch is een aansporing om naar dilatoire middelen te grijpen, daar waar ze integendeel zoveel doenlijk moeten worden vermeden⁵¹.

Ik meen er bovendien de klemtoon op te moeten leggen dat ze mij in strijd voorkomt met de geest van de wet. De wetgever heeft immers de schriftelijke procedure willen aanmoedigen — zeer terecht naar mijn oordeel — zodat, wanneer beide partijen hun conclusies ter griffie hebben ingediend en die stukken in het dossier van de rechtspleging berusten, het hun mogelijk is de berechting van de zaak zonder mondeling debat te vragen. De verschijning van de partijen voor de rechter is dus geen vereiste voor het bestaan van de conclusie. Trouwens bepaalt artikel 742 uitdrukkelijk dat de conclusies door de partijen aan de griffie worden gezonden of aldaar neergelegd⁵².

Ik meen dan ook dat het niet opgaat te beslissen dat er geen acht hoeft te worden geslagen op conclusies die ter griffie in het dossier van de rechtspleging berusten.

Dit impliceert dat, enerzijds, de rechter op die conclusies moet antwoorden en, anderzijds, dat ten opzichte van de partij die aldus een conclusie heeft genomen geen verstekvonnis kan worden gewezen.

Naar mijn bescheiden mening zou de jurisprudentie van het Hof gewijzigd mogen worden, nu de bestaande teksten, althans naar hun geest, dit kennelijk niet in de weg staan. Zulk een wijziging zou de voorkeur verdienen boven een aanpassing van de tekst, zoals de minister van Justitie in het reeds besproken ontwerp voorstelt⁵³. De wijziging van de rechtspraak zou bovendien het voordeel opleveren dadelijk rechtsgevolgen te hebben.

24. En zo ben ik thans gekomen bij een van de kwesties waarnaar ons aller bezorgdheid uitgaat; ik bedoel de overbelasting van de hoven van beroep en van het Hof van Cassatie mitsgaders de achterstand die, wat meer bepaald uw Hof betreft, daardoor is ontstaan of dreigt post te vatten.

Tot dusver werd de vertraging, die thans in sommige hoven van beroep onaanvaardbare grenzen heeft bereikt, meestal beoordeeld aan de hand van cijfermateriaal, te weten enerzijds het aantal te berechten zaken en het aantal berechte zaken, en anderzijds het aantal magistraten.

⁵⁰ A. FETTWEIS, *Manuel de procédure civile*, Luik, 1985, nr. 407.

⁵¹ Op die rechtspraak van het Hof werd kritiek geoefend, zie o.m. LEMMENS, *R.W.*, 1982-83, kol. 2243. In tegengestelde zin: DE CORTE, «Sankties tegen een onwillige partij», *Gent*, 1971, nr. 25, blz. 16.

⁵² In verband met dit vraagstuk haalt men meestal het arrest van 16 januari 1976 aan (*A.C.*, 1976, 577) en de voetnoot bij dit arrest (FETTWEIS, *loc. cit.*, nr. 287, p. 229). Echter, zowel het arrest als de noot hebben betrekking op de motivering van het vonnis wanneer er bij verstek uitspraak wordt gedaan: is de rechter verplicht de eis op zijn gegrondheid te onderzoeken? In voormelde noot wordt hierop bevestigend geantwoord, althans als het om het verstek van de verweerder gaat. Het in die noot onderzochte vraagstuk is dus totaal anders.

⁵³ *St. Senaat*, 1982-83, nr. 365, artikel 7, p. 9 en 15.

⁴⁸ Cass., 21 mei 1981 (*A.C.*, 1981, nr. 546); zie echter, in tegengestelde zin, Cass., 21 november 1975 (*A.C.*, 1976, 373).

⁴⁹ Cass., 7 december 1972 (*A.C.*, 1973, 339, en de noot F.D.); 12 september 1980 (*A.C.*, 1981, 30).

Tot nog toe nam men zijn toevlucht tot twee maatregelen: ten eerste de verhoging van het aantal raadsheren in de hoven van beroep, en ten tweede de innovatie van de alleenrechtsprekende raadsheer in die hoven.

Wat het Hof van Cassatie betreft werd helemaal niets gedaan om een toestand die met de dag zorgwekkender wordt, te verhelpen.

25. Het zij mij vergund het vraagstuk vanuit verschillende gezichtshoeken te onderzoeken.

Het Gerechtelijk Wetboek kwam in het begin van de jaren zestig tot stand. De voorbereiding van de teksten had plaats in de jaren 1959 tot 1963. Het wetsontwerp werd immers bij de Senaat door minister Vermeylen op 10 december 1963 ingediend. Praktisch werden tijdens de werkzaamheden in de Wetgevende Kamers, behalve wat de organisatie van de arbeidsgerechten betreft, geen grondige wijzigingen in het ontwerp aangebracht.

Hiermee is gezegd dat de thans bestaande teksten ontworpen werden in een tijdsgewricht dat te enenmale verschilt van de situatie die we heden kennen. Dit lichtte ik reeds in het begin van dit betoog nader toe.

Ik meen dat de gevolgen hiervan in het bijzonder komen te blijken door de overbelasting van de hoven van beroep en, hieruit voortvloeiend, van het Hof van Cassatie.

Toen het Gerechtelijk Wetboek werd geconcipeerd, bestond er op burgerlijk gebied zo goed als geen overbelasting van de hoven van beroep. Alleen klaagde men toen reeds over de toename van het aantal verkeerszaken voor de correctionele kamers.

Men kon dus geneigd zijn de regels betreffende de aanleg zeer ruim te houden.

Het bedrag van de laatste aanleg, zowel bij de vrederechter als bij de rechtbanken van eerste aanleg, de rechtbanken van koophandel en de arbeidsrechtbanken, werd op driehonderdvijfhonderd frank⁵⁴ vastgesteld. In feite had dit tot gevolg dat alle zaken die door de rechtbanken van eerste aanleg en de rechtbanken van koophandel werden behandeld, vatbaar waren voor hoger beroep.

Het doel van die bepaling was betwistingen nopens de ontvankelijkheid van het hoger beroep *defectu summae* te voorkomen. Dit was immers voorheen een bron van ergeris gebleken⁵⁵. Doch de bepaling had en heeft nog steeds tot gevolg, dat de hoven van beroep over zaken uitspraak moeten doen die vroeger niet bij het hof van beroep ahangig konden worden gemaakt⁵⁶. Ongetwijfeld heeft dit tot overbelasting bijgedragen. We kunnen dit trouwens ook op het Hof van Cassatie vaststellen.

26. Hieruit meen ik te mogen afleiden, dat de bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek betreffende het hoger beroep en wellicht ook andere rechtsmiddelen dienen te worden aangepast.

Laat ik eerst opmerken dat dit vraagstuk geheel los staat van de toegang tot de rechter. Er moet zeker steeds voor elk geschil een rechter zijn. Iedereen behoort de gelegenheid te hebben zich tot een rechter te wenden wanneer zijn rechten ernstig bedreigd worden of in gevaar zijn geraakt⁵⁷.

Doch in dit opzicht heeft men er reeds herhaaldelijk de klemtoon op gelegd, dat veel meer gebruik moet worden gemaakt van de mogelijkheid een geschil in der minne te beslechten. Dit is vooral het geval met zogenaamde kleine geschillen. De minnelijke schikking strekt om het geschil voorgoed te beëindigen. Rechtsmiddelen zijn dan uitgesloten. Wanneer nu geen minnelijke schikking kan worden bereikt, zodat men zich toch naar de rechter moet begeven, lijkt het redelijk dat, uitgezonderd in welomschreven gevallen, aan het gerechtelijk geding een einde wordt gemaakt na het vonnis van de rechter die daartoe werd aangesproken, en die aldus in laatste aanleg heeft beslist.

Het gebruik van rechtsmiddelen moet uitzonderlijk blijven.

Het bestaan van rechtsmiddelen is te verklaren door de notie dat menselijke kennis steeds feilbaar is. Een beslissing van de rechter kan immers onjuist zijn zowel naar recht als in feite, of althans door de partijen als dusdanig worden beschouwd. De rechtsmiddelen hebben dus ten doel, naar de wens van de partijen, een voor hen nadelige uitspraak door een betere te doen vervangen. Die beschouwingen gelden uiteraard in verband met de dubbele aanleg. Er wordt weleens aangevoerd dat de regel van de dubbele aanleg tot de grondbeginselen van ons procesrecht behoort⁵⁸. Bentham oordeelde reeds dat het noodzakelijk is dat slechte beslissingen gewijzigd moeten kunnen worden en dat willekeur moet worden voorkomen. Het bestaan van een rechtsmiddel kan immers een rem tegen willekeur vormen⁵⁹. De Staat billijkt dit streven, omdat de controle door een hoger gerecht grotere zekerheid voor een correcte beslissing waarborgt, bovendien het vertrouwen van het volk in de justitie versterkt en overigens niet zo zelden de staatsbelangen dient, terwijl tevens het optreden van de hogere gerechten een richtsnoer en voorlichting voor de lagere gerechten vormt en de noodzakelijke eenheid van de jurisprudentie bevordert⁶⁰.

Men mag evenwel niet overdrijven. De dubbele aanleg is geen algemeen beginsel van recht⁶¹.

Een beperking van de rechtsmiddelen is overigens ook voordelig voor de partijen, in het bijzonder en uiteraard voor de partijen die in het gelijk zijn gesteld. Zulk een beperking wordt echter vooral door de behoeften van het staatsbeleid geboden, omdat het overdreven aanwenden van rechtsmiddelen door vitzieke procesvoerders die al met al geen rechtmatig belang doen gelden, onverdraaglijke

⁵⁴ De wet van 29 november 1979, artikel 4, bracht de laatste aanleg op 15.000 fr.

⁵⁵ *St. Senaat*, 1963-64, nr. 60, p. 143 en 247.

⁵⁶ Sinds de wet van 20 maart 1948 deden de rechtbanken van eerste aanleg uitspraak in laatste aanleg tot 25.000 fr. Omgezet in de huidige waarde van de frank, zou die som met 4,5 vermenigvuldigd moeten worden.

⁵⁷ Over de vraag van de toegang tot het gerecht, zie het synthesewerk van professor CAPPELLETTI, *Acces to Justice*, 1978, Milaan, Dott. A. Giuffrè edit., 4 boekdelen.

⁵⁸ GLASSON, TISSIER en MORAL, *Traité de procédure civile*, Parijs, Sirey, 1925, 3e ed., p. 31 en 32.

⁵⁹ BENTHAM, *Organisation judiciaire*, hoofdstuk XXVI.

⁶⁰ ROZENBERG-SCHWAAB, *Zivilprozessrecht*, München, Berk, 1977, 12 aflev., § 135, p. 760.

⁶¹ Cass., 3 okt. 1983, A.R. 6764 (A.C., 1983-84, nr. 89).

overbelasting van de gerechten en verspilling van tijd en kosten voor alle andere betrokkenen tot gevolg heeft⁶².

Een geding moet immers eenmaal een einde nemen. En hoe sneller dat einde bereikt wordt, hoe beter!

De regel van de dubbele aanleg stoelt er ook op, dat men aanneemt dat de rechter die in hoger beroep kennis neemt van de zaak, een grotere ervaring heeft en vooral verondersteld wordt meer belezen te zijn dan de rechter in eerste aanleg.

De gegrondheid van die beschouwingen valt vanuit zuiver theoretisch standpunt moeilijk te betwisten.

Doch in de praktijk kan het er wel anders uitzien.

27. Het vraagstuk moet vanuit drie oogpunten worden bekeken:

- hogere beroepen tegen beslissingen van de vrederechters, die respectievelijk voor de rechtbanken van koophandel en voor de rechtbanken van eerste aanleg worden gebracht;

- hoger beroepen tegen beslissingen van de rechtbanken van eerste aanleg en van de rechtbanken van koophandel, die in eerste aanleg worden gewezen en die voor de hoven van beroep worden gebracht;

- hogere beroepen tegen beslissingen van de arbeidsrechtbanken, die voor de arbeidshoven worden gebracht.

De hogere beroepen die de arbeidsgerechten betreffen, hoe ik hier niet te bespreken, nu die gerechten niet overbelast zijn, althans niet op dit moment.

Maar de toestand is anders voor de burgerlijke en koop-handelszaken.

28. Wat de vrederechters betreft, voor zover het om de drempel van 15.000 frank gaat die thans de laatste aanleg bepaalt, is, naar mijn oordeel, dit bedrag te laag.

Weliswaar kan men hier opwerpen dat het in verhouding staat tot het bedrag dat de materiële bevoegdheid van de vrederechter bepaalt, te weten 50.000 frank⁶³. Maar hier ook blijkt dit bedrag thans te laag te zijn. Het zou redelijk op 85.000 en zelfs op 100.000 frank gebracht mogen worden.

Men verlieze niet uit het oog dat, ingevolge de wijziging van de bepalingen van de artikelen 91 en 92 van het Gerechtelijk Wetboek door de wet van 25 juli 1985, in de rechtbanken van eerste aanleg de civiele zaken aan de alleenrechtsprekende rechters worden voorgelegd, ook ter zake van hoger beroep tegen de vonnissen van de vrederechters.

In dit opzicht is het niet van belang ontbloot erop te wijzen, dat het vaak voorkomt dat de vrederechters veel

meer praktijkervaring hebben dan de rechters in de rechtbanken van eerste aanleg. Vóór de evengenoemde wijziging van het Gerechtelijk Wetboek moest het hoger beroep tegen een vonnis van een vrederechter steeds voor een college van drie rechters worden gebracht. Toen was het hoger beroep zinvol. Na in eerste aanleg te zijn berecht door een ervaren doch alleenrechtsprekende rechter, werd het geschil aan een college onderworpen. Afgezien van de ervaring, was er dan in elk geval de beraadslaging met drie rechters.

Die werkwijze wordt nu niet meer gevolgd, althans in de meeste gevallen⁶⁴. Het hoger beroep heeft thans geen andere reden van bestaan dan de hoop, bij de partij die in het ongelijk is gesteld, dat de hogere rechter de zaak anders zal beoordelen. Dat hij het niet per se beter zal doen, is duidelijk.

Wellicht, zoals reeds gezegd, kan men opwerpen dat een rechter zich kan vergissen en dat er steeds een mogelijkheid moet bestaan om die vergissing recht te zetten. Maar ook de alleenrechtsprekende rechter in hoger beroep, die misschien minder ervaring heeft dan de vrederechter, is feilbaar.

Heeft het in die omstandigheden nog zin het hoger beroep onbeperkt te behouden? Wordt het rechtsmiddel dan in de meeste gevallen geen dilatoir procédé, of is het niet gewoon een tweede kans die de appellant bij de rechter op goed geluk af waagt? Hoe lager de kosten van het hoger beroep, hoe aantrekkelijker dat rechtsmiddel voor de verliezende partij wordt.

Mogen wij ons die luxe veroorloven, terwijl de rechtbanken van eerste aanleg en ook de rechtbanken van koophandel reeds overbelast zijn, zodat andere rechtzoekenden, die de eerste maal voor de rechter verschijnen omdat hun zaak qua bedrag boven de grens van het vrederecht komt, hun geschillen niet dan met aanzienlijk tijdverlies berecht zullen krijgen?

Is dit wel met een goede rechtsbedeling te verzoenen? Ik betwijfel het.

Naar mijn oordeel zouden in elk geval twee maatregelen getroffen moeten worden:

- het bedrag van de laatste aanleg zou werkelijk hoger gesteld moeten worden en wel op 50.000 frank, mits uiteraard het bedrag van de materiële bevoegdheid op een hoger bedrag, t.w. 100.000 frank, wordt gebracht;

- hogere beroepen tegen beslissingen van de vrederechters zouden, hoe dan ook, steeds voor een kamer met drie rechters gebracht moeten worden. De beperking van het hoger beroep tot geschillen boven 50.000 frank en de wijziging van de materiële bevoegdheid zou overigens een zekere ontlasting van de rechtbanken van eerste aanleg tot gevolg hebben, zodat het mogelijk zou zijn voor de hogere beroepen kamers met drie rechters op te richten.

Men zou aldus in de meeste gevallen de rechtzoekenden een goede dienst bewijzen, nu enerzijds hun geschillen spoediger, goedkoper en meestal even degelijk berecht zullen worden, en anderzijds de rechtbanken gedeeltelijk ontlast zullen worden en de te berechten zaken ook sneller aan de beurt zullen komen.

⁶² Hierbij dient nog te worden aangestipt, dat het Europees Hof voor de Rechten van de Mens reeds heeft beslist dat het verdrag de Staten niet de verplichting oplegt om in elk geval te voorzien in een rechtspraak in twee instanties of zelfs in een beroepsmogelijkheid (zie de beslissingen van de Commissie voor de Rechten van de Mens in *Digest of Strasbourg Case-Law relating to the European Convention on Human Rights*, deel 2, art. 6, pp. 340 en 348). Het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten bepaalt alleen dat in strafzaken een tweede instantie mogelijk moet zijn. Dat is niet het geval in burgerlijke zaken (art. 14.5).

⁶³ Ger. W., art. 590.

⁶⁴ Luidens artikel 91 Ger. W., zoals het door de wet van 25 juli 1985 werd gewijzigd, mogen de partijen vragen dat de zaak voor een kamer met drie rechters aanhangig wordt gemaakt.

29. Laten wij nu even de hoven van beroep nader bekijken. Hier is de toestand rampzalig geworden, omdat de rechtzoekende soms jaren moet wachten alvorens een vaststelling te verkrijgen. Dit is een allesbehalve redelijke rechtsbedeling.

De overbelasting van de hoven van beroep is waarschijnlijk aan verscheiden oorzaken te wijten.

Er is in de eerste plaats een aanzienlijke aangroei van het aantal zaken die in eerste aanleg tijdens de laatste jaren werden ingeleid. We hebben dit vraagstuk zoëven besproken. Dit heeft onvermijdelijk ook op de hogere beroepen een terugslag gehad.

Maar dit vraagstuk kreeg nog een bijzonder aspect vanwege het feit dat vrijwel alle beslissingen die gevelde werden zowel door de rechtbanken van eerste aanleg als door de rechtbanken van koophandel, voor hoger beroep vatbaar waren. In de optiek van de hervorming van 1967, in een tijdperk dat de gerechtelijke toestand betrekkelijk gezond was daar de toevloed die we thans kennen eerst naderhand is gekomen, was deze regel volkomen verantwoord. Doch toen de stroom eenmaal buiten zijn oevers trad, moest die regel tot ondraaglijke toestanden leiden. Het aantal zaken met een zeer gering geldelijk belang nam aanzienlijk toe, wat mede oorzaak was dat de hoven van beroep zwaar belast werden.

De wetgever heeft dit reeds gedeeltelijk willen verhelpen nu hij heeft beslist dat de vonnissen van de rechtbanken van eerste aanleg over een vordering waarvan het bedrag 15.000 fr. niet overschrijdt in laatste aanleg worden gewezen. We komen verder hierop nog terug.

Voorts dient eveneens de uitwerking van de regel, gegeven in artikel 1068 van het Gerechtelijk Wetboek, te worden vermeld. Die bepaling heeft tot doel een aanzienlijke tijdsbesparing te verwezenlijken. Wanneer een zaak bij de rechter in hoger beroep aangebracht wordt, terwijl zij in eerste aanleg nog niet volledig is afgehandeld, onder meer omdat over sommige punten van de vordering nog verder onderzoek wordt verricht, dan wordt bij de rechter in hoger beroep ambtshalve het geschil in zijn geheel aanhangig gemaakt. Deze regel lijdt slechts uitzondering indien de rechter in hoger beroep een in het aangevochten vonnis van de eerste rechter bevolen onderzoeksmaatregel, zelfs gedeeltelijk, bevestigt.

Hier ook zou deze bepaling, in een normale tijd, toegevoegd mogen worden. Het valt evenwel te betreuren, dat er een ongezonde toestand ontstaat wanneer men constateert dat aldus zaken die in eerste aanleg niet helemaal zijn afgehandeld, naar de hoven van beroep worden overgeheveld, terwijl deze gerechten over een kleiner aantal rechters beschikken en reeds al te zwaar belast zijn.

Dit laatste noopt mij ertoe eveneens aan te stippen, dat de overbelasting van een gerecht in hoger beroep jammer genoeg meestal tot gevolg heeft dat dan nog méér zaken bij dat gerecht aanhangig worden gemaakt, omdat het instellen van een rechtsmiddel onder die omstandigheden tijd kan doen winnen en de uiteindelijke afhandeling van de zaak aanzienlijk kan belemmeren. Het rechtsmiddel wordt dan eenvoudig een dilatoir procédé.

Zo komt men in een gevaarlijke kringloop terecht !

30. Er moeten dus, tot elke prijs, middelen worden gevonden om die overstromingen in te dijken.

Er is reeds een ernstige poging in die richting gedaan met het instellen van de alleenrechtsprekende raadsheer.

Het is echter nog te vroeg om de uitslagen van deze regeling naar waarde te beoordelen. Sommigen spreken hun tevredenheid uit, zowel bij de rechters als bij de balie. Anderen daarentegen verhalen hun afkeuring en misnoegdheid niet.

Wat er ook van zij, het aantal bij de hoven van beroep ingeleide zaken groeit dag aan dag. Bij het Hof van Beroep te Brussel werden in 1985 1.997 nieuwe zaken aangebracht ; in 1986 waren het er 2.245 en in 1987 werd kortelings het getal 2.662 bereikt. De toename houdt verontrustend aan.

Voor mijn gevoelens zouden er ook nog andere oplossingen gezocht moeten worden.

De regels die het Gerechtelijk Wetboek geeft, hoewel redelijk en gezond, moeten bij de huidige tijdsomstandigheden worden aangepast.

Een eerste oplossing kan erin bestaan het bedrag van de laatste aanleg, wat de rechtbanken van eerste aanleg en de rechtbanken van koophandel betreft, aanzienlijk te verhogen. De huidige som van 15.111 frank is veel te laag.

Weliswaar zal men erop wijzen dat, aangezien de vrederechters tot 50.000 frank bevoegd zijn, de zaken die bij de rechtbanken van eerste aanleg aanhangig worden gemaakt, meestal 50.000 frank zullen overtreffen. Doch dit is niet steeds het geval, aangezien die rechtbanken ook beneden dat bedrag bevoegd zijn.

Luidens het oud artikel 16 van de wet van 25 maart 1876, zoals het de laatste keer werd gewijzigd door de wet van 20 maart 1948, deden de rechtbanken van eerste aanleg in laatste aanleg uitspraak tot 25.000 frank. In die tijd waren de vrederechters tot 10.000 frank bevoegd.

Thans overweegt men de vrederechters bevoegd te verklaren tot 100.000 frank, d.w.z. tienmaal het bedrag dat in 1948 van toepassing was.

Zou het dan niet redelijk zijn een drempel te bepalen voor de laatste aanleg van de rechtbanken van eerste aanleg en tevens van de rechtbanken van koophandel, en die drempel bijvoorbeeld op 150.000 of zelfs op 200.000 frank vast te stellen. Vijftientigduizend frank in 1948 is thans ongeveer honderd-twintigduizend frank waard.

Ik weet wel dat men mij het verwijt zal maken terug te keren tot een toestand waarop reeds vóór 1960 kritiek was gekomen, maar verdient de huidige situatie van overbelasting en van achterstand bij de hoven van beroep, waarbij men soms drie tot vijf jaar moet wachten alvorens een eindbeslissing te krijgen, niet een veel scherpere afkeuring en is die overbelasting niet voor een groot deel te wijten aan hogere beroepen tegen beslissingen die normaal niet aan een appelgerecht onderworpen zouden mogen worden ?

31. Nu moet ik hier evenwel rekening houden met een belangrijke opmerking die volgt uit de bij de wet van 25 juli 1985 ingevoerde wijziging van de artikelen 91 en 92 van het Gerechtelijk Wetboek. Luidens die wet worden in de rechtbanken van eerste aanleg alle civiele zaken aan kamers waarin slechts één rechter zitting neemt, onderworpen. Voor de zaken vermeld in het derde lid van artikel 91 mag evenwel elke partij de verwijzing van de zaak naar een kamer met drie rechters vragen.

In de praktijk echter moet men er rekening mee houden, dat in talrijke rechtbanken van eerste aanleg een aanzien-

lijk deel van de rechters amper enkele jaren ambtsuitoefening als magistraat hebben. In sommige gevallen gaat het soms om rechters die pas sinds enkele maanden zijn benoemd na een korte tijd bij de balie te zijn geweest. Men heeft er mij reeds op gewezen dat in een van de grootste rechtbanken van het land, althans wat het aantal rechters betreft, meer dan de helft van de leden minder dan vijf jaar praktijk heeft.

Al die magistraten moeten thans alleen recht gaan spreken. Ze hebben zelfs geen bijstand meer van het openbaar ministerie, terwijl in de oorspronkelijke staat van het Gerechtelijk Wetboek enkel reeds ervaren rechters geroepen werden om alleen zitting te nemen en zij bovendien door het openbaar ministerie bijgestaan werden.

Is het dan niet gewaagd aan die magistraten op te dragen in laatste aanleg recht te spreken?

Ik zou het niet aandurven.

Daarom zou een tempering van de even aangehaalde regel vereist zijn, die erin zou bestaan, mits het bedrag van de vordering tussen 100.000 en 200.000 frank begrepen zou zijn, dat het hoger beroep wel ontvankelijk zou wezen doch onderworpen worden aan het voorafgaand verlot van een kamer van het hof van beroep. Die kamer zou dus moeten oordelen of er *prima facie* wel voldoende redenen aanwezig zijn om hoger beroep in te stellen. Men zou zodoende dilatoire rechtsmiddelen, alsmede alle zaken waarin kennelijk gechicaneerd en gevit wordt, kunnen weren.

Ik meen dat langs die weg de thans bestaande overbelasting van de hoven van beroep grotendeels zou kunnen worden vermeden. Nogmaals wens ik er de klemtoon op te leggen, dat hierdoor geenszins de toegang tot de rechter wordt ingeperkt. Die toegang is er, nu de rechtzoekende zijn geschil voor de vrederechter, de rechtbank van eerste aanleg of de rechtbank van koophandel kan brengen en binnen een redelijke tijd een vonnis kan krijgen. Er is echter geen reden om geschillen die slechts relatief geringe belangen betreffen aan de ongewisheden van langdurige rechtsmiddelen te onderwerpen, die niet noodzakelijk een verbetering van de rechtstoestand meebrengen en vooral hoge kosten veroorzaken, kosten die meestal alleen door goeude of chicaneuze partijen gedragen kunnen worden.

Men zal hier ook opwerpen dat die regeling, gepaard gaande met de voorgestelde wijziging van artikel 751 waarover ik het daarnet had, verreikende gevolgen kan hebben voor een partij: enerzijds kan deze veroordeeld worden bij een contradictoir geacht vonnis, zodat verzet uitgesloten is, anderzijds zal, indien het vonnis in laatste aanleg wordt geveld, hoger beroep eveneens uitgesloten zijn.

Ik stip evenwel aan dat de partij die in die toestand zal belanden, dit aan zichzelf te wijten zal hebben, nu ze, dank zij de termijnen die gesteld worden, ruimschoots de gelegenheid had haar verweermiddelen te doen gelden. Die regeling zal de partijen bovendien ervan afbrengen nog middelen aan te wenden, doch ze veeleer aansporen om hun verweer behoorlijk voor te dragen. Is dit, alles goed overwogen, niet de normale werking van een degelijk georganiseerd gerecht⁶⁵?

Mag ik eraan toevoegen dat de bepalingen betreffende de aanleg reeds in het Gerechtelijk Wetboek voorkomen? Evenwel zou bepaald moeten worden dat in zaken betreffende de staat van de personen altijd hoger beroep zou openstaan en dat voor alle andere zaken waarvan de waarde niet in geld wordt bepaald, de partijen die waarde zelf zouden moeten schatten, onder het voorbehoud echter dat die schatting aan de controle van het gerecht in hoger beroep zou worden onderworpen, hetgeen onrechtstreeks ook zou neerkomen op een voorafgaand verlot om hoger beroep in te stellen.

Voor beslissingen die een onderzoeksmaatregel bevelen zou, uitgenomen wat de staat van de personen betreft, het hoger beroep uitgesloten worden, tenzij hier dan ook met verlot van het hof van beroep.

Zo zouden louter dilatoire rechtsmiddelen geweerd worden. Wanneer het vonnis echter tegelijk een eindbeslissing en een beslissing alvorens recht te doen inhoudt, zou hoger beroep wel toegestaan zijn, maar de devolutieve kracht zou slechts plaatshebben voor zover de uitspraak over de eindbeslissing aan de onderzoeksmaatregel elk belang zou ontnemen. In het tegengestelde geval zou de zaak naar de eerste rechter worden verwezen, in overeenstemming overigens met de huidige jurisprudentie van het Hof, aangaande de uitlegging van artikel 1068 van het Gerechtelijk Wetboek⁶⁶?

32. De aldus voorgestelde regeling zou derhalve tot gevolg hebben dat de rechtbanken van eerste aanleg en de rechtbanken van koophandel een groter aantal uitspraken in laatste aanleg zouden vellen, die derhalve voor cassatieberoep vatbaar zouden zijn.

Dit brengt onder meer met zich dat desaangaande het instellen van cassatieberoep eveneens aan beperkingen moet worden onderworpen.

Overigens dwingen de thans reeds bestaande overbelasting van het Hof en de daaraan verbonden zware risico's van achterstand tot een grondige herziening van de bestaande regels.

In de loop van de laatste vijftientig jaar is het aantal zaken die aan het Hof worden onderworpen waarlijk enorm gegroeid. Het Hof kent de cijfers en ik zal mij er hier toe beperken de hoofdlijnen in herinnering te brengen.

Voor de eerste kamer werden in 1960 253 burgerlijke zaken ingeleid, terwijl er toen in het begin van het jaar nog 307 te berechten waren; het Hof had dus in dat jaar over 560 zaken te beslissen.

In 1986 werden 524 burgerlijke zaken ingeleid terwijl er nog 489 te berechten waren, zodat voor dat jaar het aantal te berechten zaken 1013 was.

Toch moet ik erop wijzen dat in 1960 de belastingzaken door de tweede kamer werden behandeld terwijl ze nu

⁶⁶ Cass., 13 januari 1972 (A.C., 1972, 468) en de conclusie van het openbaar ministerie in *Bull. en Pas.*, 1972, I, 463; 26 juni 1975 (A.C., 1975, 1151); 22 april 1977 (*ibid.*, 1977, 873); 12 januari 1979 (*ibid.*, 1979, 540); 28 april 1980 (*ibid.*, 1980, 548); zie ook POUPART, *Gerechtelijk Recht, artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Antwerpen, Kluwer, art. 1068-1070, p. 10 tot 19; zie ook de bespreking van KÖHL, in *J.T.*, 1986, 521.

⁶⁵ Zie Cass., 22 april 1977 (A.C., 1977, 873).

meestal aan de eerste kamer worden toegewezen; andersom werden in 1960 de sociale zaken, in het bijzonder op het stuk van arbeidsovereenkomsten en arbeidsongevallen, steeds bij de eerste kamer ingeleid terwijl die zaken thans door de derde kamer worden behandeld.

33. De stijging van het aantal te berechten burgerlijke zaken is dus buitengewoon aanzienlijk.

De oorzaken hiervan denk ik onder meer als volgt samen te kunnen vatten:

In de eerste plaats is de sterke toename van het aantal zaken bij de feitenrechters opmerkelijk. Uiteraard werkt dit door op het aantal zaken die voor het Hof worden gebracht. Maar hier zou ik willen onderstrepen dat de achterstand die in de hoven van beroep is ontstaan, een remmend effect had op het aantal zaken die bij het Hof werden ingeleid. Nu er een inspanning in de hoven van beroep wordt geleverd om die achterstand in te halen, mag verwacht worden dat ook het aantal bij het Hof ingeleide zaken de hoogte zal ingaan.

Te dien aanzien weten we thans nog niet wat de repercussie zal zijn van de oprichting van kamers met alleenrechtsprekende rechters zowel in de hoven van beroep als in de rechtbanken van eerste aanleg die uitspraak doen in laatste aanleg of in hoger beroep. Hierdoor zal vermoedelijk het aantal afgehandelde zaken toenemen en dit zou ook kunnen resulteren in een aangroei van het aantal cassatieberoepen. Verder zal de ontwikkeling van dit vraagstuk ook afhangen van de kwaliteit van de beslissingen die de alleenrechtsprekende rechters zullen wijzen.

Voorts meen ik dat talrijke zaken die voor de eerste kamer komen, betrekkelijk weinig belang bieden voor de eigenlijke interpretatie van de wetgeving. Ik stel immers vast, dat voor 439 burgerlijke zaken die in 1986 werden berecht, er niet meer dan 228 arresten in de *Arresten van het Hof van Cassatie* werden gepubliceerd. Als men weet dat thans nog alleen de uitspraken gedrukt worden die jurisprudentieel van belang zijn, dan meen ik te mogen zeggen dat zulks betekent dat de overgrote meerderheid van de aanhangig gemaakte zaken louter vormgebreken in de bestreden beslissingen betreffen.

Naar mijn bescheiden mening komt de nieuwere wetgeving hierbij slechts voor een gering deel aan bod. Er verloopt immers steeds tamelijk veel tijd voordat geschillen tot in cassatie komen.

Dit was uiteraard niet het geval met de bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek die dadelijk van toepassing waren, ook op de gedingen die reeds aanhangig waren alvorens de nieuwe bepalingen in werking traden. Dit bracht mee dat ze ook dadelijk tot cassatieberoep aanleiding konden geven.

Doch afgezien van die aspecten van het vraagstuk, rijst ook de vraag naar de natuur van de toetsing die het Hof tot taak heeft te verrichten.

Zoals men weet is die toetsing van tweeërlei aard: enerzijds een toetsing naar de vorm, waarbij, in het bijzonder, de toetsing van de redengeving der beslissingen; anderzijds een toetsing van de interpretatie en de toepassing van het materieel recht.

Beide toetsingen zijn, meen ik, belangrijk.

Maar de vraag is in de eerste plaats, of de partijen niet te gemakkelijk hun heil zien in het cassatieberoep. Wij con-

stateren immers, dat de toetsing van de motivering verlokt tot het voorstellen van middelen die klaarblijkelijk zwak zijn. Men hoeft maar even de formulering van sommige middelen te lezen om zich rekenschap ervan te geven dat ze op zeer losse grond berusten. Er staan onder meer stijlformules in, zoals «de redengeving is duister, dubbelzinnig en tegenstrijdig», hoewel voor elk van die grieven eigen regels gelden en het meestal uitgesloten is dat de beklagde motivering gelijktijdig aan al die gebreken mank gaat.

Er zijn ook, hoewel tot nog toe het verschijnsel eerder zeldzaam is, de verzoekschriften die wel door advocaten bij het Hof worden ondertekend, maar onder verklaring dat zij de verantwoordelijkheid ervoor niet op zich nemen⁶⁷.

De ervaring die ik nu sinds bijna drieëntwintig jaar bij het Hof heb opgedaan, leert dat men hoe langer hoe meer het cassatieberoep gebruikt om een derde aanleg te krijgen en om de zaken tot in het oneindige te rekken. Er worden middelen opgeworpen, meestal vormmiddelen, die misschien wel formeel gegrond lijken maar die kennelijk slechts worden gehanteerd om de zaak opnieuw voor een verwijzingsrechter te kunnen krijgen.

Nu weet ik wel dat het Hof een toezicht moet kunnen uitoefenen op de werkzaamheden van de hoven en rechtbanken en dat het dus onontbeerlijk is dat dit toezicht geschiedt ongeacht de aard van de zaken.

Maar hierbij merk ik op, dat door de overbelasting van het Hof het toezicht enerzijds verzwakt en anderzijds zijn doel mist door de vertraging bij de afhandeling van de zaken.

Wat ik echter nog erger vind, is dat, wegens de zaken die de rol nutteloos verzwaren, het Hof geen tijd meer heeft om zijn hoofdtaak te vervullen, namelijk de eenheid bij de

⁶⁷ Wat de cassatieberoepen betreft waarvoor de balie de verantwoordelijkheid niet wenst te nemen, zou ik even de aandacht willen vestigen op een wettekst, nl. art. 480 Ger. W., die luidt dat, indien een partij in burgerlijke zaken geen bijstand van een advocaat bij het Hof van Cassatie verkrijgt, de stafhouder van de Orde ambtshalve een advocaat aanstelt, indien daartoe grond bestaat, een en ander onverminderd de bepalingen inzake rechtsbijstand.

Ik zou graag wijzen op twee punten: uit de tekst blijkt dat alle advocaten bij het Hof kunnen en mogen weigeren een cassatieberoep in te stellen, wanneer zij oordelen dat daartoe geen grond bestaat. De wet neemt dus aan dat, hoewel de advocaat bij het Hof de verplichte vertegenwoordiger van de partij is, hij niettemin middelen mag toetsen die overwogen worden om het cassatieberoep in te stellen. Is hij van oordeel dat daartoe geen gronden bestaan, dan mag hij weigeren op te treden. Bovendien, en dit is het tweede punt, wanneer de partij geen steun vindt bij enige cassatieadvocaat, dan beoordeelt de stafhouder of er toch reden is om het rechtsmiddel aan te wenden, en dan stelt hij zelf één van zijn confraters aan, die zijn ambt daartoe zal verlenen. Maar ook in dat geval behoudt de stafhouder een beoordelingsbevoegdheid. Oordeelt hij dat er terecht geweigerd is een cassatieberoep in te stellen op de gronden die worden aangevoerd, dan beslist hij wettig dat geen advocaat wordt aangewezen.

Aan de hand van die bepaling mag de vraag worden gesteld, of de procedure waarbij het cassatieberoep op vordering en concept wordt ingesteld, wel wettelijk verantwoord is.

Dit vraagstuk blijft echter van gering belang zolang een optreden op vordering van de cassatieadvocaat zeer zelden voorkomt. Maar is het niet beter voorzorgen te treffen nog vóór misbruiken inge- burgerd raken?

uitleg en de interpretatie van de wetten te waarborgen. In een tijdperk dat de regeldichtheid van het wettenarsenaal zo dikwijls gehekelde wordt, en waar het verwijt wordt gemaakt dat de wetten gapende leemten vertonen of gebrekkig opgesteld worden, is die taak van het Hof des te fundamenteeler.

34. Dit alles heeft tot gevolg dat de huidige toestand bij het Hof niet meer langer kan worden gedoogd. Er moet dringend naar oplossingen worden uitgekeken, wil men voorkomen dat ook op het Hof achterstand zich gaat ophopen, waarbij, zoals men ook voor de hoven van beroep heeft ondervonden, het euvel van dilatoire cassatieberoepen onvermijdelijk wordt. Dit zou rampzalig zijn.

De oplossing waaraan men altijd in de eerste plaats denkt, is de aanpassing van de personeelsformatie. Welnu, de verhoging van het aantal raadsheren en van het aantal leden van het parket kan weliswaar een hulpmiddel zijn.

Doch naar mijn bescheiden mening betekent dit niet de enige bevredigende oplossing, althans niet als men zich eenvoudig daartoe beperkt.

Er mag immers niet uit het oog worden verloren dat het Hof van Cassatie bedoeld is als het orgaan dat in de schoot van de Rechterlijke Macht tot taak heeft voor de eenheid van rechtspraak te waken. Het lijdt geen twijfel dat hoe groter het aantal leden, hoe moeilijker het is die eenheid te bereiken. We kunnen dit nu reeds in het Hof vaststellen. In Frankrijk waar de *Cour de cassation* uit een honderdtal leden bestaat, is het noodzakelijk gebleken bijzondere maatregelen te treffen om de eenheid van de rechtspraak in het Hof te verwezenlijken.

Zoals de President van de Hoge Raad der Nederlanden nog onlangs heeft gezegd⁶⁸, «kan men niet onbeperkt doorgaan met verhoging van het aantal raadsheren of leden van het parket». Er moet dus worden gezocht naar oplossingen die liggen in het vervolmaken van de werkmethodes van de leden van het Hof. Ik zou hier willen aan toevoegen dat misschien ook een beperking van de mogelijkheid cassatieberoep in te stellen verdient te worden overwogen.

Er moet immers worden voorkomen dat het Hof overstelpt wordt met zaken waarin kennelijk ten onrechte naar het cassatieberoep gegrepen wordt. Het is een wezenlijke regel, dat het cassatieberoep een buitengewoon rechtsmiddel is en moet blijven.

35. Daar het vraagstuk duidelijk niet alleen in ons land bestaat, nu ook in onze buurlanden problemen van dezelfde aard zijn gerezen, is het zeer nuttig daar te gaan kijken hoe het werd opgelost.

36. In Frankrijk werd het probleem van de overbelasting van het Hof van Cassatie onder meer onderzocht in verband met het vraagstuk van de regelmatigheid van de motivering, d.i. gebrek aan antwoord op de conclusie of onvoldoende motivering. In dat land doen zich praktisch dezelfde moeilijkheden voor als bij ons.

Een poging om het vraagstuk op te lossen werd ondernomen met het decreet nr. 85/1330 van 17 december 1985, artikel 13 (art. 954 van de *Code de procédure civile*).

Luidens die nieuwe bepaling kan de rechter in hoger beroep de partijen verzoeken, alvorens de debatten te sluiten, hun conclusies samen te vatten, zodat nauwkeurig de grieven worden bepaald die tegen de bestreden beslissing worden aangevoerd. De middelen die aldus niet worden hernomen, worden verondersteld prijsgegeven te zijn. De rechter is dus slechts gehouden op de samengevatte conclusies te antwoorden.

Vast staat dat zulks een merkelijke vereenvoudiging kan uitmaken, omdat de appelrechter niet verplicht is onder meer te antwoorden op conclusies die in eerste aanleg zijn genomen, zelfs indien de partij er uitdrukkelijk naar verwijst⁶⁹.

Doch, naar luid van de tekst, geldt die mogelijkheid slechts mits de rechter de partijen daartoe uitgenodigd heeft. Of dit nu in de praktijk werkelijk gebeurt, kon tot nog toe niet worden achterhaald.

De regel is wellicht van die aard, dat ook de middelen die ter zake van gebrek aan antwoord aan het Hof worden onderworpen, kunnen worden beperkt, maar men kan zich niet ontveinzen dat het opleggen van een samenvatting van alle conclusies, ook eventueel die van eerste aanleg waarnaar verwezen zou worden, een sterke afremming van de rechtspleging tot gevolg kan hebben.

Ik ben dan ook niet overtuigd dat de oplossing van de Franse wetgever voldoening schenkt.

37. In Nederland worden eveneens maatregelen in overweging genomen, o.m. om het aantal cassatieberoepen te beperken, bv. door het invoeren van een geldelijke drempel of door in bepaalde zaken de mogelijkheid van cassatieberoep geheel af te schaffen.

In verband met het vraagstuk van de controle op de motivering werd door hoge magistraten opgemerkt: «Het probleem dat ontstaat bij motiveringsklachten is het feit dat een onevenredige investering van tijd en aandacht in de behandeling van deze klachten ten koste gaat van de op de rechtseenheid en de rechtsontwikkeling gerichte taak van de Hoge Raad.»

Men kan het waarlijk niet beter formuleren. Daarom heeft de Nederlandse wetgever een regeling ingevoerd, waarbij een wijziging werd aangebracht in artikel 102 van de Wet Rechterlijke Organisatie. Luidens die nieuwe bepaling kan de voorzitter van een kamer gelasten dat een zaak die hem daartoe geschikt voorkomt, wordt behandeld en beslist door drie leden van die kamer. Indien de zaak naar het oordeel van een van deze leden ongeschikt is voor behandeling door drie raadsheren, wordt de behandeling voortgezet door vijf raadsheren, d.i. de normale bezetting van de kamer.

Ook wordt thans aan een wijziging gedacht inzake de motiveringsplicht van de Hoge Raad, wanneer dit college oordeelt dat een middel faalt en dat het geen rechtsvragen

⁶⁸ Rede uitgesproken door mr. MOONS, president van de Hoge Raad der Nederlanden, op 22 mei 1987, ter gelegenheid van zijn inruststelling.

⁶⁹ In ons land beslist het Hof van Cassatie, dat de appelrechter niet behoeft te antwoorden op een voor de eerste rechter genomen conclusie, waarnaar een partij enkel verwijst zonder ze voor de appelrechter te hernemen.

aan de orde stelt die in het belang van de rechtseenheid of de rechtsontwikkeling bespreking behoeven. In zo'n geval zou de Hoge Raad vrijgesteld worden van de motiveringsplicht.

In dit opzicht valt op te merken, dat de Nederlandse Grondwet bepaalt dat de vonnissen de gronden inhouden waarop ze rusten, met uitzondering van de gevallen bij de wet bepaald (art. 121 van de Nederlandse Grondwet).

Wat dit laatste betreft, behoeft niet te worden gezegd dat in België zulk een wijziging uitgesloten is, aangezien de Belgische Grondwet geen uitzondering toelaat (art. 97 van de Grondwet).

Ik moge hierbij opmerken dat het vaststellen van een geldelijke drempel of zelfs het afschaffen van het cassatieberoep in bepaalde materies mij geen goede oplossing dunkt.

Steeds moet er een mogelijkheid van toezicht bestaan. Het is verwerpelijk dat een gerecht aan geen enkel toezicht onderworpen is en dus recht spreekt in de wetenschap dat zijn beslissingen volkomen onaantastbaar zijn.

Dit betekent evenwel nog niet dat de mogelijkheid om cassatieberoep in te stellen totaal onbegrensd moet zijn.

38. Daarom lijkt mij de Duitse regeling bijzonder interessant. De thans van toepassing zijnde procedure van *Revision* dagtekent van 8 juli 1975.

Wanneer men de Duitse wetgeving in dit opzicht nader beziet, dan moet men nochtans voor ogen houden dat in die wetgeving de *Revision* een echt gewoon rechtsmiddel uitmaakt dat in het belang van de partijen bestaat, zodat o.m. cassatieberoep in het belang van de wet aldaar niet mogelijk is.

Dit betekent dat *Revision* niet wordt opgevat als een eigenlijk toetsingsmiddel van de wettigheid van de beslissingen van de feitenrechters, in elk geval op civielrechtelijk gebied.

Er bestaat dus een verschil tussen de *Revision* en het cassatieberoep.

Nu moet er worden toegegeven dat in ons land het cassatieberoep in het belang van de wet op burgerlijk gebied uitzonderlijk is, zodat in dat opzicht het verschil gering blijft.

Ik meen derhalve dat ook hier belangrijke lessen uit het vergelijkend recht af te leiden zijn.

Het Duits stelsel van de *Revision* stoelt hoofdzakelijk op de vaststelling van een drempel, die echter de aanwending van het rechtsmiddel niet verhindert, maar wel een beperking daarvan meebrengt. Men onderscheidt aldus de *Zulassungsrevision* en de *Annahmerevision*⁷⁰.

De drempel wordt voor vermogensrechtelijke zaken op 40.000 Duitse Mark vastgesteld. Beneden die grens is een verlov van het gerecht in hoger beroep vereist (*Zulassungsrevision*). Bovendien is voor alle niet vermogensrechtelijke zaken het verlov van de rechter in hoger beroep in de regel vereist.

Nu wordt die drempel van 40.000 Duitse Mark op twee manieren bepaald, al naar gelang het om de eiser of om de verweerder in eerste aanleg gaat.

Gaat het om de eiser, dan wordt de drempel bepaald door het verschil tussen het bedrag van de hoofdvordering, zoals uiteindelijk in hoger beroep door de eiser vastgesteld, en het bedrag dat bij de bestreden beslissing wordt toegevoegd, m.a.w. de drempel is het bedrag ten belope waarvan de eis wordt afgewezen. Indien het verschil aldus beneden 40.000 Duitse Mark ligt, dan is het rechtsmiddel voor het *Bundesgerichtshof* slechts ontvankelijk indien het gerecht in hoger beroep daartoe verlov heeft gegeven. Nu bepaalt de wet op welke gronden dit verlov mag worden gegeven, te weten enerzijds wanneer het rechtsvraagstuk een principiële draagwijdte heeft, anderzijds wanneer het gerecht in hoger beroep heeft gemeend te moeten afwijken van de rechtspraak van het *Bundesgerichtshof* («wenn die Rechtssache grundsätzlich Bedeutung hat, oder wenn das Berufungsurteil von einer Entscheidung des Bundesgerichtshofes abweicht»). Dit is dan wat men noemt een «*formelle Beschwerde*».

Gaat het om de oorspronkelijke verweerder, dan geldt de drempel van 40.000 Duitse Mark eveneens, doch hier heeft men te doen met de «*materielle Beschwerde*», d.w.z. al hetgeen de verweerder grieft, meestal de veroordeling in haar geheel.

Overschrijdt de *Beschwer* 40.000 Duitse Mark, dan is geen verlov van het gerecht in hoger beroep vereist, en dan is het rechtsmiddel dus ontvankelijk, doch zal het uiteraard slechts worden aanvaard als het door het *Bundesgerichtshof* toegelaten wordt (*Annahmerevision*).

Het Hof laat het slechts toe voor zover het geschil een principiële betekenis heeft. Nadat het verzoek is aangenomen, doet het Hof uitspraak over de gegrondheid ervan⁷¹.

Gaat men dit systeem ontleden, dan stelt men vast dat beneden de 40.000 Duitse Mark drempel de controle van het opperste gerechtshof beperkt is. De controle van de motivering, die bij ons een al te grote plaats inneemt, wordt uiteraard beperkt tot de gevallen waarin het rechtsmiddel kan worden aangewend hetzij in de gevallen waar de 40.000 Duitse Mark drempel wordt overschreden, hetzij na verlov van het gerecht in hoger beroep. In dit laatste geval lijkt die controle bijna toevallig te zijn, aangezien het verlov uitsluitend met het oog op rechtsvragen wordt verleend en niet, uiteraard, wegens gebrek aan motivering; het *Bundesgerichtshof* kan in dat geval, zelfs ambtshalve, de beslissing aan de motiveringsplicht toetsen.

39. Uit dit zeer kort onderzoek naar de toestand in het buitenland, meen ik te mogen afleiden dat in onze drie buurlanden, zo er een overbelasting bestaat, de voornaamste zorg is de formele controle zoveel mogelijk in te perken. Het is hoofdzakelijk daar dat de misbruiken bestaan of in elk geval dat er van het cassatieberoep gebruik wordt gemaakt enkel om een derde aanleg te krijgen, waarbij meestal op andere gronden dan het voor het Hof aangevoerde middel gesteund wordt.

Er moet nochtans worden toegegeven, dat ook de toetsing van de interpretatie van de wetgeving een aanzienlijke

⁷⁰ ROZENBERG-SCHWAAB, *Zivilprozessrecht*, München, Berk, 1977, 12e druk, § 143, p. 810-811.

⁷¹ G. BAUMGÄRTEL, *Einführung in das Zivilprozessrecht*, in «Juristische Arbeitsblätter», A. Metzner Verlag, Frankfurt am Main, Sonderheft 5, p. 77.

uitbreiding heeft genomen en dat, nu die toetsing ontegensprekelijk toegelaten moet worden, ook op dat gebied oplossingen moeten worden gezocht.

40. In de eerste plaats komt het me voor, dat we een beroep mogen doen op de medewerking van de balie en hoofdzakelijk, zelfs uitsluitend wat de civielrechtelijke zaken betreft, van de balie van cassatie.

Het stemt ons immers tot grote voldoening op de medewerking van een voortreffelijke balie te mogen rekenen.

Ik neem graag deze gelegenheid te baat om de klemtoon te leggen op de onontbeerlijke ambtswerkzaamheid van de balie van cassatie. Onlangs werd aan de minister van Justitie de vraag gesteld of het wel nodig is een afzonderlijke balie bij het Hof te behouden⁷². De minister heeft geantwoord dat die tussenkomst noodzakelijk was gelet op de complexiteit van de zaken die aan het Hof worden onderworpen en op de eigen rechtstaal van 's Hof's arresten. Ook de redengeving die voor het Hof geldt, zou die tussenkomst verantwoorden.

Ik meen graag dat dit wel het goede antwoord was. De medewerking van de balie van cassatie is volstrekt onontbeerlijk omdat het cassatieberoep op andere grondslagen stoelt dan de andere rechtsmiddelen. Het cassatieberoep is geen derde aanleg. Het is, zoals zoëven eraan herinnerd werd, een controle van het juridische werk van de rechter. Het beweegt zich op zuiver juridisch vlak, zelfs waar de toetsing naar de vorm (motivering) plaatsheeft.

Om zich rekenschap te geven van de noodzaak van een daartoe speciaal gevormde balie, hoeft men maar te kijken naar de inhoud van sommige verzoekschriften die in strafzaken worden ingediend door personen die de grondslag van de procedure in cassatie niet of onvoldoende kennen. Het Hof neemt er genoeg mee die verzoekschriften letterlijk weer te geven. Zij getuigen meestal van de onwetendheid van de aard van het toezicht dat het Hof uitoefent en van de bevoegdheidsbeperkingen die uit de Grondwet voortvloeien. Hoe dikwijls worden er niet middelen aan het Hof onderworpen die erop neerkomen de feiten te beoordelen!

Daaraan is de aanzienlijke stijging van het aantal strafzaken te wijten.

Het Hof wordt aldus zonder enig nut overbelast, niet enkel in civielrechtelijke zaken, maar ook wat de strafzaken betreft.

Het is dan ook de taak van de balie van cassatie om in het bijzonder in de civiele zaken in de eerste plaats een grondige schrijving te doen, zodat alleen zaken die het cassatieberoep waard zijn, bij het Hof worden aangebracht.

Ik weet dat de leden van de balie van cassatie die opdracht met grote ernst opvatten, doch ik weet even goed dat het hun niet steeds mogelijk is hun tussenkomst te weigeren, hoewel zij zich ervan bewust zijn dat de aangevoerde middelen slechts bijkomstig zijn.

De controle van de balie van cassatie kan dus op zichzelf niet volstaan.

41. Ik ben derhalve van mening dat het vraagstuk vanuit

twee oogpunten moet worden bekeken: enerzijds de mogelijkheid om de cassatieberoepen te beperken, anderzijds aan de leden van het Hof en van het parket de vereiste bijstand te bezorgen om hen in staat te stellen hun ambt efficiënt uit te oefenen, zodat het Hof zijn ware zending optimaal kan vervullen.

42. Wat het eerste punt betreft, ben ik van oordeel dat op civielrechtelijk gebied het cassatieberoep aan een voorafgaand verlov onderworpen zou moeten worden.

Het verlov zou worden verleend door een daartoe opgerichte kamer, bestaande uit drie leden, die om de maand volgens een beurtrol door de eerste voorzitter zouden worden aangesteld. Telkens zouden beide taalgemeenschappen in die kamer aanwezig zijn. Die beurtrol zou het aldus mogelijk maken het vraagstuk evenwichtig te regelen. Het verlov zou op wettelijk bepaalde criteria moeten steunen.

Aan een bepaling van die criteria zal ik mij hier niet wagen, omdat daartoe uiteraard een zeer nauwkeurig en zorgvuldig onderzoek nodig is. Toch wil ik bij wijze van voorbeelden vermelden: verlov zou mogelijk zijn wanneer de middelen een rechtsvraagstuk van fundamentele betekenis opwerpen, en mits zij klaarblijkelijk niet nieuw zijn; wanneer de middelen een schending van een regel van rechterlijke organisatie opwerpen; wanneer schending van een bevoegdheidsregel van openbare orde wordt opgeworpen; wanneer de rechter wordt verweten hetzij *ultra petita* uitspraak te hebben gedaan of, integendeel, niet volledig zijn rechtsmacht te hebben uitgeoefend; wanneer een klaarblijkelijke schending van de rechten van verdediging door de rechter in laatste aanleg is begaan⁷³.

Wat de motiveringsplicht betreft, die precies tot misbruiken aanleiding geeft, zou het Hof tot cassatieberoep slechts verlov verlenen wanneer er onmiskenbaar een gebrek aan redenen bestaat, o.m. wanneer dat gebrek nauw verbonden is met een uitspraak over een rechtsvraagstuk.

De daartoe opgerichte kamer zou steeds, na het advies van het openbaar ministerie te hebben gehoord, met eenparigheid van stemmen moeten beslissen als ze het verlov weigert. De weigering zou zeer bondig gemotiveerd worden, zoals thans de beslissingen van het bureau voor rechtsbijstand. Het verlov zelf om cassatieberoep in te stellen zou niet gemotiveerd zijn en zou uiteraard geen enkel element mogen inhouden dat op de berechting van de zaak vooruitloopt. Het spreekt vanzelf dat de balie van cassatie zou voortgaan met het schiften van de zaken, zoals thans geschiedt. Verzoeken om verlov tot het instellen van een cassatieberoep zouden alleen door een advocaat bij het Hof ingeleid mogen worden en zouden de middelen tot staving van het cassatieberoep inhouden.

43. Terwijl deze hervorming, waarmee de toevloed van zaken die we thans kennen, stevig zou kunnen worden ingedamd, geen op de rijksbegroting doorwegende kosten veroorzaakt, zou ik meteen willen voorstellen dat een grotere uitbreiding zou worden gegeven aan de documentatiedienst. De medewerking van de magistraten die van deze dienst deel uitmaken, is voor het Hof van het grootste nut.

⁷² *Handelingen Kamer*, openbare vergadering van de Commissie voor de Justitie, 4 maart 1987, p. 16.

⁷³ Rdpl. PUTZO, *ZPO (Zivilprozessordnung mit Nebengesetzen)*, München, Berk, 7e druk, §§ 546, 547, 551.

Doch er wordt thans te weinig een beroep op hen gedaan en bovendien, daar zij hun ambt in hun respectieve gerechten blijven waarnemen, is die medewerking noodzakelijk beperkt.

Er zouden meer medewerkers moeten komen en ze zouden ook permanent, doch slechts voor de duur van zes jaar, in de dienst aanwezig moeten zijn. Vereist is tevens dat het ervaren juristen zijn, liefst magistraten die reeds enkele jaren hun ambt hebben uitgeoefend en zodoende de praktische draagwijdte van de gestelde vragen begrijpen. Het zou bovendien wenselijk zijn dat tenminste enkelen onder hen zich van de informatica-apparatuur kunnen bedienen. Dit kan gelukkig op korte tijd aangeleerd worden. Daar die magistraten bij het Hof vast in dienst zouden zijn, zouden ze ook in hun gerecht van oorsprong vervangen moeten worden door toegevoegde magistraten, die op hun beurt in de rangorde zouden worden benoemd zodra een plaats zou vrijkomen.

Op die manier zou het werk én van de raadsheren én van de leden van het parket aanzienlijk verlicht worden en zouden die magistraten, aan de hand van de onderzoeksgegevens die de documentatiedienst hun bezorgt, zich helemaal kunnen toelagen op de eigenlijke oplossing van de rechtsvragen die voor het Hof worden gebracht.

Het wil me voorkomen dat deze regeling volkomen in de lijn ligt van de bedoelingen die de oprichters van de documentatiedienst voor ogen hadden. Wij moeten spijtig genoeg toegeven dat de reële uitbouw van de dienst nooit ten volle aan die bedoelingen heeft beantwoord, omdat de gerechten die verzocht werden sommige van hun leden hiervoor af te staan, steeds hebben opgeworpen dat, wegens hun beperkte personeelsformatie, het onmogelijk was helemaal van de diensten dier magistraten af te zien. Zo zijn we in de toestand geraakt die we thans kennen, en die klaarblijkelijk niet datgene is wat oorspronkelijk werd bedoeld.

Voor de geschetste regeling zullen ongetwijfeld op de begroting de nodige gelden moeten worden uitgetrokken, doch ik ben van oordeel dat ze de minst dure oplossing is en geschikt zal blijken om de normale werking van het Hof afdoende te bevorderen.

Ik ben er mij wel van bewust dat de hier voorgestelde

oplossingen niet de enig mogelijke zijn, dat andere voorstellen eveneens bedacht kunnen worden. Maar ik meen dat het hoog tijd is dat het vraagstuk van de overbelasting van het Hof met vastberadenheid onder de aandacht van de Regering en de Wetgevende Kamers wordt gebracht. Komen er geen maatregelen binnen afzienbare tijd, dan zal er een loodzware achterstand gaan groeien die jarenlang zal blijven aanslepen en eens te meer een bijzonder storend effect in de werking van de Rechtsstaat zal teweegbrengen.

44. Ik meen geen bedenkingen te moeten wijden aan de bewarende en uitvoeringsmaatregelen. Hoewel sommige detailpunten bijgewerkt zouden moeten worden of het reeds werden, ben ik van gevoelen dat, in het algemeen, dit deel van het Gerechtelijk Wetboek geen noemenswaardige moeilijkheden heeft opgeleverd en nog steeds zeer actueel is. Een bespreking van die detailpunten mag hier dus achterwege blijven.

45. Tot daar deze kanttekeningen bij een wet die door de wetgever vóór twintig jaar werd aangenomen en die in feite nu ruim vijftientig jaar geleden werd ontworpen.

Het is duidelijk, dunkt mij, dat, bij de snelheid waarmee onze maatschappij evolueert, die wet op bepaalde punten niet meer helemaal aan de vereisten van de huidige tijd voldoet en dat er dus aanpassingen nodig zijn.

Verre van mij de gedachte dat mijn zienswijze volstrekt de juiste is of dat de voorstellen die ik doe, de enige goede zijn, en evenmin dat ze aanvaard zullen worden. Ik verwacht integendeel dat ze kritiek en wellicht zelfs felle kritiek zullen doen loskomen, omdat ze niet bij iedereen in de smaak zullen vallen. Toch hoop ik reeds daardoor mijn doel te bereiken, dat mijn betoog misschien andere voorstellen zal uitlokken. Het voornaamste, voor mij, is dat er eens, en hoe spoediger hoe beter, een degelijke oplossing wordt gevonden voor een toestand die iedereen ergert en waarbij de goede faam van het gerecht grote schade lijdt.

Tot besluit nog deze wens: moge al wie bij de werking van de hoven en rechtbanken betrokken is het zijne bijdragen om een behoorlijke regeling tot stand te brengen!

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 27 NOVEMBER 1986

Voorzitter-rapporteur: de h. Mahillon

Advocaat-generaal: mevr. Liekendaal

Advocaten: mrs. Kirkpatrick en Simont

Overeenkomst — Uitlegging — Art. 1161 B.W.

De rechter maakt een juiste toepassing van art. 1161 B.W. wanneer hij, na te hebben vastgesteld dat volgens een artikel van een individuele verzekeringspolis het «ongeval» binnen acht dagen moet worden aangegeven en dat «ongeval»

in een ander artikel wordt omschreven, op grond daarvan het betoog verwerpt dat uit andere bedingen wil afleiden dat niet het «ongeval» maar het «schadegeval» moest worden aangegeven.

C. t/ N.V. D.

Gelet op het bestreden arrest, op 10 april 1985 door het Hof van Beroep te Luik gewezen;

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 97 van de Grondwet en 1161 van het Burgerlijk Wetboek,

doordat het arrest, na met verwijzing naar de redenen van de eerste rechter te hebben vastgesteld dat 1) eiser op

16 november 1978 van zijn paard is gevallen; 2) op 30 januari 1979 «de prognose met zekerheid is gesteld dat er blijvende gevolgen zijn»; 3) eiser bij verweerster een «individuele verzekering tegen lichamelijke ongevallen, die de risico's van overlijden en van blijvende invaliditeit dekt, had afgesloten»; 4) artikel 24 van de algemene polisvoorwaarden bepaalde: «Dadelijk na het ongeval en uiterlijk binnen acht dagen, moeten de verzekeringnemer, de verzekerde of zijn rechthebbenden aan de directie van de maatschappij te Brussel een gedagtekende en ondertekende aangifte toezenden waarin alle nuttige inlichtingen voorkomen over de datum, de plaats, de oorzaken en omstandigheden van het ongeval, de naam en het adres van de getuigen, alsmede een medisch attest waarin de aard van de verwondingen of letsels en de waarschijnlijke gevolgen ervan worden vermeld. Indien die verplichtingen niet in acht worden genomen, verliezen de verzekeringnemer, de verzekerde en zijn rechthebbenden alle rechten op de verzekering»; 5) «verweerster aanvoert dat de aangifte van het ongeval, op 4 februari 1979, te laat is geschied», de beslissing van de eerste rechter wijzigt en aan eiser zijn vordering tot betaling van de verzekeringsvergoeding ontzegt, op grond: «dat tijdens het debat is komen vast te staan dat de bedoelde aangifte meer dan acht dagen na de feiten is geschied; dat eiser tevergeefs betoogt, enerzijds, dat binnen de overeengekomen termijn aan de verzekeraar juist het schadegeval moet worden aangegeven, dat wil zeggen de totstandkoming van het in de overeenkomst omschreven risico, dat aanleiding geeft tot dekking door de verzekering en, anderzijds dat die termijn pas begint te lopen vanaf het moment dat de verzekerde zich rekenschap heeft kunnen geven van de ernst van de aantasting van zijn lichamelijke integriteit en van de mogelijkheid om de dekking van de verzekering te doen gelden, terwijl: 1. voormeld artikel 24 van de overeenkomst ondubbelzinnig zegt dat het 'ongeval' bij de verzekeraar moet worden aangegeven en zulks, 2. nadat artikel 2 van voormelde overeenkomst het ongeval heeft omschreven als 'een toevallige gebeurtenis ten gevolge van de plotselinge werking van een uitwendige kracht die een verwonding, een lichamenlijk letsel of de bij attest van overlijden vastgestelde dood heeft teweeggebracht'; in het onderhavige geval uit de tijdens het debat overgelegde stukken blijkt, dat eiser na zijn val op 16 november 1978 zijn behandelend geneesheer, dokter P., al op 20 november 1978 heeft geraadpleegd; eiser die dokter om geen enkele andere reden heeft geraadpleegd dan om de pijn die hij voelde ten gevolge van een verwonding of een letsel die hij bij het vallen van zijn paard had opgelopen en dat hij wel beseftte dat er tussen die val en zijn pijn een verband bestond (zie het attest van dokter P. van 13 oktober 1984); het gedrag van eiser aan toont dat de feiten die hij aanvoert om schadevergoeding te verkrijgen een ongeval is, als bedoeld in de omschrijving ervan in de overeenkomst (artikel 2); dat ongeval is het, bijgevolg, dat bij verweerster binnen de overeengekomen termijn van acht dagen diende te worden aangegeven; eiser zijn recht op verzekeringsdekking verliest, daar hij die termijn niet in acht neemt»,

terwijl eiser in zijn conclusie betoogde, enerzijds, dat «artikel 24 (van de algemene voorwaarden van de verzekeringspolis) in het hoofdstuk 'schadegevallen' voorkomt; dat woord natuurlijk veel beperkter is dan de uitdrukking 'elk ongeval', daar een schadegeval de totstandkoming is

van het in de overeenkomst omschreven risico, dat aanleiding kan geven tot dekking door de verzekeraar», en anderzijds, dat «het vijfde lid van hetzelfde artikel verwijst naar de 'door de geneesheer voorziene ongeschiktheidstermijn', wat erop wijst dat onder 'ongeval' moet worden verstaan een omstandigheid die aanleiding geeft tot ongeschiktheid en dus tot toepassing van de polis; uit de bevoordingen van artikel 24 en van het vijfde lid ervan duidelijk blijkt dat het wel in de bedoeling lag van de partijen om enkel aangifte te doen van de 'ongevallen die aanleiding kunnen geven tot dekking'; er slechts van een schadegeval sprake is op het moment dat de verzekerde de gevolgen van dat ongeval kan gissen en weten dat het aanleiding kan geven tot dekking door de verzekeraar»; het arrest dat geen gewag maakt van de titel «schadegeval» en evenmin van het vijfde lid van artikel 24, maar zich ertoe beperkt een argument af te leiden uit een andere passage van artikel 24 en van artikel 2, geen antwoord verstrekt op het middel van verweerster afgeleid uit de titel «schadegeval» en uit het vijfde lid van artikel 24; het hof van beroep evenwel op dat middel diende te antwoorden, gelet op artikel 1161 van het Burgerlijk Wetboek, volgens hetwelk «de bedingen van een overeenkomst worden uitgelegd het ene door het andere, zodat elk beding wordt opgevat in de zin die uit de gehele akte voortvloeit»; waaruit volgt dat het arrest niet regelmatig met redenen is omkleed (schending van artikel 97 van de Grondwet) en artikel 1161 van het Burgerlijk Wetboek schendt:

Over het middel van niet-ontvankelijkheid door verweerster tegen de voorziening opgeworpen en afgeleid uit de schending van artikel 1080 van het Gerechtelijk Wetboek:

Overwegende dat het middel de geschonden wettelijke bepalingen duidelijk vermeldt;

Dat het middel van niet-ontvankelijkheid niet kan worden aangenomen;

Over de grond van niet-ontvankelijkheid door verweerster tegen het middel opgeworpen en hieruit afgeleid, enerzijds, dat het niet duidelijk zegt waarin artikel 1161 van het Burgerlijk Wetboek zou zijn geschonden, en anderzijds, dat het middel, in zoverre het is afgeleid uit de schending van artikel 97 van de Grondwet, een grief aanvoert die geen verband houdt met die wettelijke bepaling:

Overwegende dat eiser aan het arrest verwijt dat het niet «ingaat» op het door hem aangevoerde middel «gelet op artikel 1161 van het Burgerlijk Wetboek»; dat die bepaling geen betrekking heeft op het vormvoorschrift van artikel 97 van de Grondwet;

Dat de grond van niet-ontvankelijkheid in zoverre dient te worden aangenomen;

Overwegende dat, voor het overige, het onderzoek van de grond van niet-ontvankelijkheid niet te scheiden valt van dat van het middel;

Over het middel:

Overwegende dat het arrest aanduidt dat artikel 24, eerste lid, van de overeenkomst ondubbelzinnig zegt dat het «ongeval» bij de verzekeraar moet worden aangegeven en vaststelt dat dit in artikel 2 van die overeenkomst is omschreven als «een toevallige gebeurtenis ten gevolge van de plotselinge werking van een uitwendige kracht die een verwonding, een lichamenlijk letsel of de dood heeft teweeggebracht»;

Dat het arrest op grond van die vaststellingen oordeelt dat eiser tevergeefs betoogt dat juist het «schadegeval» bin- nen de overeengekomen termijn bij de verzekeraar moet worden aangegeven;

Dat aldus het arrest de gevolgtrekkingen, die eiser wilde afleiden uit de titel van het hoofdstuk, waarin artikel 24 van de overeenkomst voorkomt, en uit een ander lid van dat artikel impliciet verwerpt;

Dat uit het voorafgaande volgt dat het arrest de bedingen van de overeenkomst uitlegt door een juiste toepassing te maken van artikel 1161 van het Burgerlijk Wetboek;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

(...)

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 1 DECEMBER 1986

Voorzitter: de h. Bosly

Raadsheer-rapporteur: de h. Rappe

Eerste advocaat-generaal: de h. Duchatelet

Advocaten: mrs. Bützler en Kirkpatrick

Veiligheidscomité — Beschermde werknemer — Ontslag — Begrip — Opzegging — Opzeggingstermijn — Eindda- tum na beschermde periode.

De opzegging die een beschermde werknemer, personeelsafgevaardigde in het veiligheidscomité, tijdens de wettelijk beschermde periode is aangezegd, is krachtens de wet een ontslag dat, in de regel, verboden is, ongeacht de datum waarop de opzeggingstermijn moet verstrijken.

C. t/ N.V. H.

Gelet op het bestreden arrest, op 4 juli 1985 door het Arbeidshof te Bergen gewezen;

Over het middel, afgeleid uit de schending van artikel 1bis, § 2, eerste lid en achtste lid, 1°, § 5, enig lid, a, en § 7, van de wet van 10 juni 1952 betreffende de gezondheid en de veiligheid van de werknemers, alsmede de salubriteit van het werk en van de werkplaatsen,

doordat het arbeidshof zegt dat «het stelsel dat bescherming biedt aan de werkelijke leden, plaatsvervangende leden en kandidaten van een overlegorgaan, ongeacht of het gaat om een ondernemingsraad of een veiligheidscomité, mettertijd door de wet is versterkt en de inkrimping beoogt van het recht van de werkgever om ontslag te geven tijdens de bedoelde beschermde periode», dat «die bescherming, wanneer het gaat, zoals ten deze, om een lid van de afvaardiging van de werknemers, dat bij de volgende verkiezing niet is verkozen, geldt tot de aanstelling van de nieuw verkozen kandidaten», dat «die inkrimping van dat recht impliceert dat de overeenkomst van een dergelijke werknemer, in beginsel, tijdens de beschermde periode enkel kan eindigen om een dringende reden die vooraf door het arbeidshof is aangenomen of om economische of technische redenen die vooraf door het bevoegd paritair comité zijn erkend, op straffe van betaling van een vergoeding door de werkgever die dat voorschrift niet heeft nageleefd en die de herplaatsing weigert van de werknemer, die hier-

toe een regelmatige aanvraag heeft ingediend», dat «deze derhalve enkel mogelijk is als de overeenkomst tijdens de beschermde periode eindigt», en besluit dat «uit die overwegingen, die met name uit artikel 1bis, § 2, eerste lid en achtste lid, 1° en 2°, § 3, § 5, a, en § 7, van de wet van 10 juni 1952 betreffende de gezondheid en de veiligheid van de werknemers zijn gehaald ..., welke bepalingen van openbare orde zijn en, derhalve, op beperkende wijze moeten worden uitgelegd, volgt dat het de werkgever niet verboden is tijdens de beschermde periode een opzegging te betekenen, die na die beschermde periode verstrijkt», dat «bijgevolg, nu vaststaat dat de overeenkomst ten einde is gekomen na de datum waarop de bij de volgende verkiezing verkozen kandidaten zijn aangesteld, aan de werkgever niet kan worden verweten dat hij gepoogd heeft het beschermingsmechanisme te omzeilen en zijn beslissing uitwerking moet krijgen», dat «het ontslag een eenzijdige juridische handeling is die aan geen enkel vormvereiste onderworpen is en waardoor een partij ter kennis van een andere brengt dat de overeenkomst eindigt, terwijl de opzegging een termijn is tijdens welke de werknemer zijn prestaties verder blijft verrichten, hoewel de beëindiging is betekend, dat wil zeggen voorafgaande kennisgeving van de datum waarop de opzegging moet verstrijken (...), dat «daaruit ook nog volgt dat de werkgever het bevoegd paritair comité niet hoefde te raadplegen, nu dat enkel bevoegd is wanneer tot staving van het ontslag van een werknemer die lid is van een overlegorgaan, economische of technische redenen worden aangevoerd, die zich tijdens de beschermde periode voordoen», en dat «evenzo, nu de procedure van herplaatsing, die als de spil van de vordering tot vergoeding wordt beschouwd, enkel verantwoord is bij ontslag tijdens de beschermde periode, men de vordering tot herplaatsing moet beoordelen naar het tijdstip van het ontslag», het principaal hoger beroep gegrond verklaart, het vonnis a quo wijzigt, en voor recht zegt dat de oorspronkelijke rechtsvordering niet gegrond was,

terwijl, (...)

Overwegende dat, ingevolge artikel 1bis van de wet van 10 juni 1952 betreffende de gezondheid en de veiligheid van de werknemers, alsmede de salubriteit van het werk en van de werkplaatsen, de leden die het personeel vertegenwoordigen, in het comité voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing der werkplaatsen, in de regel niet kunnen worden ontslagen tijdens de periode die loopt van de dertigste dag af voorgaande aan de aanplakking van het bericht dat de verkiezingsdatum vaststelt, tot de datum waarop de bij de volgende verkiezingen verkozen kandidaten worden aangesteld; dat naar luid van § 2, achtste lid, 1°, van dat artikel, als ontslag wordt beschouwd elke beëindiging van de overeenkomst door de werkgever, gedaan met of zonder opzeggingsvergoeding, zonder opzegging of met een opzegging die werd betekend gedurende de beschermde periode;

Overwegende dat § 5 van dat artikel bepaalt dat «wanneer de werkgever de overeenkomst beëindigt in overtreding van de bepalingen van §§ 3 en 4, de ontslagen werknemer in de onderneming wordt herplaatst onder de voorwaarden van zijn arbeidsovereenkomst voor zover hijzelf, of de werknemersorganisatie waarbij hij is aangesloten, bij aangetekend schrijven hiertoe een aanvraag heeft ingediend binnen dertig dagen die volgen op: a) de datum van de betekening van de opzegging of de datum van de beëindi-

ging zonder opzegging of b) de datum van de voordracht van de kandidaturen»; dat, volgens § 7 van dat artikel, «de werkgever die de ontslagen werknemer in de onderneming niet herplaatst binnen dertig dagen na de aanvraag tot herplaatsing, aan de ontslagen werknemer (...) een vergoeding (...) moet betalen»;

Overwegende dat uit die bepalingen volgt dat de werknemer, wanneer de werkgever een arbeidsovereenkomst met een opzegging beëindigt, als ontslagen wordt beschouwd vanaf de betekening van de opzegging; dat derhalve de beëindiging van de arbeidsovereenkomst door de werkgever met een opzegging, die tijdens de wettelijk beschermde periode is betekend, een ontslag is dat, in de regel, bij artikel 1bis van de wet van 10 juni 1952 is verboden, ongeacht de datum waarop de opzeggingstermijn moet verstrijken;

Dat het arrest, door te beslissen dat de vordering tot vergoeding niet gegrond is omdat «het de werkgever niet is verboden tijdens de beschermde periode een opzegging te betekenen die na die beschermde periode verstrijkt», de in het middel aangewezen wetsbepalingen schendt;

(...)

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 22 JANUARI 1987

Voorzitter: de h. Mahillon

Raadsheer-rapporteur: de h. Bosly

Advocaat-generaal: de h. Janssens de Bisthoven

Advocaat: mr. Simont

Algemene rechtsbeginselen — Autonomie van de procespartijen — Recht van verdediging.

De algemene rechtsbeginselen van de autonomie van de procespartijen en van het recht van verdediging worden miskend door de rechter die beslist dat een bank die een op haar getrokken, maar gestolen en vervalste cheque boven de beschikbare dekking heeft uitbetaald, medeplichtig is aan uitgifte van een ongedekte cheque en zodoende een zware fout heeft begaan, terwijl zodanige grove schuld niet was aangevoerd en de bank tegen de aantijging ervan geen verweer heeft gevoerd.

N.V. B. t/ V.

Gelet op het bestreden vonnis, op 18 december 1984 door de Rechtbank van Koophandel te Brussel in hoger beroep gewezen;

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 35bis, 61 van de wet van 1 maart 1961 op de cheque, 1382, 1383 van het Burgerlijk Wetboek en 6 van het Gerechtelijk Wetboek, uit de miskenning van het algemeen beginsel van het recht van verdediging, van het algemeen rechtsbeginsel van de autonomie van de procespartijen volgens hetwelk alleen de partijen de grenzen van hun geschil bepalen, en uit de schending van artikel 97 van de Grondwet,

doordat de rechtbank van koophandel oordeelt dat de eerste rechter eiseres terecht had veroordeeld tot terugbetaling van 45.000 frank en de desbetreffende rente, op

grond: «dat artikel 35bis van de wet van 1 maart 1961 op de cheque bepaalt dat de eigenaar van een chequeboekje aansprakelijk is voor de orders gegeven op de chequeformulieren uit zijn boekje en dat hij namelijk alle gevolgen draagt die voortvloeien uit het verlies, de diefstal of het verkeerd gebruik van die formulieren, tenzij hij bewijst, ofwel dat aan betrokkene bedrog of grove schuld te wijten is, ofwel dat de cheque verloren, gestolen of vervalst werd nadat de wettige geadresseerde hem ontvangen had; dat het aan het gebruik van cheques verbonden risico van diefstal of vervalsing in beginsel ten laste van de houder van de rekening moet worden gelegd, omdat hij de verwezenlijking van dat risico gemakkelijker kan voorkomen dan de betrokkene. Bijgevolg kan de houder van de rekening worden gedebiteerd voor het bedrag van een valse of vervalste cheque als aan de betrokkene geen bedrog noch grove schuld kan worden verweten; dat het ten deze een feitelijke kwestie is of de bankbediende een grove fout heeft begaan; dat de verwijzing door (eiseres) naar een niet gepubliceerde beslissing van de Rechtbank van Koophandel te Brussel (18 mei 1982), die 'rechtspraak van de rechtbank van koophandel' wordt genoemd, dienaangaande geen argument oplevert; dat de eerste rechter er goed aan heeft gedaan daarmee geen rekening te houden en niet overhaast te veralgemenen zoals (eiseres) het doet; dat 'grote schuld een opzettelijke fout is, die echter dermate grof en buitensporig is dat de schuldenaar niet kan worden verschoond; hij heeft zijn verbintenis niet uitgevoerd met de zorg die niemand zou hebben nagelaten. De grove schuld is ten aanzien van artikel 1150 van het Burgerlijk Wetboek weliswaar onopzettelijk, maar heeft toch dezelfde gevolgen als het bedrog'; dat er ook sprake is van grove schuld 'als ander-mans belangen niet worden behartigd met de zorg die zelfs de minst zorgvuldige en de meest onnadenkende persoon aan zijn eigen zaken besteedt'; dat 'er inderdaad een wezenlijk onderscheid bestaat tussen grove schuld en bedrog, waarbij bedrog, in tegenstelling tot grove schuld, noodzakelijk een opzettelijk element bevat'; dat de rechter vrij beoordeelt of er sprake is van grove schuld; dat die beoor-deling afhankelijk is van feitelijke omstandigheden; dat de trekker, die wetens en willens een cheque zonder (of zonder toereikend) fonds uitgeeft die op zijn bankrekening is getrokken, een misdrijf begaat dat met een correctionele straf wordt gestraft; dat de betrokkene, door wetens en willens erin toe te stemmen om die cheque uit te betalen, de tot-standkoming van een wanbedrijf ten nadele van de houder van de rekening mogelijk maakt, wanneer, zoals ten deze, nadien blijkt dat het een gestolen cheque betrof; dat de bankier, als hij merkt dat de cheque niet voldoende gedekt is, de uitbetaling ervan moet weigeren; dat de bankier, als hij vertrouwen heeft in de achtbaarheid en de reputatie van de rekeninghouder, er niet voor mag terugschrikken om hem te raadplegen alvorens de cheque uit te betalen en anders de gevolgen van zijn onverschoonbare fout moet dragen; dat het delictueel karakter van de uitgifte van een ongedekte cheque de uitzonderlijk grove schuld impliceert van de bank die medeplichtig is aan dit misdrijf, onder voor-wendsel dat zij een achtenswaardige en notabele klant niet wil beledigen; dat het ongetwijfeld een grove schuld betreft; dat een dergelijke laksheid des te betreurenswaardiger is in een tijd waarin de cheque een courant betaalmiddel is geworden en er zoveel cheques worden gestolen en voor

oplichting aangewend; dat de eerste rechter (eiseres) terecht heeft veroordeeld tot terugbetaling van 45.000 frank en de desbetreffende rente, ook al heeft hij het adjectief 'grove' niet gebruikt in de omschrijving van de fout van de bediende; terwijl uit het vonnis in zijn geheel duidelijk blijkt dat de veroordeling op een grove schuld is gegrond»;

terwijl, eerste onderdeel, ingevolge het beginsel van de autonomie van de procespartijen, het enkel aan die partijen toekomt de grenzen van hun geschil te bepalen; de rechtbank evenwel beslist dat eiseres een grove fout heeft begaan omdat zij medeplichtig is geweest aan uitgifte van een ongedekte cheque, terwijl verweerder in zijn appelconclusie een dergelijke grove schuld niet had aangevoerd, nu hij enkel had betoogd dat eiser een grove fout had begaan door de overschrijding van het gedekte bedrag toe te staan; eiseres geen verweer heeft gevoerd tegen de aantijging van een dergelijke grove schuld; daaruit volgt dat het bestreden vonnis het in het middel aangewezen algemeen rechtsbeginsel (beginsel van de autonomie van de procespartijen) miskent, dat zegt dat alleen de partijen de grenzen van het geschil bepalen;

tweede onderdeel, de rechter, ingevolge het algemeen beginsel van het recht van verdediging, de partijen de mogelijkheid moet bieden om verweer te voeren tegen de aantijging van medeplichtigheid aan uitgifte van een ongedekte cheque, die door de rechter in aanmerking wordt genomen zonder dat de partijen het bestaan daarvan hebben aangevoerd; daaruit volgt dat de rechtbank, nu zij eiseres de mogelijkheid heeft onthouden verweer te voeren tegen de aantijging van medeplichtigheid aan uitgifte van een ongedekte cheque, die haar als grove schuld wordt aangerekend, zonder dat de partijen het bestaan daarvan hebben aangevoerd, het algemeen beginsel van het recht van verdediging miskent;

derde onderdeel, (...)

Wat de eerste twee onderdelen betreft:

Overwegende dat de rechtbank beslist dat eiseres een zware fout had begaan omdat zij medeplichtig was aan het wanbedrijf uitgifte van een ongedekte cheque, terwijl verweerder in zijn conclusie een dergelijke grove schuld niet had aangevoerd, nu hij enkel had betoogd dat eiseres een grove fout had begaan door de overschrijding van het gedekte bedrag toe te staan; dat eiseres geen verweer had gevoerd tegen de aantijging van grove schuld die door de rechtbank in aanmerking wordt genomen;

Dat het bestreden vonnis aldus de in het middel aangewezen algemene rechtsbeginselen miskent;

Dat de onderdelen gegrond zijn;

(...)

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 12 FEBRUARI 1987

Eerste voorzitter: de h. Châtel

Raadsheer-rapporteur: mevr. Charlier

Advocaat-generaal: de h. Piret

Advocaten: mrs. Simont en Kirkpatrick

1. Verjaring — Artt. 2271 en 2272 B.W. — Hotelhouders, tafelhouders en kooplieden — Begrip — 2. Bewijs — Begin van bewijs door geschrift — Begrip.

1. Uit de vaststelling dat het werkelijke en voornaamste doel van een vereniging zonder winstoogmerk de bevordering van de paardesport is en dat het aan haar leden verstrekken van consumpties slechts bijkomstig is, leidt de rechter wettig af dat die vereniging, wat de verjaring van de vordering tot betaling van consumpties betreft, niet als hotelhouder, tafelhouders of koopman in de zin van de artt. 2271 en 2272 B.W. kan worden aangemerkt.

2. Wanneer een schuldenaar een gedeeltelijke betaling verricht heeft door aan zijn schuldeiser een cheque te overhandigen op naam van een van zijn vrienden, welke vriend niet heeft geprotesteerd toen zijn rekening ter aanzuivering van de schuld van de schuldenaar werd gedebiteerd ten gunste van de schuldeiser, beslist de rechter wettig dat de aldus overhandigde cheque een begin van bewijs oplevert.

M. t/ V.Z.W. C.

Gelet op het bestreden vonnis, op 14 november 1985 in hoger beroep gewezen door de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brussel;

Over het eerste middel: schending van de artikelen 1317, 1318, 1319, 1320, 1322, 1323, 1324, 1325, 1326, 1327, 1328, 1329, 1330, 1331, 1332, 1341, 2271, 2272, 2274 van het Burgerlijk Wetboek, 1 van de wet van 27 juni 1921 waarbij aan de vereniging zonder winstgevend doel en aan de instellingen van openbaar nut rechtspersoonlijkheid wordt verleend, 25 van het Wetboek van Koophandel en 97 van de Grondwet,

doordat het bestreden vonnis, na te hebben herinnerd aan het middel van eiser volgens hetwelk de schuldvordering van verweester verjaard was op grond van de artikelen 2271, tweede lid, en 2272, derde lid, van het Burgerlijk Wetboek, dat middel verwerpt op grond dat die artikelen «afwijken van het gemene recht en dus op beperkende wijze moeten worden uitgelegd, dat de benaming hotelhouder, tafelhouders of koopman niet van toepassing is op (verweester), gelet op de vorm van de vereniging, gelet op haar voornaamste en reëel niet winstgevend doel, namelijk de bevordering van de paardesport, en gelet op het bijkomstig karakter van de verstrekking van consumpties aan haar leden; dat bovendien de korte verjaringstermijnen niet van toepassing zijn wanneer de verbintenissen bij geschrift zijn vastgesteld; dat ten deze de schuldvordering van (verweester) blijkt uit 16 facturen met dagtekeningen tussen 1978 en 1979 en uit een rekeningoverzicht, welke stukken pas werden betwist vanaf het schrijven van 10 juni 1983 van de raadsman van (verweester); dat de voorzitter van (verweester) in een schrijven van 27 juni 1983 te kennen geeft dat het heel gebruikelijk is dergelijke facturen te verzenden; dat (eiser) alleen aanvoert dat hij de facturen niet heeft ontvangen en dat hij de bedragen die van hem rechtstreeks aan de bar van de paardeclub werden gevorderd, heeft betaald; dat (verweester) een factuurboek van het jaar 1978 overlegt waaruit blijkt dat de litigieuze facturen van het jaar 1978 regelmatig werden geboekt; dat in die omstandigheden de artikelen 2271 en 2272 van het Burgerlijk Wetboek niet kunnen worden toegepast»,

terwijl, eerste onderdeel, enerzijds, de artikelen 2271, tweede lid, en 2272, derde lid, van het Burgerlijk Wetboek van toepassing zijn op de «hotelhouders en tafelhouders» (artikel 2271, tweede lid) en op de «kooplieden» (artikel 2272, derde lid), zonder dat onder de beoefenaars van die beroepen een onderscheid moet worden gemaakt tussen degenen die wel en degenen die niet de hoedanigheid van koopman hebben in de zin van de artikelen 1 tot 3 van het Wetboek van Koophandel; anderzijds, een vereniging zonder winstoogmerk, althans op bijkomstige wijze, een exploitatie mag hebben die door de wet als een handelsonderneming wordt aangemerkt, zonder daarom een winstoogmerk te hebben en derhalve koopman te zijn in de zin van de artikelen 1 tot 3 van het Wetboek van Koophandel (artikel 1 van de wet van 27 juni 1921); een vereniging zonder winstoogmerk derhalve, binnen de grenzen van haar wettelijk doel, en ofschoon ze geen winst nastreeft, wettelijk de hoedanigheid van «hotelhouder» of «tafelhouder» kan hebben in de zin van artikel 2271, tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek of van «koopman» in de zin van artikel 2272, derde lid, van dat wetboek, waaruit volgt dat het bestreden vonnis, door te beslissen dat de artikelen 2271 en 2272 van het Burgerlijk Wetboek ten deze niet van toepassing waren op grond dat verweerster een vereniging zonder winstoogmerk was en dat het verstrekken van consumpties aan haar leden slechts een bijkomstige activiteit was, zonder dat het in feite naging of verweerster niet, zelfs niet op bijkomstige wijze, een zaak van «hotelhouder» of «tafelhouder» exploiteerde of «koopman» was in de eigenlijke betekenis van het woord, de wettelijke begrippen «hotelhouder» en «tafelhouder» in de zin van artikel 2271, tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek miskent (schending van artikel 2271, tweede lid) alsmede het wettelijk begrip «koopman» in de zin van artikel 2272, derde lid (schending van gezegd artikel 2272, derde lid), althans artikel 1 van de wet van 27 juni 1921 schendt, nu het beslist dat een vereniging zonder winstoogmerk niet, zelfs niet op een bijkomstige wijze, een zaak van hotelhouder of tafelhouder mag exploiteren of koopman mag zijn (schending van artikel 1 van de wet van 27 juni 1921), en derhalve de beslissing niet naar recht verantwoordt (schending van alle in het middel opgegeven bepalingen);

(...)

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat het bestreden vonnis, zonder dienaangaande te worden bekritiseerd, vaststelt dat het reële, voornaamste en niet winstgevend doel van de verwerende vereniging de bevordering van de paardesport is en dat de aan haar leden verstrekte leveringen enkel een bijkomstig karakter hebben;

Overwegende dat de appelrechters daaruit wettig hebben afgeleid dat verweerster niet als hotelhouder, tafelhouder of koopman in de zin van de artikelen 2271 en 2272 van het Burgerlijk Wetboek kan worden aangemerkt en dat eiser derhalve zich te haren aanzien niet kon beroepen op de korte verjaringstermijn van die artikelen;

Dat dit onderdeel faalt naar recht;

(...)

Over het tweede middel: schending van de artikelen 1317, 1318, 1319, 1320, 1322, 1323, 1324, 1325, 1326, 1327,

1328, 1329, 1330, 1331, 1332, 1341, 1347, 1348, 1353 van het Burgerlijk Wetboek, 25 van het Wetboek van Koophandel en 97 van de Grondwet,

doordat het bestreden vonnis beslist dat «het bewijs van de schuldvordering van (verweerster) onder meer blijkt uit 16 facturen, die over meer dan één jaar zijn gespreid en in haar boeken werden opgenomen, alsook uit het rekening-overzicht van 20 juni 1980, en dat die stukken niet vóór juni 1983 werden betwist; dat de door de verbruikers ondertekende bonnen bij de facturen waren gevoegd, zoals in de tekst zelf van die facturen staat aangegeven, zodat (verweerster) ze niet kan overleggen; dat (eiser) zich daarop niet kan beroepen; dat (eiser) op 11 oktober 1978 zonder enig voorbehoud te maken een gedeeltelijke betaling van 6.600 frank heeft verricht door middel van een cheque op naam van de hr. R., lid van de club en vriend van eiser; dat uit geen enkel stuk van het dossier blijkt dat de hr. R., protest heeft aangetekend toen zijn rekening, ter aanzuivering van de schuld van de hr. M., werd gedebiteerd ten voordele van (verweerster); dat de eerste rechter dus terecht van oordeel was dat het bewijs van de litigieuze schuldvordering was geleverd en dat de facturen bewijs opleverden (tegen eiser), gelet enerzijds op de gedeeltelijke betaling van 6.600 frank waarvoor (eiser) geen enkele verklaring geeft en gelet anderzijds op het omstandig stilzwijgen (van eiser) bij de ontvangst van de facturen»,

terwijl, eerste onderdeel, het bestreden vonnis niet antwoordt op het door eiser in zijn appelconclusie aangevoerde middel ten betoge «dat de eerste rechter ten onrechte gewag maakt van schriftelijke bewijzen die niet eens bestaan; dat, in burgerlijke zaken, het schriftelijk bewijs het bewijs is dat uitgaat van hem tegen wie het wordt aangevoerd en er ten deze geen enkel schriftelijk bewijs voorhanden is van de beweerde schuldvordering van (verweerster); dat zij zich beroept op stukken die van haar uitgaan, maar krachtens artikel 1329 van het Burgerlijk Wetboek geen wettelijke bewijswaarde hebben; dat (verweerster) het bewijs van haar schuldvordering pooft te leveren door getuigen of vermoedens, hetgeen in strijd is met artikel 1341 van het Burgerlijk Wetboek»; het bestreden vonnis bijgevolg niet regelmatig met redenen is omkleed en uit dien hoofde artikel 97 van de Grondwet schendt;

tweede onderdeel, enerzijds, het bewijs van de verbintenissen uit overeenkomst in burgerlijke zaken wordt geleverd door een authentieke of onderhandse akte, behoudens de uitzonderingen bepaald bij de artikelen 1341, 1347 en 1348 van het Burgerlijk Wetboek; anderzijds, in burgerlijke zaken, als een onderhandse akte die het bewijs van een schuldvordering oplevert enkel wordt beschouwd het geschrift dat is ondertekend door degene tegen wie het wordt aangevoerd, de factuur niet als een titel kan worden beschouwd, aangezien artikel 25 van het Wetboek van Koophandel in dergelijke zaken niet van toepassing is; het bestreden vonnis bijgevolg, nu het niet vaststelt dat de schuldvordering van verweerster minder dan drieduizend frank bedroeg, dat er ten deze een begin van bewijs door geschrift bestond of nog, dat verweerster in de onmogelijkheid verkeerde om zich een regelmatig schriftelijk bewijs te doen opmaken, niet op grond van de enkele, door verweerster overgelegde en door eiser niet ondertekende facturen of rekeningoverzicht en op grond van de vermoedens die het aangeeft (niet-betwisting van die stukken en de betaling van

6.600 frank door de hr. R.) kon beslissen dat het bewijs van de litigieuze schuldvordering was geleverd, 1° zonder daardoor op een onwettige wijze tegen een niet-handelaar het bewijs van een uit een overeenkomst ontstane schuldvordering toe te laten door andere middelen dan door authentieke of onderhandse akte (schending van de artikelen 1341 en 1353 van het Burgerlijk Wetboek), 2° zonder daardoor op een onwettige wijze die zestien facturen en dat rekeningoverzicht te bestempelen als onderhandse akten niettegenstaande het feit dat ze niet ondertekend waren door eiser (schending van de artikelen 1322 tot 1332, 1341 van het Burgerlijk Wetboek en 25 van het Wetboek van Koophandel), 3° en zonder derhalve onwettige gronden op te geven voor de beslissing (schending van alle in het middel opgegeven bepalingen);

derde onderdeel, een begin van bewijs door geschrift in de zin van artikel 1347 van het Burgerlijk Wetboek slechts wordt geleverd door het geschrift dat uitgaat van degene tegen wie de vordering wordt ingesteld en waardoor het beweerde feit waarschijnlijk wordt gemaakt; daaruit volgt dat, zelfs al zou worden geoordeeld, quod non, dat het bestreden vonnis impliciet heeft beslist dat de zestien facturen en het rekeningoverzicht, die door verweerster zijn overgelegd, een begin van bewijs door geschrift vormden waardoor het bewijs van de litigieuze schuldvordering door getuigen of vermoedens mocht worden geleverd, het bestreden vonnis dan nog artikel 1347 van het Burgerlijk Wetboek zou schenden, nu die geschriften niet uitgaan van eiser tegen wie verweerster haar vordering had ingesteld (schending van de in het middel opgegeven bepalingen en inzonderheid van de artikelen 1341, 1347 en 1353 van het Burgerlijk Wetboek):

Overwegende dat het bestreden vonnis vaststelt dat eiser op 11 oktober 1978 zonder enig voorbehoud te maken een gedeeltelijke betaling van 6.600 frank heeft verricht door aan verweerster een cheque te overhandigen op naam van een van zijn vrienden, die geen protest heeft aangetekend toen zijn rekening, ter aanzuivering van eisers schuld, gedepteerd werd ten gunste van verweerster;

Dat de rechtbank, nu ze aldus, zonder op dat punt te worden bekritiseerd, beslist heeft dat de aan verweerster overhandigde cheque uitging van eiser, impliciet maar zeker heeft aangenomen dat dit stuk een begin van bewijs door geschrift opleverde, waardoor de schuldvordering van verweerster waarschijnlijk werd gemaakt en het bewijs van die schuldvordering mocht worden afgeleid uit de door haar geboekte facturen, uit het aan eiser toegezonden rekeningoverzicht, alsook uit het omstandig stilzwijgen van laatstgenoemde na de ontvangst van de facturen;

Dat de rechtbank zodoende, zonder de in het tweede en derde onderdeel aangevoerde wetsbepalingen te schenden, antwoordt op de in het eerste onderdeel van het middel weergegeven conclusie;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

(...)

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 26 FEBRUARI 1987

Voorzitter-rapporteur: de h. Bosly

Advocaat-generaal: de h. Janssens de Bisthoven

Advocaten: mrs. Kirkpatrick en De Bruyn

Inkomstenbelastingen — Aanslagbiljet of kennisgeving van de aanslag — Vermeldingen.

Het aanslagbiljet of de kennisgeving van de aanslag, waarvan sprake is in art. 272 W.I.B., moet, om de in die bepaling gestelde termijn te doen lopen, alle vermeldingen bevatten die noodzakelijk zijn om het bestaan van een regelmatig uitvoerbare titel te doen kennen en om de belastingplichtige in staat te stellen een bezwaar in te dienen.

Art. 272 wordt niet geschonden door het arrest dat, bij gebreke van bewijs aangaande de verzending van het aanslagbiljet, de termijn van zes maanden laat lopen vanaf de datum van de betekening van een dwangbevel waarin alle voor de kennisgeving van de aanslag vereiste vermeldingen voorkomen.

L. t/ Belgische Staat

Over het middel: schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 272 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen en, voor zoveel nodig, 208, 304, 305, 319 van hetzelfde wetboek, 180, 181 van het koninklijk besluit van 4 maart 1965 tot uitvoering van hetzelfde wetboek en 4, tweede lid, van het koninklijk besluit van 28 augustus 1926 houdende toepassing van een verhogingscoëfficiënt op de te laat betaalde rechtstreekse belastingen en daarmee gelijkgestelde taxen,

doordat het arrest, na te hebben vastgesteld dat het geschil betrekking heeft op de aanslagen in de personenbelasting voor de belastingjaren 1978 en 1979, die respectievelijk zijn opgenomen onder de artikelen 125009 en 126157 van de kohieren voor de stad Luik, «dat de ontvankelijkheid van het bezwaarschrift (tegen die aanslagen), dat op 28 februari 1983 op het bestuur is ontvangen, in het geding is; dat het bestuur immers dat bezwaarschrift heeft afgewezen omdat het te laat is ingediend, buiten de termijn bepaald bij artikel 272 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen, die, volgens het bestuur, op 29 juli 1981, datum van de verzending van de aanslagbiljetten, begon te lopen en op 30 april 1982 eindigde; dat (eiser) aanvoert dat hij de aanslagbiljetten nooit heeft ontvangen en dat derhalve de termijn, bepaald bij artikel 272 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen, niet kon beginnen lopen; dat het bestuur heeft verklaard dat de aanslagbiljetten bij gewone brief zijn verzonden naar het adres van (eiser) dat op zijn bezwaarschrift voorkomt, en dat het ter zitting, tot staving van zijn beweringen, de voor echt verklaarde afschriften van de aanslagbiljetten heeft overgelegd; dat het de verzending van die aanslagbiljetten niet aantoonde en dat derhalve met de veronderstelde verzendingsdatum van de aanslagbiljetten geen rekening kan worden gehouden bij de berekening van de gewone termijn waarover (eiser) beschikt om zijn bezwaarschrift in te dienen», zegt dat het door eiser op 28 februari 1983 ingediende bezwaarschrift niet ontvankelijk is, op

grond: «dat (eiser) niet betwist dat de dwangbevelen tot betaling van de bewuste aanslagen hem werden betekend, en dat hij daardoor op de hoogte ervan was; dat die betekening op 17 december 1981 werd gedaan voor het aanslagbiljet 125009 (stuk VI/5), en op 9 februari 1982 voor het aanslagbiljet 126157 (stuk VI/6); dat bij gebreke van bewijs aangaande de afgifte van het aanslagbiljet, de betekening van een dwangbevel tot betaling, dat gelijkstaat met de kennisgeving van het bestaan van de aanslag, de termijn van bezwaar doet lopen; dat, rekening houdend met de data waarop de voormelde dwangbevelen zijn betekend, de subsidiaire termijn van zes maanden bepaald bij artikel 272 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen, waarover (eiser) beschikte om zijn bezwaarschrift in te dienen, voor het aanslagbiljet 125009 op 17 juni 1982 verstreek, en op 9 augustus 1982 voor het aanslagbiljet 126157; dat derhalve het op 28 februari 1983 (door eiser) ingediende bezwaarschrift niet ontvankelijk is, omdat het buiten de voormelde termijnen is ingediend»,

terwijl, eerste onderdeel, de enkele betekening van het bestaan van een aanslag de termijn van bezwaar van zes maanden, bepaald bij artikel 272 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen, niet doet lopen; die termijn, voor de belastingen die bij kohier worden geïnd, slechts loopt vanaf de verzending van het aanslagbiljet of van een kennisgeving van de aanslag; het aanslagbiljet bedoeld in artikel 272 alle vermeldingen moet bevatten die noodzakelijk zijn om het bestaan van een vaststaande en opeisbare belastingsschuld te doen kennen en de belastingplichtige in staat te stellen een bezwaarschrift in te dienen; het aanslagbiljet aldus het aanslagjaar, het belastbare tijdperk, de belastbare grondslag en het bedrag van de aanslag moet vermelden; het bestaan van een kennisgeving van de aanslag, in de zin van datzelfde artikel 272, een kennisgeving aan de belastingplichtige onderstelt die alle vermeldingen van het aanslagbiljet bevat; daaruit volgt dat het arrest niet wettelijk heeft kunnen steunen op de enkele vaststelling dat eiser door de betekening van de dwangbevelen tot betaling kennis heeft gekregen van de litigieuze aanslagen, om te beslissen dat, in tegenstelling tot hetgeen eiser in zijn conclusie betoogde, die betekening de termijn van bezwaar van zes maanden bepaald bij voornoemd artikel 272 heeft doen lopen; het arrest, om zijn beslissing naar recht te verantwoorden, had moeten vaststellen dat die dwangbevelen alle vermeldingen bevatten die noodzakelijk zijn om het bestaan van een vaste en opeisbare belastingsschuld te doen kennen en de belastingplichtige in staat te stellen een bezwaar in te dienen (schending van alle in de aanhef van het middel aangewezen artikelen, met uitzondering van artikel 97 van de Grondwet);

(...)

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat, inzake rechtstreekse belastingen, het aanslagbiljet of de kennisgeving van de aanslag, waarvan sprake in artikel 272 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen, om de termijn vastgelegd in die bepaling te doen lopen, alle vermeldingen moeten bevatten die noodzakelijk zijn om het bestaan van een regelmatig uitvoerbare titel te doen kennen en om de belastingplichtige in staat te stellen een bezwaar in te dienen;

Overwegende dat het arrest erop wijst dat «verzoeker

niet betwist dat de dwangbevelen tot betaling van de bewuste aanslagen hem werden betekend, en dat hij daardoor op de hoogte ervan was; dat die betekening op 17 december 1981 werd gedaan voor het aanslagbiljet 125009 (stuk VI/5) en op 9 februari 1982 voor het aanslagbiljet 126157 (stuk VI/6); dat bij gebreke van bewijs aangaande de afgifte van het aanslagbiljet, de betekening van een dwangbevel tot betaling, dat gelijkstaat met de kennisgeving van het bestaan van de aanslag, de termijn van bezwaar doet lopen»;

Overwegende dat de dwangbevelen, waarnaar het arrest uitdrukkelijk verwijst en waarvan het zegt dat zij de stukken VI/5 en VI/6 van het aan het hof van beroep overgelegde dossier uitmaken, vermelden dat zij zijn betekend «krachtens de uitvoerbare kracht van de kohieren en van het dwangschrift waarvan de uittreksels en de voor echt verklaarde afschriften met dit exploit worden betekend», en een uittreksel bevatten uit de kohierartikelen betreffende de belastingplichtige evenals een afschrift van de uitvoerbaarverklaring van de kohieren houdende vermelding van de datum ervan, te weten 27 juli 1981;

Overwegende dat het arrest, door te zeggen dat de betekening van de dwangbevelen waarnaar het verwijst, geldt als kennisgeving van het bestaan van de aanslag en de termijn van bezwaar doet lopen, impliciet doch zeker vaststelt dat die dwangbevelen gelijkstaan met de kennisgevingen van de aanslag die de vermeldingen bevatten die noodzakelijk zijn om een bezwaar te kunnen indienen;

Dat het arrest bijgevolg, door de bij artikel 272 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen bepaalde termijn van zes maanden te laten lopen vanaf de datum van de betekening van de dwangbevelen tot betaling, de in het onderdeel aangewezen wettelijke bepalingen niet schendt;

Dat het onderdeel niet kan worden aangenomen;

(...)

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 24 MAART 1987

Voorzitter: de h. Boon

Raadsheer-rapporteur: de h. De Baets

Advocaat-generaal: de h. D'Hoore

Advocaat: mr. Driessen

Verjaring — Strafvordering — Daad van vervolging.

De toezending van de stukken door de procureur des Konings, voorgeschreven door art. 207 Sv., strekt ertoe de zaak in staat te stellen om beoordeeld te worden door het hof van beroep en levert derhalve een daad van vervolging op, die de verjaring van de straffordering stuit.

M.

Gelet op het bestreden arrest, op 17 juni 1986 door het Hof van Beroep te Antwerpen gewezen;

Over het middel, luidende als volgt: Eiseres roept de schending in van artikel 97 van de Grondwet wegens het niet-beantwoorden van de conclusie die zij schriftelijk nam

voor de eerste rechter en mondeling ontwikkelde voor de tiende kamer van het Hof van Beroep te Antwerpen. Het bestreden arrest beslist onder meer dat de feiten niet verjaard zijn en behandelt noch beantwoordt verder de argumentatie ten gronde. Beide beklaagden werden vervolgd op grond van valsheid in geschrifte en gebruik van valse stukken, wetende dat zij vals waren, en dit respectievelijk door op 29 mei 1980 een arbeidsovereenkomst te hebben opgesteld tussen V.Z.W. P. en Elfride M. en door het invullen van de individuele fiche voor B.T.K., en door van die stukken gebruik te hebben gemaakt. Eiseres voerde aan dat het openbaar ministerie behoorde te bewijzen op welke datum na 29 mei 1980 de constitutieve elementen van de valsheden in geschriften en/of het gebruik van deze valse stukken verenigd waren. Eiseres stelde dat dit bewijs niet werd geleverd, althans niet aan de hand van enig stuk van het strafdossier, waarop de openbare vordering steunde. Eiseres hield derhalve staande dat de feiten strafrechtelijk verjaard waren krachtens de artikelen 21 en 22 van de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering. Zij preciseerde voorts dat, zelfs indien de driejarige verjaring die toepasselijk is op wanbedrijven waarvoor zij vervolgd werd, tijdig werd gestuit, hetgeen nog bewezen diende te worden door het openbaar ministerie, de openbare vordering op het tijdstip van de behandeling van de zaak in elk geval verjaard was, daar de maximale verjaringstermijn — zelfs met stuiting — zes jaar is vanaf het laatste strafbare feit. Eiseres voerde immers aan dat de valsheid in geschrifte een ogenblikkelijk misdrijf is, zodat de verjaringstermijn begon te lopen onmiddellijk nadat het misdrijf gepleegd werd. Het misdrijf gepleegd op 29 mei 1980 was derhalve verjaard op 17 juni 1986, op welke datum het arrest werd uitgesproken. Het hof van beroep had bovendien deze verjaring ambtshalve dienen vast te stellen. Aldus werd artikel 97 van de Grondwet geschonden:

Overwegende dat uit de stukken waarop het Hof vermag acht te slaan niet blijkt dat eiseres voor het hof van beroep een conclusie heeft genomen;

Overwegende dat eiseres vervolgd werd wegens: I. op 29 mei 1980, valsheid in geschrifte; II. tussen 29 mei 1980 en 10 september 1980, gebruik van valse stukken; III. tussen 29 mei 1981 en 10 september 1981, afleggen van valse verklaringen in verband met toelagen ten laste van de Staat;

Overwegende dat de appelrechters oordelen dat alle feiten uit een en dezelfde misdadige opzet voortspuiten en aldus slechts een enkel misdrijf uitmaken, zodat de verjaringstermijn van de strafvordering slechts begon te lopen vanaf het laatste feit; dat zij vaststellen dat het laatste feit gepleegd werd op 9 september 1980 en dat de verjaring der strafvordering gestuit werd op 27 juli 1983 door de toezending van het dossier door de procureur des Konings te Tongeren aan de griffie van het hof van beroep;

Overwegende dat die toezending van de stukken door de procureur des Konings, voorgeschreven door artikel 207 van het Wetboek van Strafvordering, ertoe strekt de zaak in staat te stellen om beoordeeld te worden door het hof van beroep en derhalve een daad van vervolging, die de verjaring van de strafvordering stuit, oplevert;

Overwegende dat de appelrechters derhalve op grond van de voormelde niet aangevochten vaststellingen wettig be-

slissen dat de strafvordering niet vervallen was door verjaring;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

(...)

NOOT—De stuiting van de verjaring in strafzaken

1. Luidens art. 207 Sv. zendt de procureur des Konings, binnen vierentwintig uren na de verklaring op de griffie of na afgifte van de betekening van het beroep, het verzoekschrift en de stukken aan de griffie van het hof van beroep.

Dezelfde regel geldt, luidens de artt. 172 e.v. Sv., voor het hoger beroep tegen de vonnissen gewezen door de politierechtbanken.

2. De apostille waarbij de politiecommissarissen en de gerechtelijke officieren en agenten bij de parketten die de procureur des Konings bijstaan om het ambt van openbaar ministerie bij de politierechtbanker uit te oefenen het dossier of navolgende stukken aan de procureur des Konings toesturen, stuit de verjaring niet (Cass., 18 februari 1975, *Pas.*, 1975, I, 616; Cass., 19 november 1985, *R.W.*, 1985-86, 2246 en de noot). Dergelijke correspondentie wordt als administratieve briefwisseling beschouwd.

3. Nu art. 207 Sv. uitdrukkelijk de toezending van het dossier aan de griffie van rechtbank of hof voorschrijft, lijkt het ook logisch dat deze wettelijk voorgeschreven formaliteit de verjaring van de strafvordering stuit.

Het is echter evident dat de apostille waarbij de procureur des Konings het strafdossier ter inzage stuurt aan de procureur-generaal, de verjaring niet zal stuiten. Ook deze apostille of brief dienen te worden beschouwd als zuiver administratieve briefwisseling: of die correspondentie in een zelfde parket of tussen het parket van de procureur des Konings en het parket-generaal wordt gevoerd, doet weinig ter zake (cf. Cass., 19 november 1985, *R.W.*, 1985-86, 2246).

A. Vandeplas

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 7 MEI 1987

Voorzitter: de h. Janssens

Raadsheer-rapporteur: de h. Poupart

Advocaat-generaal: de h. D'Hoore

Advocaten: mrs. Houtekier en Geinger

Voorrecht — Tegeldemaking van in pand gegeven handelszaak na faillietverklaring van de schuldenaar — Rangregeling — Betwisting met verkoper van bedrijfsuitrusting — Bevoegde rechter — Rang.

De pandhoudende schuldeiser van een handelszaak heeft, na faillietverklaring van de schuldenaar, met machtiging van de voorzitter van de rechtbank van koophandel het pand doen verkopen. Naar aanleiding van het ontwerp van verdeling opgemaakt door de instrumenterende deurwaarder is tussen die schuldeiser en de niet betaalde verkoper van bedrijfsuitrustingsmaterieel een geschil ontstaan betreffende de rang van hun voorrechten.

Nu dat geschil kon worden opgelost zonder verwijzing naar het bijzonder stelsel dat het faillissement beheerst, was de beslagrechter bevoegd om er uitspraak over te doen (art. 1634 Ger. W.).

Het voorrecht van de niet betaalde verkoper heeft voorrang wanneer de pandhoudende schuldeiser zoals bedoeld is in art. 23 Hypotheekwet weet dat de prijs van het verkochte materieel niet is betaald. Het bewijs van die wetenschap wordt geleverd wanneer een afschrift van de al dan niet aanvaarde factuur wordt neergelegd binnen vijftien dagen na de levering van het materieel overeenkomstig art. 20, 5°, Hypotheekwet, ongeacht of de factuur vóór of na de inschrijving van het pand is neergelegd.

C.V. A. t/ N.V. T. e.a.

Gelet op het bestreden arrest, op 25 september 1984 door het Hof van Beroep te Brussel gewezen;

Over het eerste middel: schending van de artikelen 20, 5°, 23 van de wet van 16 december 1851 betreffende de voorrechten en hypotheken, gewijzigd door artikel 1 van de wet van 29 juli 1957, 546 van het Wetboek van Koophandel (wet van 18 april 1851 inzake faillissement, bankbreuk en uitstel van betaling), gewijzigd door het enig artikel van de wet van 27 juli 1934 en door artikel 2 van de wet van 29 juli 1957, 547, 2°, van het Gerechtelijk Wetboek, 1, 12, eerste lid, van de wet van 25 oktober 1919 betreffende het in pand geven van een handelszaak, het endossement van de factuur, alsmede de aanvaarding en de keuring van de rechtstreeks voor het verbruik gedane leveringen,

doordat het arrest voor recht zegt dat het voorrecht van eerste en tweede verweerster voorrang heeft op het voorrecht van eiseres en dat de rangregeling zal geschieden zoals bepaald in het gewijzigd project van rangregeling van gerechtsdeurwaarder B. van 13 januari 1983, op grond: dat V. en K. op 12 december 1981 failliet verklaard werden door de Rechtbank van Koophandel te Brussel; dat na het faillissement van V. de pandhoudende schuldeiser een verzoek tot realisatie van het pand heeft ingediend bij de voorzitter van de rechtbank van koophandel op 8 december 1981, nadat hij reeds gemachtigd was door dezelfde voorzitter van de rechtbank van koophandel op 12 november 1981 de handelszaak te verkopen; dat de curator in die procedure tussenkwam en zich gedroeg naar de wijsheid van de rechtbank; dat, ten gevolge onder meer van de tussenkomst van de curator voor de voorzitter van de rechtbank van koophandel, vaststaat dat er geen samenloop kan ontstaan in casu tussen schuldeisers van de boedel of andere schuldeisers die over een primerend voorrecht zouden beschikken en de partijen in de onderhavige zaak; dat de oplossing van het geschil derhalve kan worden gevonden zonder enige verwijzing naar het bijzonder stelsel dat het faillissementsrecht beheerst, zodat de beslagrechter bevoegd was om het geschil te beslechten; dat om voorrang te verkrijgen de verkoper het bewijs moet leveren dat de pandhoudende schuldeiser wist dat de prijs van het verkochte goed nog verschuldigd was; dat het bewijs dat de pandhoudende schuldeiser van de handelszaak wist dat de prijs van de verkochte autocars niet betaald was, ter zake voortvloeit uit de neerlegging op de griffie van het afschrift van de facturen, zonder dat een onderscheid moet gemaakt worden naargelang de factuur vóór of na de inschrijving

van het pand is neergelegd; dat ter zake niet relevant is dat de facturen niet neergelegd werden gelijktijdig met de levering doch enkele dagen daarna, binnen de termijn bepaald bij artikel 20, 5°, van de Hypotheekwet; dat, volgens de wil van de wetgever, de neerlegging even doeltreffend blijft in beide gevallen; dat de pandhoudende schuldeiser geacht wordt te weten bij de ontvangst dat de goederen niet betaald waren en hij dit inderdaad moet verwachten, indien de factuur, die noodzakelijkerwijze ten vroegste bij de levering wordt opgesteld en afgegeven, wordt ingeschreven in de korte daartoe bepaalde wettelijke termijn,

terwijl, eerste onderdeel, het voorrecht verleend door artikel 20, 5°, van de Hypotheekwet ten voordele van de verkoper van roerende zaken in geval van faillissement niet aanvaard wordt; dit voorrecht bij faillissement slechts blijft bestaan ten voordele van leveraars van machines, toestellen, gereedschap en ander bedrijfsuitrustingsmateriaal, maar dan krachtens en onder de voorwaarden van artikel 546 van het Wetboek van Koophandel, boek III, betreffende faillissement, bankbreuk en uitstel van betaling; het arrest dan ook ten onrechte beslist dat de oplossing van het geschil buiten het faillissementsrecht diende te worden gevonden en dat de verweersters hun voorrecht op grond van artikel 20, 5°, van de Hypotheekwet behielden, nu vastgesteld werd dat de schuldenaar van de partijen sinds 12 december 1981 failliet was (schending van de artikelen 20, 5°, van de Hypotheekwet en 546 van het Wetboek van Koophandel); het arrest bijgevolg eveneens ten onrechte oordeelt dat de beslagrechter bevoegd was om van het geschil kennis te nemen aangezien de gegevens voor de oplossing ervan zich bevinden in het bijzonder recht dat het faillissement beheerst, meer bepaald in artikel 546 van het Wetboek van Koophandel, zodat de rechtbank van koophandel uitsluitend bevoegd was (schending van artikel 574, 2°, van het Gerechtelijk Wetboek);

tweede onderdeel, de pandhoudende schuldeiser voorrang heeft boven de verkoper van het roerend goed, behalve wanneer hij bij de ontvangst van het roerend goed wist dat de prijs nog niet betaald was; het bewijs van die kennis voortvloeit uit de neerlegging van het afschrift van de factuur op de griffie van de rechtbank van koophandel, overeenkomstig artikel 546 van het Wetboek van Koophandel; de pandhoudende schuldeiser zijn voorrecht derhalve behoudt wanneer die factuur neergelegd wordt nadat het verkochte roerend goed in de in pand gegeven handelszaak komt, aangezien hij in dat geval pas na de ontvangst verneemt dat de prijs niet betaald was; het arrest, door te oordelen dat niet relevant is of de facturen werden neergelegd vóór of na de levering, zijn beslissing niet wettelijk verantwoordt (schending van de artikelen 20, 5°, 23 van de Hypotheekwet, 546 van het Wetboek van Koophandel, 1 en 12, eerste lid, van de wet van 25 oktober 1919),

derde onderdeel, het arrest ten onrechte aanvaardt dat de pandhoudende schuldeiser reeds bij ontvangst van het verkochte goed geacht wordt te weten dat de prijs ervan niet betaald is, wanneer de factuur nadien wordt neergelegd op de griffie van de rechtbank van koophandel in de daartoe gestelde wettelijke termijn; de pandhoudende schuldeiser daarentegen enkel geacht wordt te weten dat de prijs nog verschuldigd is door de neerlegging van de factuur, maar niet vóór de neerlegging van de factuur (schending van de artikelen 20, 5°, 23 van de Hypotheekwet, 546 van het

Wetboek van Koophandel, 1 en 12, eerste lid, van de wet van 25 oktober 1919):

Wat het eerste onderdeel betreft :

Overwegende dat de appelrechters vaststellen dat het aan hun beoordeling onderworpen geschil niet tot voorwerp heeft de door artikel 546 van het Wetboek van Koophandel voorgeschreven openbaarmaking waaraan het behoud van het voorrecht, bepaald bij artikel 20, 5°, van de Hypotheekwet, is ondergeschikt, en derhalve niet het bestaan van een dergelijk voorrecht na de faillietverklaring van de koper betreft, doch wel de rangregeling tussen twee bevoorrechte schuldeisers, te weten enerzijds de niet betaalde leverancier van nijverheidsmachines en andere handels- of ambachtelijke uitrusting en anderzijds de pandhoudende schuldeiser op de handelszaak, aan wie de toelating werd verleend die te gelde te maken ;

Overwegende dat de uitoefening van het recht van de pandhoudende schuldeiser om zich bij voorrang boven de andere schuldeisers uit de in pand gegeven zaak te doen betalen, zonder daadwerkelijke tussenkomst van de curator wordt voortgezet, en de bestanddelen van het pand buiten het actief van het faillissement blijven voor zover de prijs van hun tegeldemaking het bedrag van de gewaarborgde schuldvordering niet te boven gaat, zodat de bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek inzake middelen tot tenuitvoerlegging van toepassing zijn ;

Overwegende dat het arrest derhalve wettig heeft kunnen beslissen dat, ten deze, het conflict ontstaan tussen de betrokken schuldeisers naar aanleiding van het ontwerp van verdeling opgesteld door de instrumenterende gerechtsdeurwaarder, wat betreft de rangregeling van hun voorrecht, kon worden opgelost zonder verwijzing naar het bijzonder stelsel dat het faillissementsrecht beheerst ;

Dat, naar luid van artikel 1634 van het Gerechtelijk Wetboek, de beslagrechter bevoegd was om over de vóór hem gemaakte zwaarigheden uitspraak te doen ;

Dat het onderdeel niet kan worden aangenomen ;

Wat het tweede en het derde onderdeel betreft :

Overwegende dat het voorrecht van de verkoper van machines, toestellen, gereedschappen en ander bedrijfsuitrustingsmaterieel, gebruikt in nijverheids-, handels- of ambachtsondernemingen, tegenover andere schuldeisers kan worden opgeworpen en, onder meer, tegenover de schuldeiser die een pand heeft op de handelszaak van de schuldeenaar, wanneer deze schuldeiser, zoals bedoeld in artikel 23 van de Hypotheekwet, weet dat de prijs van het verkochte materieel niet is betaald ;

Overwegende dat het bewijs van die kennis wordt geleverd wanneer een afschrift van de al dan niet aanvaarde factuur wordt neergelegd, binnen vijftien dagen na de levering van het materieel, overeenkomstig artikel 20, 5°, van de Hypotheekwet ;

Overwegende dat de wet geen onderscheid maakt naargelang de factuur vóór of na de inschrijving van het pand is neergelegd ;

Overwegende dat de appelrechters, door te beslissen dat «ter zake niet relevant is dat de facturen niet neergelegd werden gelijktijdig met de levering doch enkele dagen daarna, in de termijn bepaald in artikel 20, 5° (van de Hypotheekwet),» en dat, in beide gevallen, de neerlegging even doeltreffend blijft, de regels die gelden bij samenloop van

de voormelde voorrechten niet miskennen en hun beslissing naar recht verantwoorden ;

Dat beide onderdelen niet kunnen worden aangenomen ;
(...)

NOOT—Zie Cass., 28 september 1972, *R.W.*, 749 en 759.

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 12 MEI 1987

Voorzitter-rapporteur : de h. Boon
Advocaat-generaal : de h. du Jardin
Advocaat : mr. Van Engelen

Binnenvaart — Binnenvaartuigen — Exploitatievergunning.

Art. 1 van de wet van 8 juli 1976, dat onder bepaalde voorwaarden van eigendom een exploitatievergunning verplicht stelt voor ieder binnenvaartuig dat gewoonlijk en met winst oogmerk gebruikt wordt of bestemd is voor het vervoer of de opslag van goederen of het slepen of duwen van binnenvaartuigen, maakt geen onderscheid naar het met het vervoer of de opslag van goederen beoogde doel. Die verplichting geldt voor werkvaartuigen die gewoonlijk en met winst oogmerk bouwmaterialen of werktuigen vervoeren of slepen.

Van O. en N.V. I.

Conclusie van de advocaat-generaal J. du Jardin

De N.V. I. voert waterbouwkundige werken uit. Zij gebruikt daarvoor schepen, pontons en drijvende kranen, die zij als «werfmaterieel» beschouwt, en niet als vaartuigen.

Eiser (directeur van de N.V.) werd vervolgd en veroordeeld ter zake dat hij overeenkomstig de wet van 8 juli 1976 «een binnenvaartuig dat gewoonlijk en met winst oogmerk gebruikt wordt of bestemd is voor het vervoer of de opslag van goederen of het slepen of duwen van binnenvaartuigen, niet had voorzien van een exploitatievergunning».

In zijn verweer betoogde eiser dat de wet enkel de schepen bedoelt welke «vervoer van goederen» verrichten, en niet «werkschepen welke aannemingswerken uitvoeren».

De bestreden beslissing beschouwt evenwel de betrokken werkvaartuigen als vaartuigen die gewoonlijk en met winst oogmerk bouw materiaal en/of werktuigen, d.i. «goederen» vervoeren of slepen.

In zoverre is de strafwet op hen toepasselijk.

Het cassatiemiddel is tegen die interpretatie van de wet gericht.

Ontleding van de reglementering :

De wet van 8 juli 1976 heeft een vergunning voor de exploitatie van de binnenvaartuigen ingevoerd.

Het doel was :

1. een juist en permanente appreciatie van de toestand van de Belgische binnenscheepvaart mogelijk te maken (Doc. Senaat 845 (75-76), nr. 1, (3) : «De schepen die geen

vergunning hebben zullen worden verondersteld geen transport uit te voeren»);

2. in tegenstelling met de toestand van vóór 1976, «heel de Belgische binnenvaart» te doen bijdragen tot de financiering van het Instituut voor het transport langs de binnenwateren, dat tot doel heeft o.m. het coördineren van alle verwezenlijkingen om de veiligheid van het vervoer langs de waterwegen te verzekeren en aan de openbare macht zijn medewerking te verlenen voor de organisatie en de ontwikkeling van dat vervoer.

In dit opzicht wordt in de wet geen onderscheid gemaakt tussen de vaartuigen die, bij «vervoer», van de waterwegen gebruik maken. Op het eerste gezicht blijkt «heel de Belgische binnenvaart» onderworpen te zijn aan de exploitatievergunning, ongeacht het type van exploitatie: vrachtvervoer (in de enge zin van vervoer van goederen) maar ook — zoals de bestreden beslissing het stelt — (maar dit is juist de vraag) vervoer van bouw materiaal en werktuigen, die ook «goederen» zijn.

De stelling van eiser is dat enkel het «vrachtvervoer» aan de vergunning is onderworpen, d.i. een beperkende interpretatie die formeel uit de wet niet voortvloeit.

De bestreden beslissing geeft aan de wet een ruimere interpretatie.

Hoe moet de wet uitgelegd worden?

Wanneer men de voorwaarden voor de uitreiking van de exploitatievergunning in overweging neemt, dan blijkt dat het schip eerst technisch in goede staat moet zijn. Dat moet volgen uit een «geldig klasseringsbewijs» uitgereikt overeenkomstig de wet van 5 mei 1936 op de rivierbevrachting.

Opvallend is dat de uitdrukking die de wet van 1976 gebruikt bij de invoering van de exploitatievergunning m.b.t. «het binnenvaartuig bestemd voor het vervoer of de opslag van goederen» identiek is aan die gebruikt in de wet van 5 mei 1936 op de rivierbevrachting, terwijl «goederen» zowel in die wet als in die van 1976 vertaald wordt door «marchandises», wat wel duidelijk op vrachtgoederen wijst.

M.i. wordt geen klasseringsbewijs aan een duwboot uitgereikt zoals die van eiser, omdat dit klasseringsbewijs *niet* vereist noch bedoeld is voor het gebruik van een binnenschip voor vervoer dat *niet* geschiedt ter uitvoering van een contract van bevrachting van een binnenschip.

Daarbij wordt het verschuldigd recht, verbonden aan de afgifte van de exploitatievergunning, bepaald overeenkomstig de evolutie van de vrachtprijzen (art. 3 K.B. 19 augustus 1976).

Uit het geheel van die reglementering, moet men derhalve afleiden dat, bij ontstentenis van een nadere omschrijving door de wetgever, de uitdrukking «voor het vervoer of de opslag van goederen» dient te worden opgevat in de zin van de wet op de rivierbevrachting.

De exploitatievergunning kan derhalve enkel vereist worden voor de binnenschepen die een klasseringsbewijs hebben dat enkel uitgereikt wordt overeenkomstig de wet op de rivierbevrachting, dus aan binnenschepen die eigenlijk «vervoer van goederen» doen, d.w.z. goederen die het voorwerp van een bevrachtingscontract uitmaken.

De bestreden beslissing is dus naar recht niet verantwoord.

Besluit: cassatie.

Arrest

Gelet op het bestreden vonnis, op 30 mei 1986 in hoger beroep gewezen door de Correctionele Rechtbank te Antwerpen;

I. Op de voorziening van eiser, beklagde:

Over het middel gesteld als volgt: «Aangezien de eisers, de eerste als strafrechtelijk en de tweede als burgerrechtelijk verantwoordelijke, ervan beticht werden een binnenvaartuig niet voorzien te hebben van een exploitatievergunning, terwijl dit schip gewoonlijk en met winst oogmerk gebruikt wordt of bestemd is voor het vervoer of de opslag van goederen, of voor het slepen of duwen van binnenvaartuigen (artikelen 1, b, en 7 van de wet van 8 juli 1976 betreffende de vergunning voor de exploitatie van binnenvaartuigen); eisers een vennootschap is met als voornaamste doel en activiteit het uitvoeren van waterbouwkundige werken; eiseres een aantal schepen, pontons, drijvende kranen, enz. bezit, die echter uitsluitend gebruikt worden voor de uitvoering van waterbouwkundige werken en aldus tot het werfmaterieel behoren; de exploitatievergunning werd ingesteld ter financiering van het Instituut voor het Transport langs de Binnenwateren, en zowel uit de wet als uit de memorie van toelichting blijkt dat enkel diegenen die uit de werkzaamheden van dit instituut voordeel halen in de financiering moeten tussenkomen, d.w.z. zij die van de binnenwateren gebruik maken om transporten te verrichten; de wet hier duidelijk verwijst naar transporten in de commerciële betekenis van het woord (Mémorie van Toelichting, Handelingen 75/76, 845, nr. 1); de eisers van oordeel zijn dat hun schepen niet voor transport (in de commerciële betekenis van het woord) worden gebruikt, en aldus niet vergunningsplichtig zijn; (de eisers verder hebben aangevoerd dat het dossier geen enkel element bevat waaruit blijkt op welke wijze en met welke bestemming de schepen in kwestie gebruikt worden); de rechter in hoger beroep oordeelt dat uit de verklaringen van eiser en de vaststellingen van de zeevaartpolitie blijkt dat de betrokken werkvaartuigen binnenvaartuigen zijn die gewoonlijk en met winst oogmerk bouwmaterialen, en/of werktuigen, zijnde goederen, vervoeren of slepen; aldus de rechter in hoger beroep impliceert aanvaardt dat de schepen van de eiseres enkel gebruikt worden in het kader van de waterbouwkundige werkzaamheden; het feit dat deze schepen materialen of materieel zouden verplaatsen niet kan worden gelijkgesteld met vervoer van goederen in de commerciële betekenis van dat woord; de rechter in beroep dan ook ten onrechte oordeelt dat deze schepen vergunningsplichtig zijn en ten onrechte de eisers veroordeelt»:

Overwegende dat het vonnis verwijst naar de vaststelling van de zeevaartpolitie volgens welke het ter zake ging om een duwstiel, bestaande uit de duwboot «Sneep» met het ponton «G 53», en naar de verklaring van eiser dat het werkschepen betreft die zich bezighouden met het uitvoeren van aannemingswerken; dat het middel niet betwist en impliceert aanvaardt dat die eenheden binnenschepen zijn in de zin van artikel 271 van het Wetboek van Koophandel;

Overwegende dat de wet van 8 juli 1976 betreffende de vergunning voor de exploitatie van binnenvaartuigen en betreffende de financiering van het Instituut voor het transport langs de binnenwateren, — welke wet niet alleen tot

doel heeft het probleem van de financiering van dit instituut op te lossen maar ook een juiste en permanente appreciatie van de toestand van de Belgische binnenscheepvaart mogelijk te maken en bij te dragen tot het behoud van de technische standing van de vloot —, naar haar benaming betrekking heeft op de exploitatie van binnenvaartuigen in het algemeen en beoogt heel de Belgische binnenvaart op een evenredige en billijke wijze te laten bijdragen tot de lasten van bedoeld instituut;

Overwegende dat artikel 1 van de wet, waar het, onder bepaalde voorwaarden van eigendom, een exploitatievergunning verplicht stelt voor «ieder binnenvaartuig dat gewoonlijk en met winst oogmerk gebruikt wordt of bestemd is voor het vervoer of de opslag van goederen of het slepen of duwen van binnenvaartuigen», geen onderscheid maakt naar het met het vervoer of de opslag van goederen beoogde doel;

Dat het vonnis dat oordeelt «dat de betrokken werkvaartuigen binnenvaartuigen zijn die gewoonlijk en met winst oogmerk bouwmaterialen en/of werktuigen, zijnde goederen, vervoeren of slepen» derhalve de in het middel ingeroepen wetsbepalingen niet schendt;

Dat het middel faalt naar recht;
(...)

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

1e KAMER — 11 FEBRUARI 1987

Voorzitter: de h. Verdoodt

Raadsheren: de hh. Van Orshoven en Pauwels

Advocaten: mrs. Hartog Hagenaar loco Fink en Diegenant loco Rasschaert

Taalgebruik — In gerechtszaken — Voortzetting in andere taal — Verzoek in hoger beroep.

Niet toelaatbaar is het verzoek tot voortzetting van de procedure in de Franse taal, dat gedaan wordt door de partij die in hoger beroep komt van een vonnis dat in het Nederlands is gesteld en dat met toepassing van art. 751 Ger. W. in haar afwezigheid is gewezen.

O. t/ Van W.

Gelet op de procedurestukken, meer bepaald het bestreden vonnis op 12 november 1984 uitgesproken door de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brussel, beslissing die betekend werd op 27 februari 1985 en waartegen een regelmatig en toelaatbaar hoger beroep werd ingeleid;

Gelet op het verzoekschrift tot hoger beroep en de conclusie van appellant waarin deze vraagt dat de procedure zal worden voortgezet in de Franse taal;

dat appellant daartoe een met de hand geschreven verklaring voorlegt stellend dat hij onvoldoende Nederlands kent om zich in deze taal te verdedigen;

Overwegende dat geïntimeerde zich verzet tegen een taalwijziging stellend dat dit verzet ontoelaatbaar en ongegrond is;

Overwegende dat het bestreden vonnis is gewezen in de Nederlandse taal en krachtens artikel 751 Ger. W., dit is in afwezigheid van appellant, maar geacht op tegenspraak;

dat hij weliswaar zijn verzet tot wijziging van de taal van de procedure inleidt in limine litis, overeenkomstig art. 4, § 1, derde lid, van de Taalwet;

Overwegende echter dat dit verzoek niet kan worden ingewilligd aangezien in art. 24 van de Taalwet uitdrukkelijk wordt bepaald dat voor de rechtspleging in hoger beroep de taal wordt gebruikt waarin de bestreden beslissing is gesteld;

dat de vraag tot taalwijziging in het verzoekschrift tot hoger beroep derhalve laattijdig is (Brussel, 12 januari 1949, *J.T.*, 1949, 121);

(...)

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

5e KAMER — 7 APRIL 1987

Voorzitter: de h. Janssens

Raadsheren: de hh. Leemans en Van Houche

Advocaten: mrs. Schuermans en Ceusters loco Van Roy

1. Verbintenissen — Natuurlijke verbintenis — Verplichting van de ouders tot verschaffing van een stand aan hun kinderen — Omzetting in een rechtsverbintenis — Voorwaarden — 2. Minderjarige — Overname van handelszaak — Geldigheidsvereisten — Sanctie.

1. Een natuurlijke verbintenis is als zodanig geen rechtsverbintenis en heeft derhalve slechts rechtsgevolgen indien degene die zich verbonden acht, een rechtshandeling verricht waardoor hij zich uitdrukkelijk en duidelijk verbindt. De verplichting van de ouders om hun kinderen een stand te verschaffen kan principieel worden beschouwd als een natuurlijke verbintenis, op voorwaarde dat deze verbintenis vanwege de ouders expliciet en ondubbelzinnig is (art. 204 B.W.).

Te dezen kan de overeenkomst waarbij twee minderjarigen, kort voor hun huwelijk, een handelszaak overnemen en waarin zij zelf uitdrukkelijk als de kopers worden aangeduid, geen natuurlijke verbintenis vanwege hun respectieve ouders bevatten.

2. Hoewel de overname van een handelszaak door de minderjarige kopers niet rechtsgeldig kan worden verricht, gelet op de bepalingen van de artt. 2 en 4 W. Kh. en van art. 487 B.W., kan ze slechts dan nietig worden verklaard als ze aan de minderjarigen schade heeft berokkend (art. 1305 B.W.).

Uit de omstandigheid dat de verkoper, bij wie een van de minderjarige overnemers was tewerkgesteld in de over te nemen handelszaak, deze laatste na het aangaan van de overeenkomst heeft ontslagen omdat zij «minder geschikt» was voor het werk in de zaak, blijkt dat beide minderjarige overnemers benadeeld waren bij het aangaan van de litigieuze overeenkomst.

P.V.B.A. B. t/ M., W. e.a.

Het bestreden vonnis van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Turnhout van 6 februari 1985 verklaart de hoofdeis van appellante ongegrond en de wedereis van geïntimeerden gegrond door de overeenkomst van 21 maart 1983 nietig te verklaren en appellante te veroordelen tot betaling aan eerste en tweede geïntimeerde van de som van 60.000 fr. (+ interesten) en door haar in de kosten te verwijzen.

De hoofdeis beoogde (1) de ontbinding te horen uitspreken van een overeenkomst op 21 maart 1983 tot stand gekomen waarbij appellante de handelszaak (twee bloemenwinkels) voor de prijs van 1.200.000 fr. (met betaling van een voorschot van 60.000 fr.) verkocht aan geïntimeerden alsmede (2) de veroordeling ten laste van geïntimeerden tot betaling van een schadevergoeding van 180.000 fr. (20% van de koopsom verminderd met het voorschot). Deze eis steunde op het feit dat geïntimeerden de overeenkomst niet uitvoerden en namelijk het saldo niet betaalden.

De wedereis beoogde de nietigheid te horen uitspreken van de overeenkomst op grond dat eerste en tweede geïntimeerde minderjarig waren op het ogenblik waarop zij de handelszaak kochten zodat zij dit contract niet rechtsgeldig konden sluiten tenzij de voorwaarden bepaald in art. 4 van het Wetboek van Koophandel vervuld waren, wat niet het geval was.

De eerste rechter neemt aan dat het standpunt van geïntimeerden juist is.

Tot staving van het hoger beroep voert appellante (samengevat) aan dat (primair) allereerst blijkt dat de ouders van eerste en tweede geïntimeerde «de bedoeling hadden hun kinderen bij wijze van natuurlijke verbintenis een stand te verschaffen» zodat zij derde, vierde, vijfde en zesde geïntimeerde opgetreden zijn als contractpartij en dat vervolgens de rechtszekerheid en de billijkheid geschonden zouden zijn indien deze partijen hun contractuele verbintenis — blijkend uit hun handtekening — eenzijdig zouden kunnen verbreken, dat (subsidiar) de ouders zich alleszins hebben sterk gemaakt voor eerste en tweede geïntimeerde (art. 1120 B.W.) en dat (uiterst subsidiar) de eerste rechter ten onrechte moratoire interesten heeft toegekend ten voordele van geïntimeerden vanaf 21 maart 1983.

Geïntimeerden vragen bevestiging van het bestreden vonnis.

1. De vordering t.a.v. de ouders (derde, vierde, vijfde en zesde geïntimeerde)

A. Natuurlijke verbintenis

Overwegende dat appellante oordeelt dat de ouders gehouden zijn daar zij «bij wijze van natuurlijke verbintenis» hun kinderen (eerste en tweede geïntimeerde) een stand hebben willen verschaffen;

Overwegende dat een natuurlijke verbintenis geen rechtsverbintenis is en als zodanig geen rechtsgevolgen heeft; dat een dergelijke verbintenis slechts rechtsgevolgen heeft indien degene die zich natuurlijk verbonden acht een rechtshandeling stelt waardoor hij zich uitdrukkelijk en duidelijk verbindt;

Overwegende dat de verplichting van de ouders om hun kinderen een stand te verschaffen principieel kan worden beschouwd als een natuurlijke verbintenis;

Overwegende dat de (eventuele) aankoop van een handelszaak «voor de kinderen» — met gelijktijdig een kredietaanvraag door die kinderen — niet ipso facto betekent dat de ouders hun kinderen een stand hebben willen verschaffen; dat de verbintenis vanwege de ouders expliciet en ondubbelzinnig moet zijn;

Overwegende dat de voorgebrachte akte van 21 maart 1983 niet een dergelijke verbintenis vanwege de ouders bevat; dat uitdrukkelijk hun kinderen (eerste en tweede geïntimeerde) als «kopers» worden aangeduid;

Overwegende dat de handtekening van de ouders op die akte voorkomt maar uit niets blijkt welke de juridische draagwijdte hiervan is; dat hoogstens kan worden aangenomen dat de ouders medeondertekend hebben om duidelijk te maken dat zij geen bezwaar hadden tegen de koop door hun minderjarige kinderen gesloten; dat deze (eventuele) houding in casu echter geen juridische betekenis heeft en zeker niet van die aard is dat ze de ouders zelf als contractpartijen kan verbinden t.o.v. appellante;

Overwegende dat de eerste door appellante ingeroepen rechtsgrond faalt;

B. Rechtszekerheid en billijkheid

Overwegende dat appellante in eerste instantie zelf op 21 maart 1983 had kunnen zorgen — als verkoper van een belangrijke handelszaak — voor rechtszekerheid door duidelijk te stellen in welke hoedanigheid en met welke juridische bedoelingen de ouders de akte medeondertekenden;

Overwegende dat het onbillijk zou zijn de ouders — op basis van de aanwezigheid van hun handtekening zonder enige juridische draagwijdte — als contractpartijen verbonden te beschouwen t.o.v. appellante;

Overwegende dat ook deze door appellante ingeroepen rechtsgrond faalt;

C. Sterkmaking

Overwegende dat appellante ten onrechte een beroep doet op art. 1120 B.W.; dat immers eerste en tweede geïntimeerde — de enigen die expliciet als kopers worden aangeduid in de akte van 21 maart 1983 en derhalve de enige contractanten met appellante — geenszins kunnen worden beschouwd als «derden» waarvoor de ouders — geen contractpartijen — zich t.o.v. appellant sterk zouden hebben gemaakt;

Overwegende dat ook deze derde rechtsgrond van appellante faalt;

2. De vordering t.a.v. de kinderen (eerste en tweede geïntimeerde)

Overwegende dat appellante de stelling van de eerste rechter — dat eerste en tweede geïntimeerde de overname van de handelszaak (voorwerp van het contract van 21 maart 1983) niet rechtsgeldig konden verrichten op deze datum gelet op de bepalingen van de artikelen 2 en 4 van het Wetboek van Koophandel en van art. 487 B.W. niet betwist;

Overwegende dat appellante evenwel opwerpt dat die overname slechts nietig kan worden verklaard als ze «schade heeft berokkend conform art. 1305 B.W.»;

Overwegende dat luidens deze wettelijke bepaling «eenvoudige benadeling grond oplevert voor vernietiging ten voordele van de niet ontvoogde minderjarige, wat betreft alle soorten van overeenkomsten»;

Overwegende dat eerste en tweede geïntimeerde aanvoe-

ren dat zij tot het sluiten van het contract op 21 maart 1983 gekomen waren omdat tweede geïntimeerde (Christel W.) reeds in de handelszaak tewerkgesteld was bij de verkopers doch dat zij op 14 mei 1983 onmiddellijk werd ontslagen «omdat zij zogenaamd niet geschikt was voor het werk in de bloemenwinkel»; dat appellante dit niet tegensprekt en het schriftelijk bewijs ervan wordt geleverd door het voorgebracht document van 14 mei 1983 waaruit inderdaad blijkt dat de dienstbetrekking van tweede geïntimeerde op deze datum onmiddellijk door appellante werd «verbroken» met aanduiding als reden «minder geschikt voor het opgelegde werk»;

Overwegende dat appellante derhalve zelf vastgesteld heeft — enkele dagen vóór het huwelijk van eerste en tweede geïntimeerde (op 19 mei 1983) — dat tweede geïntimeerde «minder geschikt» was voor het werk in de bloemenzaak zodat appellante meteen zelf het bewijs heeft geleverd dat eerste en tweede geïntimeerde zeer benadeeld waren bij het aangaan van de litigieuze overeenkomst van 21 maart 1983;

Overwegende dat de eerste rechter derhalve terecht deze overeenkomst nietig heeft verklaard;

3. De interessen

Overwegende dat appellante uiterst subsidiair de toekenning van de interessen (op het terug te betalen voorschot van 60.000 fr.) vanaf 21 maart 1983 betwist;

Overwegende dat de door geïntimeerden gevorderde moratoire interessen inderdaad — met toepassing van art. 1153 B.W. — slechts kunnen toegekend worden vanaf de dag van de aanmaning tot betaling; dat zij niet bewijzen deze aanmaning te hebben gedaan vóór het instellen van de wedereis bij conclusie in eerste aanleg op 28 mei 1984;

(...)

NOOT—*De natuurlijke verbintenis van de ouders tot het verschaffen van een stand aan hun kinderen*

1. Het hierboven afgedrukte arrest van het Hof van Beroep te Antwerpen van 7 april 1987 handelt over een koopovereenkomst die op 21 maart 1983 door appellante, tevens oorspronkelijke eiseres, werd gesloten met twee niet-ontvoogde minderjarigen, waarbij aan deze laatsten een handelszaak werd overgedragen voor een totale prijs van 1.200.000 fr. Naast een voorschot van 60.000 fr., dat onmiddellijk werd betaald, zou op de datum van de overname (1 juli 1983) 840.000 fr. dienen te worden gestort, en het saldo van 300.000 fr. zou over een periode van 36 maanden (telkens 8.333 fr.) worden gespreid zonder enige bijkomende interest.

De kopers zouden op 19 mei 1983 in het huwelijk treden. De koopovereenkomst werd medeondertekend door de beide respectieve ouders van de kopers. Ter financiering van de koopprijs werd door de minderjarigen een kredietaanvraag gedaan. Nog vóór de datum van de eigenlijke overname wensten de kopers de koopovereenkomst ongedaan te maken met teruggave van het voorschot, wat uiteraard stuitte op verzet van appellante.

2. Deze laatste reageerde met het instellen van een *vordering tot ontbinding van de koopovereenkomst* ten laste van de kopers. Appellante vroeg tevens de solidiare veroordeling van de kopers tot betaling van een *schadevergoeding*

van 180.000 fr. (240.000 fr. verminderd met het reeds betaalde voorschot van 60.000 fr.). Appellante dagvaardde eveneens de ouders van beide kopers in hun hoedanigheid van wettige beheerders over de persoon en de goederen van hun minderjarige kinderen, ten einde het vonnis voor hen verbindend te doen verklaren, nu zij inderdaad de koopovereenkomst mede hadden ondertekend. De vordering van appellante was primair gebaseerd op de *natuurlijke verbintenis tot het verschaffen van een stand* die de ouders t.o.v. hun minderjarige kinderen zouden hebben aangegaan door het medeondertekenen van de overeenkomst van 21 maart 1983 die door de betaling van een voorschot reeds een begin van uitvoering kende. Appellante beschouwde de ouders derhalve als contractspartij, zodat de rechtszekerheid en billijkheid zouden worden geschonden indien deze partijen eenzijdig op hun contractuele verbintenis zouden kunnen terugkomen. Subsidiair deed appellante een beroep op de rechtsfiguur van de sterkmaking (art. 1120 B.W.) waarbij de ouders zich zouden hebben sterk gemaakt voor hun minderjarige kinderen.

In hun *tegeneis* vorderden geïntimeerden de *nietigverklaring van de koopovereenkomst* op grond van de onbekwaamheid van de niet-ontvoogde minderjarigen tot het stellen van de rechtshandeling die het voorwerp van de overeenkomst uitmaakte, namelijk de aankoop van een handelszaak (art. 2, tweede lid, en art. 4 W.Kh.).

3. *Het hof* wees de vordering van appellante af op grond van de motivering dat het medeondertekenen van de koopovereenkomst door de ouders geen expliciete en ondubbelzinnige verbintenis tot het verschaffen van een stand aan hun kinderen inhield. Evenmin kon er sprake zijn van sterkmaking vanwege de ouders voor hun kinderen. De tegenais tot nietigverklaring van de koopovereenkomst werd wel ingewilligd, niet alleen wegens miskenning van de bepalingen van de artt. 2 en 4 W.Kh. en 487 B.W. door de minderjarigen bij de aankoop van de handelszaak, maar ook wegens het feit dat deze aankoop de minderjarigen had benadeeld (art. 1305 B.W.).

4. In deze bijdrage wordt verder enkel aandacht besteed aan het vraagstuk van de natuurlijke verbintenis van de ouders tot het verschaffen van een stand aan hun kinderen. De overige problemen die in dit arrest aan bod komen, in het bijzonder de nietigverklaring van de koopovereenkomst wegens benadeling van de niet-ontvoogde minderjarige, blijven hier buiten beschouwing (zie over dit laatste o.m. De Page, H., *Traité élémentaire de droit civil belge*, I, Brussel, Bruylant, 1962, 88-93, nr. 78, en 96-97, nr. 91; *Id.*, *Traité*, II, 1964, 38-46, nrs. 20-24; Delva, W., *Persoon- en familierecht*, III, *Bekwaamheid en de onbekwaamheid*, Gent - Leuven, Story-Scientia, 1978, 61-64; m.b.t. de bekwaamheid tot het handel drijven in het bijzonder, zie ook o.m. Van Ryn, J., *Principes de droit commercial*, I, Brussel, Bruylant, 1954, 87-88, nrs. 108-109, en 89-93, nrs. 115-119; Fredericq, L., *Handboek van Belgisch handelsrecht*, I, Brussel, Bruylant, 1976, 167-175, nrs. 141-151).

5. De *natuurlijke verbintenis* is een verbintenis die niet kan worden afgedwongen, maar waarvan de wet het bestaan wel erkent, wanneer ze vrijwillig wordt uitgevoerd. Ze mist op die wijze een van de essentiële kenmerken van de burgerlijke verbintenis, namelijk de afdwingbaarheid ervan, en houdt aldus het midden tussen de loutere morele verplichtingen en de juridische verbintenissen. Zij wordt

pas in rechte erkend door de vrijwillige, gehele of gedeeltelijke, uitvoering door de schuldenaar of door diens duidelijke belofte om dit te zullen doen (Kluyskens, A., *De Verbintenissen*, in *Beginnels van burgerlijk recht*, I, Antwerpen, Standaard, 1948, 8, nr. 2; De Page, H., *Traité élémentaire de droit civil belge*, III, Brussel, Bruylant, 1967, 70-71; nr. 57; Kruithof, R., «Overzicht van rechtspraak (1974-80): De verbintenissen», *T.P.R.*, 1983, (495), 500, nrs. 1-2). De gewetensplicht wordt dus omgezet in een juridische verbintenis via een tussenkomend element, namelijk *de wil van de schuldenaar*, die zelf erkent dat zijn verbintenis, hoewel niet geldig volgens het positief recht, niettemin moet worden uitgevoerd. Derhalve heeft de debiteur aan deze verbintenis een burgerlijke waarde gegeven, die door het positief recht wordt bekrachtigd, door deze debiteur te verhinderen op zijn eigen wilsuiking terug te komen (De Page, H., *Traité*, III, 72, nr. 57, C).

6. Om te kunnen besluiten dat de daadwerkelijke wil om zich te verbinden bij de schuldenaar bestaat, zal aan de hand van de voorliggende geschriften en/of feitelijke omstandigheden nauwkeurig moeten worden onderzocht of er sprake kan zijn van een werkelijke belofte tot uitvoering en niet enkel van een loutere erkenning van het bestaan van een natuurlijke verbintenis, wat onvoldoende zou zijn (De Page, H., *Traité*, III, 83, nr. 63). In zekere zin gaat het hier om een toepassing van de *verbintenis door eenzijdige wilsuiking*, die door een belangrijk gedeelte van de Belgische rechtsleer en rechtspraak als een vijfde bron van verbintenissen wordt beschouwd (naast de overeenkomsten, de quasi-contracten, de burgerrechtelijke en de oneigenlijke misdrijven, en de wet). Volgens deze opvatting heeft de eenzijdige wilsuiking tot gevolg dat de schuldenaar van de alzo ontstane verbintenis zich heeft verbonden enkel en alleen door zijn eigen wil, zonder dat het hem nog mogelijk is zich hieraan te onttrekken of op zijn belofte terug te komen. Aangezien de eenzijdige wilsuiking door het Burgerlijk Wetboek als dusdanig niet als bron van verbintenissen wordt erkend, blijft deze theorie een klassiek twistpunt in de literatuur (Van Ommeslaghe, P., «L'engagement par volonté unilatérale en droit belge», *J.T.*, 1982, 144-149; Van Ryn, J., «L'engagement par déclaration unilatérale de volonté», *J.T.*, 1984, 129-132; *contra*: Coipel, M., «La théorie de l'engagement par volonté unilatérale», noot bij Cass., 18 december 1974, *R.C.J.B.*, 1980, 65-92).

Aangezien de natuurlijke verbintenis pas in een juridische verbintenis wordt omgezet door de enkele wil van de schuldenaar zelf, — die deze verbintenis uitvoert of belooft te zullen uitvoeren, met dien verstande dat hij hierop niet meer kan terugkomen —, kan ze worden beschouwd als een toepassing van de theorie der verbintenis door een eenzijdige wilsuiking (cf. Kruithof, R., «Overzicht van rechtspraak (1974-80) — Verbintenissen», *T.P.R.*, 1983, (495), 501, 503-507, nrs. 2, 5 en 6).

De uitvoering van een natuurlijke verbintenis is niet onderworpen aan bepaalde pleegvormen, zodat onverschillig welke daad van betaling voldoende kan zijn (Kluyskens, A., *o.c.*, 7, nr. 2). Op de feitenrechter rust dus de niet geringe taak van de interpretatie van de omstandigheden.

7. De rechtsfiguur van de natuurlijke verbintenis wordt in het Burgerlijk Wetboek als zodanig niet geregeld, maar er zijn wel enkele teksten die er onrechtstreeks naar verwijzen. De belangrijkste bepaling in dit verband is art. 1235,

tweede lid, B.W., dat de terugvordering uitsluit van een betaling die vrijwillig werd voldaan ter uitvoering van een natuurlijke verbintenis. Andere teksten waarin allusie wordt gemaakt op de natuurlijke verbintenissen zijn de artikelen 204 B.W. (zie daarover *infra*, nrs. 11-16) en 1906 B.W. (vrijwillig betaalde interesten die niet werden bedongen, zijn niet terugvorderbaar). De rechtspraak maakte vrij vlug dankbaar gebruik van art. 1235, tweede lid, B.W. om een aantal beschermingswaardige belangen (bv. de bruidsschat, de betaling van een verjaarde schuld, het mondeling testament, de vergeldende schenking), die door de wet niet als subjectieve rechten werden erkend en derhalve niet in rechte openbaar waren, «*post factum*», met name bij vrijwillige uitvoering of uitvoeringsbelofte, toch in het positief recht op te nemen en te bevestigen (Baert, G., «De natuurlijke verbintenis», *R.W.*, 1958-59, (825), 827, nr. 5).

8. Om de eventuele bronnen van de natuurlijke verbintenissen te kunnen opsporen, kan men slechts, bij afwezigheid van enige wettelijke bepaling daaromtrent, de weinig omvangrijke rechtspraak en rechtsleer raadplegen (Vandepitte, R., *De overeenkomst*, Brussel, Larcier, 1977, 260). Hieruit blijkt dat twee categorieën van natuurlijke verbintenissen kunnen worden onderkend.

a) Burgerlijke verbintenissen die bloot staan aan een betrekkelijke nietigheid (wegens onbekwaamheid, wilsgebrek enz.) of die in rechte niet opeisbaar zijn (bv. een verjaarde schuld), behouden een zeker bestaan als natuurlijke verbintenis. Deze categorie, die men de «*ontaarde of verminkte burgerlijke verbintenissen*» noemt, werd door Domat en Pothier, daarin nagevolgd door de opstellers van het Burgerlijk Wetboek, beschouwd als de voornaamste bron van de natuurlijke verbintenissen (zie de verwijzingen bij De Page, H., *Traité*, III, 74, nr. 59, en 76, nr. 61, B; Vandepitte, R., *o.c.*, 260). Deze theorie werd sterk bekritiseerd door Laurent, hierin gevolgd door onder meer De Page. Het gaat hier namelijk om verbintenissen die kunnen worden bevestigd (bv. de overeenkomst aangegaan door een onbekwame) of ten aanzien waarvan de schuldenaar afstand kan doen van het door de wet ter beschikking gestelde verweermiddel, bv. de bevrijdende verjaring. Derhalve kan er volgens deze auteurs in deze beide gevallen geen sprake zijn van het ontstaan van een natuurlijke verbintenis, doch is het enkel de oorspronkelijke burgerlijke verbintenis die blijft voortbestaan (Laurent, F., *Principes de droit civil*, XVII, Brussel, Bruylant, 1887, 18-27, nrs. 10-15; De Page, H., *Traité*, III, 77, 61 B).

b) De tweede categorie van natuurlijke verbintenissen vindt haar bron in de *zedelijke verplichtingen of gewetensplichten* die volledig buiten de wettelijke verplichtingen staan, maar die in bepaalde omstandigheden aan het individu tegenover bepaalde personen een morele plicht opleggen die verder gaat dan loutere liefdadigheid. Gelet op de verscheidenheid in de opvattingen omtrent de moraal, zet deze theorie de poort open naar een mogelijke willekeur door een te ruime interpretatie van deze gewetensplichten, waardoor de rechtszekerheid in het gedrang zou kunnen worden gebracht. De vrees dat de rechter onder de dekmantel van de kwalificatie natuurlijke verbintenis het middel zou vinden om aan dwingende wetsvoorschriften te ontsnappen, is niet denkbeeldig. Daarom stelt De Page dat de rechter, om te bepalen of er van een werkelijke gewetensplicht sprake kan zijn, rekening moet houden met alle omstandigheden,

onder meer de gebruiken van een gegeven beschaving, de banden die bestaan tussen de betrokkenen, alsmede hun graad van intellectuele en morele vorming (De Page, H., *Traité*, III, 70, nr. 57, B, en 77-78, nr. 61, B, 2°; Baert, G., o.c., *R.W.*, 1958-59, 829, nr. 11).

Tot deze categorie van natuurlijke verbintenissen behoren onder meer het onderhoudsgeld betaald onder naaste bloedverwanten die daartoe niet wettelijk verplicht zijn, zoals broers en zusters, de uitvoering van een nietig testament, de betaling van schulden kwijtgescholden bij akkoord na faillissement en de vereffening van niet verschuldigde interesten. Bij deze niet-limitatieve opsomming van voorbeelden vindt men ook steeds de verplichting van de ouders tot het verschaffen van een stand aan hun kinderen, hetzij als huwelijksuitzet, hetzij op een andere wijze (art. 204 B.W.; De Page, H., *Traité*, III, 78, nr. 61, B, 2°; Dekkers, R., *Handboek burgerlijk recht*, II, Brussel, Bruylant, 1971, 276, nr. 494; Vandeputte, R., o.c., 262). Deze natuurlijke verbintenis zal hierna uitvoeriger worden besproken (zie *infra*, nrs. 11-16).

9. Volledigheidshalve dient er nog op te worden gewezen dat een zogenaamde derde categorie, nl. die van de ongeoorloofde overeenkomsten, geen natuurlijke verbintenissen doet ontstaan, hoewel art. 1967 B.W., dat de terugvordering van vrijwillig betaalde speelschulden uitsluit, op het eerste gezicht het tegenovergestelde laat vermoeden. De meerderheid van de rechtsleer beschouwt dit artikel evenwel enkel als een toepassing van het adagium «*In pari causa turpitudinis cessat repetitio*» (zie o.m. De Page, H., o.c., III, 79-80, nr. 61, B, 3°).

10. Zodra de natuurlijke verbintenis door haar debiteur zelf — die het initiatief heeft genomen tot de uitvoering ervan alsof het een burgerlijke verbintenis was — wordt omgezet in een geldige juridische verbintenis, vloeien hieruit twee belangrijke *rechtsgevolgen* voort.

In de eerste plaats wordt door art. 1235, tweede lid, B.W. de terugvordering uitgesloten van wat vrijwillig werd betaald ter uitvoering van een natuurlijke verbintenis. De schuldenaar die zelf de verbintenis eenzijdig heeft doen ontstaan, kan derhalve hierop niet meer terugkomen. De spontane uitvoering van een natuurlijke plicht kan dan ook niet worden beschouwd als een niet-verschuldigde betaling en evenmin als een schenking (Dekkers, R., o.c., 275, nr. 493). Opdat op grond van art. 1235, tweede lid, B.W. de terugvordering kan worden geweigerd, wordt door de rechtspraak uitdrukkelijk vereist dat de betaling vrijwillig moet zijn verricht, en niet onder enige dwang (Van Oevelen, A. en Dirix, E., «Kroniek (1981-84)», *R.W.*, 1985-86, (1), 155-156, nr. 69; Cass., 24 september 1981, *R.W.*, 1982-83, 1051: betaling onder dwang door dreigbrieven kan niet als vrijwillig worden beschouwd).

Het tweede rechtsgevolg van de omzetting van een natuurlijke verbintenis in een juridische verbintenis, is de geldigheid van de belofte tot betaling (of tot uitvoering in het algemeen). Dit rechtgevolg is niet uitdrukkelijk in het Burgerlijk Wetboek opgenomen, maar wordt thans door rechtspraak en rechtsleer algemeen erkend. De aanvaarding van de schuldeiser is hiervoor niet vereist (zie De Page, H., o.c., III, 71, nr. 57, C, en 82, nr. 63; Dekkers, R., o.c., II, 276, nr. 493; Baert, G., o.c., *l.c.*, 830, nr. 13).

Uit de omzetting in een burgerlijke verbintenis volgt dat, in geval van betwisting, *het bewijs* van deze civiele verbintenis zal moeten worden geleverd volgens de regels van het burgerlijk recht (De Page, H., o.c., III, 83, nr. 63).

11. Zoals hierboven is gezegd, wordt door de heersende rechtsleer, zowel in België als in Frankrijk, *de verplichting* van de ouders tot het verschaffen van een stand aan hun kinderen, hetzij als huwelijksuitzet, hetzij op een andere wijze, reeds zeer lang beschouwd als een natuurlijke verbintenis, die in een burgerlijke verbintenis wordt omgezet zodra de ouders zich daartoe hebben verbonden (Kluyskens, A., o.c., nr. 2; *Id.*, *Beginnels van Burgerlijk recht: Personen- en Familierecht*, Antwerpen, Standaard-boekhandel, 1942, 283, nr. 321; Dabin, J., noot bij Luik, 3 april 1947, *R.C.J.B.*, 1948, (21), 86; Delva, W., «Over de juridische natuur van de bruidschat-huwelijksgift», *T. Not.*, 1955, (209), 210 e.v.; *Id.*, *Huwelijksvermogensstelsels*, I, A.P.R., Gent, 1956, 55, nr. 77-78; Delva, W. en Baert, G., «Overzicht van rechtspraak (1960-1963) — Personen- en familierecht, *T.P.R.*, 1964, (231), 463, nr. 127; De Page, H., *Traité*, VIII, 1, Brussel, Bruylant, 1962, 502, nr. 403, B; *Id.*, *Traité*, X, 1, 160-161, nrs. 76 e.v.; Baert, G., o.c., *l.c.*, 830; Gerlo, J., «Onderhoudsgelden», in *Recht en Praktijk*, nr. 11, Antwerpen, Kluwer, 1985, 95, nr. 115; voor de Franse rechtsleer zie men o.m. de verwijzingen bij Delva, W., o.c., *T. Not.*, 1955, 210, nr. 3).

Deze door Pothier geïnspireerde opvatting werd overgenomen door de opstellers van het Burgerlijk Wetboek en op negatieve wijze vastgelegd in art. 204 B.W.: «Het kind heeft tegen zijn ouders geen vordering tot het bekomen van een stand, hetzij als huwelijksuitzet, hetzij op een andere wijze.» Ook al lijkt deze bepaling op het eerste gezicht de vooropgestelde theorie niet zo duidelijk te bekrachtigen, toch wordt algemeen aanvaard dat ze impliciet volgt uit de combinatie van de artikelen 203 en 204 B.W., geïnterpreteerd tegen de achtergrond van de traditie van het oude gewoonterecht, zodat art. 204 B.W. wel degelijk als *de juridische grondslag* van deze natuurlijke verbintenis kan worden beschouwd (Dabin, J., o.c., *l.c.*, 86; Delva, W., *Huwelijksvermogensstelsels*, I, *l.c.*, 56, nr. 78). De traditionele idee, volgens welke de ouders een dergelijke zedelijke verplichting zouden hebben, vloeit volgens sommigen voort uit de ouderlijke macht en volgens anderen uit de verplichting tot het verschaffen van levensonderhoud, opvoeding en een passende opleiding aan de kinderen (art. 203 B.W.; zie voor de twee opvattingen de verwijzingen bij De Page, H., *Traité*, X, 162, nr. 78, voetnoten 1 en 2).

12. Het verschaffen van een stand aan de kinderen geschiedt in het algemeen door het bezorgen van een *bruidschat of huwelijksuitzet*. In de meest gangbare betekenis van het woord wordt hiermee bedoeld: «de goederen die, hetzij door de ouders en bloedverwanten, hetzij door vrienden en kennissen — met één woord door derden — geschonken zijn geworden aan de aanstaande echtgenoten of aan één hunner — meestal aan de vrouw — ter begunstiging van het voorgenomen huwelijk» (Delva, W., o.c., 54, nr. 76, d). De huwelijksuitzet kan bestaan uit een kapitaal, dat dan meestal vóór het huwelijk wordt betaald, of uit een rente, die jaarlijks of op regelmatige kortere tijdstippen wordt uitbetaald (De Page, H., o.c., X, 1, 173 e.v.).

13. Wat de *juridische aard* van de huwelijksuitzet betreft, kan niet worden betwist dat deze op zich een schenking vormt, zodat de bruidschat onderworpen is aan de regeling met betrekking tot inbreng (art. 851 B.W.: enkel

voor kapitalen) en inkorting (art. 1090 B.W.; De Page, H., *o.c.*, VIII, 501, nr. 403, A). Indien hij evenwel wordt verschaft door de ouders, maakt hij volgens de algemeen aanvaarde opvatting in ons recht de uitvoering van een natuurlijke verbintenis uit, zodat er geen sprake meer kan zijn van een schenking, doch wel van een betaling (De Page, H., *Traité*, VIII, 502, nr. 403, B, en 496-497, nr. 402 A; *contra*: Laurent, F., *o.c.*, XII, nrs. 355 e.v.). De rechtspraak is reeds lang in die zin gevestigd (Cass., 8 mei 1890, *Pas.*, 1890, I, 197; Brussel, 27 april 1889, *Pas.*, 1890, II, 25; Rb. Brugge, 27 april 1932, *Pas.*, 1933, III, 76; Rb. Gent, 22 oktober 1963, *T. Not.*, 1963, 233; R.v.St., 9 juni 1970, *Arr. R.v.St.*, 1970, nr. 14.147; Brussel, 12 maart 1975, *Pas.*, 1975, II, 141; zie voorts de verwijzingen bij De Page, H., *Traité*, X, 1, 161, nr. 78, voetnoot 5). De kwalificatie van natuurlijke verbintenis geldt volgens de meerderheidsopvatting enkel voor zover de huwelijksuitzet wordt belegd door de ouders. Gebeurt dit daarentegen door andere familieleden of derden, dan kan er enkel sprake zijn van een zuivere schenking (De Page, H., *Traité*, VIII, 8, nr. 4, en 503-504, nr. 403 B; Delva, W., *o.c.*, *T. Not.*, 1955, 214, nr. 9; *contra*: Dabin, J., noot bij Luik, 3 april 1947, *R.C.J.B.*, 1948, 82 e.v.).

14. Indien men het verschaffen van een bruidschat door de ouders als de uitvoering van een natuurlijke verbintenis beschouwt, zijn hieraan belangrijke *rechtsgevolgen* verbonden. In de eerste plaats vormt *de belofte* een bruidschat te zullen bezorgen een *afdwingbare schuld* (zie *supra*, nr. 10). Vervolgens kan de daadwerkelijke betaling van de bruidschat door de ouders, wetende dat deze niet afdwingbaar was, *niet worden teruggevorderd* (toepassing van art. 1325, tweede lid, B.W.; zie *supra*, nr. 10). In de derde plaats is de belegging van een bruidschat *niet onderworpen aan de vormvereisten van de gewone schenking* (art. 931 B.W.), zodat zij geldig kan worden gedaan bij een onderhandse akte, in het bijzonder wanneer zij de vorm heeft van een rente of een jaarlijkse uitkering (Delva, W., *o.c.*, 57, nr. 79; *id.*, *o.c.*, *T. Not.*, 1955, 213, nr. 8; De Page, H., *Traité*, VIII, 502, nr. 403, B; *id.*, *o.c.*, X, 1, 162-163, nr. 78). Deze vrijstelling van de vormvoorwaarden van de schenking brengt mee dat de belegging of de belofte daartoe zelfs geldig mondeling zou kunnen worden verricht. Voor de oplossing van de bewijsproblemen, die hieruit ongetwijfeld kunnen voortvloeien, zou een beroep dienen te worden gedaan op de bewijsregels van het gemene recht (Delva, W., *o.c.*, *T. Not.*, 1955, 213, nr. 8; *id.*, *o.c.*, 57, nr. 79; Baeteman, G. en Gerlo, J., «Overzicht van rechtspraak (1975-80): Personen- en familierecht», *T.P.R.*, 1981, 916, nr. 216; Brussel, 8 april 1872, *Pas.*, 1872, II, 206; Luik, 18 juni 1902, *P.P.*, 1902, nr. 1082).

15. Wanneer men eenmaal de juridische kwalificatie van de natuurlijke verbintenis heeft aanvaard, zou de aard van het overgedragen goed daarop geen invloed mogen uitoefenen. Toch leek de rechtspraak dit gunstregime m.b.t. de huwelijksuitzet slechts te reserveren voor een bruidschat gevormd door *een rente of een periodieke uitkering* en niet voor een kapitaal, waarvoor de vormvoorschriften van artt. 931 B.W. nog wel zouden gelden. De verantwoording van dit gunstregime moet volgens De Page dan ook worden gezocht in de welwillende houding die de rechters wensten aan te nemen ten aanzien van het verschaffen van een bruidschat, om alzo ook die huwelijksuitzetten, die in be-

scheiden milieus werden verschaft zonder tussenkomst van de notaris, zoveel mogelijk kansen op voortbestaan te verzekeren (De Page, H., *Traité*, VIII, 1, 503, nr. 403, B; Dabin, J., *o.c.*, *R.C.J.B.*, 1948, 95). Uit de recentere rechtspraak ter zake, die evenwel vrij zeldzaam is, kan men echter afleiden dat het onderscheid kapitaal/rente niet meer zo strikt wordt gehanteerd, zodat de vrijstelling van de vormvereisten ex art. 931 e.v. B.W. ook wordt uitgebreid tot huwelijksuitzetten in de vorm van een kapitaal (Rb. Gent, 22 oktober 1968, *T. Not.*, 1969, 233; R.v.St., 9 juni 1970, *Arr. R.v.St.*, 1970, 623, nr. 14.147; Brussel, 12 maart 1975, *Pas.*, 1975, II, 141; Baeteman, G. en Gerlo, J., «Overzicht van rechtspraak (1975-80): Personen- en familierecht», *T.P.R.*, 1981, 916, nr. 216).

16. In het geannoteerde arrest verwerpt het hof echter het bestaan van een natuurlijke verbintenis. Als principe wordt terecht vooropgesteld dat een natuurlijke verbintenis slechts rechtsgevolgen heeft indien degene die zich natuurlijk verbonden acht, een rechtshandeling stelt waardoor hij zich uitdrukkelijk en duidelijk verbindt. Reeds eerder in deze noot werd erop gewezen dat het verschaffen van een stand ter uitvoering van een natuurlijke verbintenis kan geschieden bij een onderhandse akte, «doch op voorwaarde van duidelijk bepaald te zijn in de akte, omdat er anders (een) onzeker voorwerp zou zijn» (Delva, W., *o.c.*, *T. Not.*, 1955, 213). De onderhandse akte van aankoop van de handelszaak, tussen de minderjarigen en appellante, waarbij enkel de minderjarigen zelf als kopers worden aangeduid en waarop hun ouders eveneens hun handtekening hebben geplaatst, zonder enige verdere vermelding, lijkt mij in het onderhavige geval inderdaad te weinig expliciet en ondubbelzinnig te zijn, om daaruit te kunnen afleiden dat de ouders zichzelf uitdrukkelijk en duidelijk hebben verbonden als contractspartijen ten aanzien van appellante om de handelszaak over te nemen bij wijze van huwelijksuitzet voor hun kinderen. Het feitelijk gegeven dat deze laatsten in hun eigen naam een kredietaanvraag deden ter financiering van de aankoop doet nog meer het tegendeel geloven, zodat het hof terecht deze stelling van appellante heeft afgewezen. Het vereiste van de rechtszekerheid laat niet toe dat de rechter, aan de hand van dergelijke vage feitelijke gegevens, aan een rechtshandeling een bepaalde kwalificatie zou geven, waarvan geenszins zeker is dat ze in de bedoeling van de partijen lag.

Daniëlle Deli
Assistente U.I. Antwerpen

ARBEIDSRECHTBANK TE MECHELEN

1e KAMER — 7 JANUARI 1987

Voorzitter: de h. Duys

Rechters in sociale zaken: de hh. Segers en Sels

Advocaten: mrs. Bervoets en Hermans

Ondernemingsraad — Sociale verkiezingen — Kaderpersoneel — Begrip — Filiaalhouders.

Het begrip kaderpersoneel dient te worden getoetst aan de elementen: niet behoren tot het leidinggevend personeel,

hogere functie met eigen inbreng en creativiteit, diploma van een bepaald niveau of gelijkwaardige beroepskennis.

Ten deze beantwoordt de functie van filiaalhouder niet aan het begrip kaderpersoneel.

A.B.V.V. en B.B.T.K. t/ N.V. B. en
V.C.V. Arrondissement Mechelen t/ N.V. B.

Overwegende dat de discussie de vraag betreft of de filiaalhouders in de winkelketen van de N.V. B. tot het kaderpersoneel kunnen worden gerekend;

Dat geen geschreven overeenkomsten overgelegd worden waaruit specifieke opdrachten of verantwoordelijkheden blijken voor deze categorie werknemers;

Dat wel verwezen wordt naar de C.A.O.'s geldig in de sector «Grote Kleinhandelszaken» en waarin de volgende beschrijving gegeven werd: «Filiaalhouders: Door filiaalhouder wordt verstaan de persoon die, buiten de rechtstreekse en dagelijkse controle van zijn hiërarchische overste, de verantwoordelijkheid draagt voor het dagelijks beheer van een winkel, met inbegrip van de administratieve taken, de organisatie van het werk van het personeel, de geldelijke aansprakelijkheid voor tekorten in voorraden en kassa en de algemene organisatie van de verkoop (voorraden, assortimenten, cliënteel)» (C.A.O. 29 sept. 1980, K.B. 13 juli 1981, B.S., 28 aug. 1981, gewijzigd op 1 juni 1982, 23 juni 1983 en 31 okt. 1983);

Dat voorts niet betwist wordt dat de filialen in kwestie slechts een gering aantal winkelbedienden tewerkstellen en de vergelijking met filialen van grote warenhuizen niet opgaat wat dat aspect betreft;

Dat voor de filiaalhoud(st)ers geen specifieke diploma's van hoger of voortgezet onderwijs vereist zijn; dat een middelbare studie volstaat;

Dat geen specifieke en langdurige opleiding gegeven wordt in de schoot van de onderneming zelf, maar de rekrutering meestal gebeurt op grond van de ervaring die de filiaalhouders opdeden in andere winkels of bedrijven met winkelketens;

Dat de filiaalhouders zelf niet tot aanwerving of ontslag van het personeel overgaan, maar wel een adviserende bevoegdheid hebben in dat verband;

Dat zij een beperkt initiatief aan de dag moeten leggen ten einde de hun toegewezen winkel «als een goed huisvader» te beheren, maar verder geen specifieke creativiteit van hen verwacht wordt;

Dat zij gecontroleerd worden door gewestelijke filiaalhouders die de titel van eerste chef voeren en de supervisie hebben over verscheidene winkels;

Dat deze categorie geselecteerd wordt op de basis van een meer uitgebreide beroepskennis, al dan niet gepaard met een diploma van hogere studie, en de meeste onder hen zelf nog filiaalhouders van een grotere eenheid zijn;

Overwegende dat de loonschalen geen element zijn in de beoordeling van het nieuw begrip «kaderpersoneel» en het feit dat de filiaalhouders een extra percent hebben op de omzet, geen argument is dat van doorslaggevende aard is om hun functie te beoordelen in het kader van de gestelde rechtsvraag;

Overwegende dat van beide zijden subjectieve criteria worden aangevoerd die evenmin van doorslaggevende aard zijn;

Dat immers vele beroepsfederaties, politieke groeperingen, vakbonden en belangengroepen, in de periode die de totstandkoming van de huidige wet voorafging, tientallen verschillende beschrijvingen en interpretaties gaven van het begrip «kaderpersoneel» naar gelang van de specifieke belangen die zij behartigden of beoogden;

Overwegende dat de nieuwe wetgeving op de kaderleden een uitbreiding vormt van hetgeen voorheen onder het begrip «kader» fungeerde en dat vaak nagenoeg samensmolt met leidinggevende functies en bovendien meestal ontsnapte aan ieder schaalberekening van de lonen of de beperking der werkelijk gepresteerde uren; dat thans de elementen: bediende, niet behoren tot het leidinggevend personeel, hogere functie (eigen inbreng en creativiteit), diploma van een bepaald niveau (kennis door studie) of evenwaardige beroepservaring (kennis door ervaring), een zeer ruime interpretatie van de kaderfunctie toelaten, zonder dat het begrip loonschaal hierbij nog bepalend is;

Overwegende dat, getoetst aan deze elementen, dient te worden vastgesteld dat de filiaalhouders-eerste chef aan het wettelijke begrip beantwoorden, maar zulks niet het geval is voor de filiaalhouders waarvan de eigen inbreng, creativiteit en verantwoordelijkheid te gering is om als behorend tot een hogere functie beschouwd te worden;

Dat zij ten onrechte op de lijst van het kaderpersoneel werden ingeschreven en de vorderingen gegrond zijn.

(...)

BOEKEN

W. PFENNINGSTORF, *German Insurance Laws*, second edition, Karlsruhe, Verlag Versicherungswirtschaft, 1986, 252 p.

In 1975 verscheen, uitgegeven in opdracht van de American Bar Association en de AIDA een eerste druk van dit werk. Door wijzigingen in een aantal belangrijke Duitse verzekeringswetten in 1983 en 1984 was een updating noodzakelijk geworden. De belangrijkste doelstelling van deze publikatie is om Engelstalige juristen een inleiding te geven tot de wetgeving en regulering van verzekeringen en het verzekeringswezen in de Duitse Bondsrepubliek.

Na een korte inleiding (p. 1-7), waarin Pfennigstorf een overzicht geeft van de opgenomen teksten, volgen in drie afdelingen de belangrijkste wetten en besluiten. Telkens wordt op de ene helft van de bladzijde de Duitse tekst uit het Bundesgesetzblatt opgenomen en op de andere helft de Engelse vertaling van de betreffende bepalingen. In een uitgebreid voetnotenapparaat wordt bij verscheidene bepalingen in het Engels uitleg gegeven over bepaalde gebruikte begrippen of worden deze in de juiste context geplaatst. Dit laatste is vaak noodzakelijk, daar woordelijke vertalingen van bepaalde Duitse juridische begrippen in de Engelse rechtstaal een eigen betekenis hebben, die soms afwijkt van hetgeen er met het Duitse begrip wordt bedoeld. Bijvoorbeeld in het Gesetz über die Pflichtversicherung für Kraftfahrzeughalter (het Duitse equivalent van de wet van 1 juli 1956 betreffende de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen) wordt het woord «Halter» vertaald in het Engels door «keeper». In de voetnoot (noot 15 op p. 6 en noot 2 op p. 193) wordt dan duidelijk gemaakt wat met de «Halter» in het Duitse recht wordt bedoeld.

Een eerste deel van het boek handelt over de controle op het verzekeringswezen in Duitsland (p. 9-126), waarin het grootste deel wordt ingenomen door het Versicherungsaufsichtsgesetz (p. 11-89). Daarnaast zijn ook andere wetten die onrechtstreeks van belang kunnen zijn voor het verzekeringswezen, soms gedeeltelijk, soms volledig opgenomen. Zo is bijvoorbeeld § 102 van het Gesetz

gegen Wettbewerbsbeschränkungen, dat verzekeringsondernemingen onder bepaalde voorwaarden van de toepassing van het kartelrecht uitsluit, opgenomen, evenals uittreksels uit het Gesetz zur Regelung des Rechts der Allgemeinen Geschäftsbedingungen.

Het tweede deel behandelt de regulering van de verzekeringsovereenkomsten, waarin alleen het oude Gesetz über den Versicherungsvertrag van 1908 (als o.m. gewijzigd in 1965 en 1967) is opgenomen. Deze wet bevat gelijksoortige bepalingen als de Belgische verzekeringswet van 11 juni 1874: rechten en verplichtingen van de verzekeraar en verzekerde; wijziging van het risico, verzwijging door de verzekerde, alsook bepalingen betreffende sommige bijzondere verzekeringscontracten, waarbij vooral de afzonderlijke regeling van de dierenverzekering en de hagelverzekering opvalt.

In het derde deel kan men de wetgeving betreffende de verplichte verzekering inzake motorvoertuigen vinden. Reeds in 1939 kende Duitsland een Gesetz über die Pflichtversicherung für Kraftfahrzeughalter, dat echter in 1965 volledig werd vervangen ten gevolge van de Europese Conventie met betrekking tot de verplichte verzekering van de burgerlijke aansprakelijkheid inzake motorrijtuigen van Straatsburg van 20 april 1959. De verplichte verzekering voor buitenlandse motorvoertuigen werd afzonderlijk geregeld in het Gesetz über die Haftpflichtversicherung für ausländische Kraftfahrzeuge und Kraftfahrzeuganhänger (p. 209-214). Ten slotte is ook de verordening ter regulering van de verzekeringspremies opgenomen (Verordnung über die Tarife in der Kraftfahrzeug-Haftpflichtversicherung). Deze Tarifverordnung is slechts van toepassing op de premies inzake de verplichte verzekering voor motorvoertuigen; de premies voor de verzekeringspolissen in andere sectoren zijn bijgevolg niet aan het toezicht onderworpen (p. 7). Deze verordening geeft een beeld van het gedetailleerd karakter van de Duitse verzekeringsregulering. In deel III worden precieze aanwijzingen gegeven ten aanzien van de premieberekening (§§ 8-16). Daarin wordt bijvoorbeeld bepaald dat het winstbestanddeel van de verzekeraar beperkt is tot 3% van de premieopbrengst (§ 14).

Recent onderzoek, o.m. door Adams, heeft aangetoond dat deze regulering in de Duitse Bondsrepubliek, gecombineerd met verplichte verzekering op een niet-competitieve verzekeringsmarkt, tot een hoger ongevallenniveau leidt. Doordat de winstmogelijkheden wettelijk begrensd zijn, zal dit er o.m. toe leiden dat verzekeraars geen prikkel zullen hebben om regresvorderingen in te stellen. Bovendien zal de verzekeraar, bij een verplichte winstberekening op de omzet, voor een hoge premieomzet zorgen. Zulks kan hij bereiken door volledige verzekeringsdekking, zonder beperking van de dekking of een franchise aan te bieden. Dit leidt tot ernstige «moral hazard»-problemen, waardoor het ongevallenniveau zal stijgen (Adams, M., *Ökonomische Analyse der Gefährdungs- und Verschuldenshaftung*, Heidelberg, Decker's Verlag, 1985, 206-274). Dergelijke averse effecten van premieregulering zijn overigens ook empirisch bewezen in een belangrijke studie waarin de situatie in de Duitse Bondsrepubliek werd vergeleken met die in het Verenigd Koninkrijk, waar de verzekeringsmarkt minder sterk gereguleerd is (zie dienaangaande de onthutsende cijfers bij Adams, M., o.c., 246-264 en 275-299, evenals de studie van Finsinger, J., Hammond, E. en Tapp, J., *Insurance: Competition or Regulation? A comparative Study of the Insurance Markets in the United Kingdom and the Federal Republic of Germany*, Londen, The Institute for Fiscal Studies, 1985, 197 p.).

Het spreekt voor zich dat aan deze problemen in het besproken werk, dat slechts een verzameling van wetten vormt, geen aandacht kon worden besteed. Het boek eindigt met een Duits (p. 239-242) en een Engels (p. 243-252) trefwoordenregister. Samenvattend biedt *German Insurance Laws* een goede verzameling van de Duitse wetgeving over verzekeringen en verzekeringsregulering. Doordat alle teksten zowel in het Duits als in het Engels zijn opgenomen, zal dit werk vooral van belang zijn voor niet-Duitstaligen, die informatie wensen over de verzekeringswetgeving in de Duitse Bondsrepubliek.

Michael Faure

M. VAN QUICKENBORNE, *Feit & Recht. De rechter en de procespartijen*, Swinnen, Brussel, 1987, 154 blz., 550 BF.

Juridische publikaties bewandelen doorgaans erg begane, vaak zelfs volledig platgetreden, paden. De rechtsleer beperkt zich in grote mate tot het verzamelen en ordenen van juridisch materiaal: wetgeving, rechtspraak, rechtsleer. Aan meer fundamenteel, creatief rechtsdogmatisch werk komt men aldus zelden toe. Tot op zekere hoogte hoeft dit ook niet: het beschrijven van het geldende recht is een noodzakelijke en primordiale taak voor de rechtsdogmatiek. Het hier besproken boek van Marc Van Quickenborne toont evenwel aan dat een goede theoretische analyse een groot praktisch nut kan hebben. Door een scherpe analyse te maken van de grens tussen «feit» en «recht» binnen een juridisch proces komt de auteur immers tot een zeer praktische leidraad voor advocaten en magistraten bij het opstellen van dagvaarding, conclusies of rechterlijke uitspraken.

In het huidige Belgische rechtssysteem zijn de procespartijen er in principe slechts verplicht een louter feitelijk relaas te geven. De rechter wordt geacht het recht te kennen en het op die feiten adequaat toe te passen. Aan dit feitelijk relaas is de rechter gebonden, niet echter aan het juridisch betoog van de partijen.

Feit en recht kunnen evenwel niet volledig van elkaar gescheiden worden. De partijen geven bijvoorbeeld enkel die feiten weer die relevant zijn voor een bepaalde juridische constructie. De eiser geeft op basis van een andere juridische motivering zal voor de rechter vaak erg moeilijk zijn bij gebrek aan voldoende, door de eiser zelf naar voren gebrachte, feitelijke gegevens. Voorts toont Van Quickenborne ook aan dat het principe volgens hetwelk de rechter gebonden is door het feitencomplex waarop de partijen hun eis of verweer doen steunen, ruim of eng geïnterpreteerd kan worden. De enge interpretatie vindt men bijvoorbeeld in Nederland terug, de ruime in Frankrijk (in beide gevallen past de rechtspraak echter een zekere correctie toe, waardoor de praktijk minder ver uit elkaar ligt dan de principes). De enge interpretatie houdt in dat de rechter gebonden is door de feiten en omstandigheden waarop de partijen hun stelling expliciet baseren. In de ruimere visie komen ook die feiten in aanmerking die slechts in de marge naar voren zijn gekomen en niet direct als argument door een der partijen zijn gebruikt. Uiteraard is ook hier vereist dat deze feiten regelmatig, d.i. in een procedure op tegenspraak, aan de rechter zijn voorgelegd. Na een analyse van de rechtspraak van ons Hof van Cassatie besluit Van Quickenborne dat er geen duidelijke lijn in de arresten gevonden kan worden, al lijkt de ruime interpretatie toch te overheersen (zie p. 87-96).

De rechter mag ook het voorwerp van de vordering niet wijzigen, en in de regel evenmin de rechtsgronden aanvullen (voor zover de openbare orde er niet bij betrokken is).

Is een ambtshalve aanvulling van de rechtsgronden door de rechter mogelijk — en de auteur pleit er voor om dit zo veel mogelijk toe te laten — dan dient de rechter in het bijzonder oog te hebben voor de rechten van de verdediging en moet hij dus de gelegenheid bieden voor tegenspraak.

Mark Van Hoecke
UFSAL Brussel

A.J.H.W.M. VERSTEEG, *Verdeling van rechtsmacht*, Serie Bestuursrecht — theorie en praktijk, nr. 6, Kluwer, Deventer, 1987, 246 blz.

Dit boek, dat op 21 januari 1987 door de auteur als proefschrift werd verdedigd aan de Katholieke Universiteit Nijmegen, stelt de verdeling van rechtsmacht tussen burgerlijke rechter en administratieve rechter aan de orde.

Zoals in België — en overigens in vele landen van het Europese continent — worden in Nederland geschillen die rijzen in de betrekkingen tussen burger en bestuur beslecht door meerdere rechterlijke instellingen; zoals in België, geldt in Nederland in het raam van de bevoegdheidsverdeling tussen burgerlijke rechter en administratieve rechter het primaat van het privaatrecht.

Het boek biedt eerst een historische beschrijving van de bevoegdheidsverdeling.

Vastgesteld wordt dat de burgerlijke rechter rechtsbescherming is gaan verlenen toen pogingen om tot algemene administratieve rechtspraak te komen hadden gefaald. Vastgesteld wordt tevens dat de toetsingscriteria van administratieve rechter en burgerlijke rechter verschillen. De auteur sluit die analyse van het Nederlandse recht af met de bedenking dat «het Nederlandse systeem van rechtsbescherming tegen handelen van de overheid minder duidelijk is» (p. 128); ter verwerkelijking van een bepaald resultaat moeten immers verschillende rechtsgangen doorlopen worden.

Als vergelijkingspunt hanteert Versteeg het Franse model van verdeling van rechtsmacht. Dit lijkt een minder gelukkige keuze, omdat bij de bevoegdheidsverdeling in Frankrijk niet wordt uitgegaan van het primaat van het privaatrecht. De promovendus had er m.i. beter aan gedaan een systeem te kiezen dat nader aansluit bij het Nederlandse, bv. België, het Groot-Hertogdom Luxemburg — het Luxemburgse bestuursrecht is zeer modern, en toch vrijwel onbekend! — Italië, enz.

Men moet er nu echter eenmaal mee leren leven dat Nederlanders die de rechtsvergelijkende methode beoefenen, een uitgesproken voorkeur hebben voor (met het Nederlandse recht minder vergelijkbare) rechtsstelsels, zoals het Franse en dat van de Duitse Bondsrepubliek. Overigens kan niet worden ontkend dat de beschrijving van het Franse recht door Versteeg onberispelijk is.

Versteeg pleit vervolgens voor meer samenwerking tussen burgerlijke rechter en administratieve rechter, door middel van een systeem van (wederzijdse) prejudiciële vragen; hij ontwerpt daartoe een model.

Of de rechtsonderhavige nu beter af zou zijn — daar gaat het toch om, wanneer men handelt over rechtsbescherming tegenover overheidsoptreden — met een stelsel van prejudiciële vragen, valt te betwijfelen. In ieder geval wordt de tijdsduur van de procedure ermee verlengd. Is het Duitse prioriteitsstelsel — de eerst benaderde rechter beslist definitief over de bevoegdheidsvraag —, met eventuele «Verweisung», niet veel meer voor de hand liggend en burgervriendelijk? (Zie A.J. Bok, *Rechtsbescherming in Frankrijk en Duitsland*, Kluwer, Deventer, 1986, t.a.v. blz. 94-97.)

Is het overigens juist te stellen dat de burgerlijke rechter en de administratieve rechter andere toetsingscriteria hanteren t.a.v. het overheidsoptreden? Naar Belgisch recht is dit voorzeker niet juist, zoals W. van Gerven op magistrale wijze aantoonde in zijn onvolprezen boekje *Hoe blauw is het bloed van de prins?* (Kluwer Rechtswetenschappen, Antwerpen, 1984); er is «eenzelfde marginale controle van discretionaire overheidsbevoegdheid ongeacht de rechtsmacht door wie zij wordt uitgeoefend» (p. 51).

De «verdeling van rechtsmacht» van Versteeg is vlot geschreven, in een heldere stijl. De auteur weerstaat aan de neiging, die — helaas! — in vele hedendaagse proefschriften tot uiting komt, om door overdadig citeren en veelvuldige, vaak nutteloze, verwijzingen te laten blijken van de belezenheid van de promovendus, en door een hermetisch taalgebruik het lezen van het proefschrift hardnekkig te bemoeilijken.

Ce que l'on conçoit bien, s'énonce clairement ... Beknopt, helder, duidelijk: het proefschrift van Versteeg is een goed proefschrift, ondanks de bezwaren die ik hierboven heb geuit; wie belang stelt in het Nederlandse en het Franse recht met betrekking tot de rechtsbescherming tegenover overheidsoptreden mag niet zonder meer aan het boek van Versteeg voorbijgaan.

L.P. Suetens

Ervaringen met tien jaar AROB, W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle, 1986, 132 blz., fl. 32,50

Op 1 juli 1976 trad in Nederland de Wet «administratieve rechtspraak overheidbeschikkingen» (AROB) in werking. Door die wet werd de Afdeling rechtspraak van de Raad van State de algemeen aanvullende administratieve rechter. Tijdens een symposium dat op 20 juni 1986 plaatshad, werd die gebeurtenis herdacht en aandacht besteed aan tien jaar AROB-wet. Dit boekje is daarvan de weergave.

Het bevat op de eerste plaats acht artikelen van «personen uit de sfeer van de Afdeling rechtspraak van de Raad van State».

J.M. Polak handelt over de bezwaarschriftenprocedure, d.i. de verplichting of de mogelijkheid om, alvorens een geschil aanhangig

te maken bij de Afdeling rechtspraak van de Raad van State, aan het administratief orgaan dat de aangevochten beschikking heeft gegeven, te vragen die beschikking te herzien (vgl. voor België bijvoorbeeld het «dringend verzoek tot heronderzoek» in de Vreemdelingenwet van 15 juli 1987 en het «verzoek tot herziening» in de vreemdelingenwet van 15 december 1980).

P.J. Blom en W. van den Brink schrijven over de interne inrichting van de Afdeling rechtspraak, met name de Secretarie en het «Bureau» (thans: Stafafdeling). Opmerkelijk is dat niet de staatsraden, maar «juridisch geschoolde ambtenaren, verenigd in wat aanvankelijk «het bureau» genoemd werd en later de Stafafdeling rechtspraak is gaan heten, de zaken die ter zitting behandeld moeten worden, voorbereiden en zijn *belast met het opstellen van conceptuitspraken*» (p. 22, cursivering toegevoegd).

Voor een Belgisch jurist klinkt dit allicht ongewoon. Men mag evenwel niet vergeten dat aldus in Nederland twaalf voltijdse staatsraden (evenveel als in België) — en enkele deeltijdse staatsraden — meer dan 10.000 zaken (in België ± 1.200) per jaar kunnen afhandelen.

De bureaunota is een ambtelijk stuk voor interne voorlichting, waarvan de partijen geen kennis krijgen. Uit het ook in het boekje opgenomen verslag van de discussie blijkt een zekere onvrede nopens die gang van zaken. Die houdt immers het risico in dat «ongebreidelde vergroting van het ambtelijk apparaat en de verdergaande specialisatie van de ambtenaren gemakkelijk het noodzakelijk evenwicht tussen hen en de voor de uitspraken verantwoordelijke leden van de Afdeling kunnen vestoren» (p. 24).

Oud-voorzitter J. Van der Hoeven acht twee beperkingen van de bevoegdheid van de Afdeling rechtspraak «ineffectief en inefficiënt»: opdat een beroep ontvankelijk zij, moet er een (schriftelijk) besluit zijn «gericht op rechtsgevolg», dat niet is een «besluit van algemene strekking». Vanuit Belgisch oogpunt heeft Van der Hoeven het alleszins bij het rechte eind. En welk rechtgeaard praktijkjurist zal niet onderschrijven wat Van der Hoeven stelt op blz. 33: «De beide beperkingen van de bevoegdheid van de Afdeling rechtspraak, waarover ik vandaag sprak, zijn aangebracht om de rechtsbescherming te beperken en het bestuur te vrijwaren tegen de grote judiciële controle. Dat berust op een misverstand: administratieve rechtspraak strekt niet alleen tot rechtsbescherming van de burger, maar ook tot steun aan het bestuur.» Hoe juist is die bemerking, althans in zoverre de administratieve rechter ertoe komt «een opvoedende taak ter harte te nemen, niet alleen door uitvoerige en heldere formulering, maar ook door aan de partijen een zeker engagement op te leggen en door, waar mogelijk, de wegen van rechtsherstel aan te geven» (F. Reyntjens en B. Peeters, «Kroniek van grondwettelijk en administratief recht (1980-1982)», *R.W.*, 1983-84, 993-994). Gedurende enkele jaren is die tendens in de Belgische Raad van State tot uiting gekomen, althans in de rechtspraak van één der kamers; die trend blijkt thans enigszins afgeremd en is zeker niet veralgemeend.

Mr. J.H. Blaauw handelt over de verhouding tussen de burgerlijke rechter en de Afdeling rechtspraak van de Raad van State. Hij stelt voor de gehele administratieve rechtspraak in één organisatie onder te brengen binnen het kader van de rechterlijke macht.

Prof. van der Burg, staatsraad in buitengewone dienst, handelt over beperkte toetsing en «normale controle» door de Afdeling rechtspraak. Bij een normale controle rijst de vraag naar de wenselijkheid van het raadplegen van deskundigen. «Dan rijst weer de vraag: moet de Afdeling een beroep doen op «concurrerende» deskundigen van buiten de departementen of moet zij zich (...) baseren op de departementale ambtsberichten» (p. 68).

Twee terreinen waarin de invoering van de wet AROB tot een uitbreiding van de rechtsbescherming heeft geleid, zijn de toetsing van subsidiebeschikkingen en het toekennen van bestuurscompensatie, d.i. een herstelvergoeding bij niet-onrechtmatig overheidsoptreden (in België: art. 11, gec. wetten Raad van State; zie A. van Oevelen, *Schadevergoeding bij rechtmatige overheidsdaad in België*, preadvies Ver. Verg. Studie Recht B/N, 1984). Die twee gebieden vinden behandeling in artikelen van mr. J.A.W. Hinloopen en prof. mr. J.G. Steenbeek.

In het boekje zijn verder opgenomen de aan de deelnemers aan het symposium te voren toegezonden stellingen.

Sommige daarvan doen een Belgisch beoefenaar van het administratief recht glimlachen of grijnzen (al naar gelang van zijn ingesteldheid). Aldus bijvoorbeeld de stelling dat door de lange behandelingsduur de AROB-wet haar doel voorbijschiet (blz. 87); een

AROB-procedure duurt anderhalf tot twee jaar; een procedure voor de Belgische Raad van State dubbel zo lang! Aldus bijvoorbeeld de stelling dat het praktische resultaat van de AROB-rechtspraak voor de belanghebbende «dikwijls onbevredigend» (blz. 93) is ...

Op verschillende punten worden door verscheidene deelnemers tegenstrijdige stellingen naar voren gebracht, met name over het nut van de bezwaarschriftenprocedure, de publikatie van de «nota van het bureau» en de invoering van AROB-rechtspraak in twee instanties (vgl. voor België R. Vandekerckhove, *Werknota over de geschillen van bestuur. Hervorming van het administratief contentieux*, Brussel, 1976).

Opmerkelijk in de stellingen is ook de aandacht voor de relaties tussen de Afdeling rechtspraak en de media.

En wat gedacht van de stelling van Jhr. mr. J.L. de Wijkerslooth de Weerdesteyn dat de Afdeling rechtspraak «vermoedelijk het meest onvriendelijke rechterlijke college van Nederland is» (p. 106) o.m. omdat de datum voor een mondelinge behandeling wordt vastgesteld zonder de partijen te raadplegen? Mr. P.J.G. Kapteyn, voorzitter van de Afdeling rechtspraak, kan niet nalaten hierop te repliceren dat de Afdeling het rechterlijk college is «dat er de laatste jaren in slaagt hetzelfde aantal zaken in één jaar af te handelen als er in dat jaar is binnengekomen» (p. 109). Is dat niet de wensdroom van elke Belgische rechtsonderhorige?

Ten slotte bevat dit boekje een verslag van de discussie tijdens het symposium, alsmede enkele nagekomen opmerkingen vanwege de Secretarie van de Afdeling rechtspraak.

Deze boekbespreking is allicht wat lang uitgevallen t.a.v. een boekje dat op het eerste gezicht wat spichtig voorkomt. Dit boekje is echter een goudmijn voor wie hier te lande bezorgd is om de stand van de administratieve rechtspraak en praktische mogelijkheden voor verbetering nastreeft. Het behelst een veelzijdige benadering van de problemen rond de rechtsbescherming tegenover overheidsop treden door de administratieve rechter. Warm aanbevelen.

L.P. Suetens

Aangekondigd

A.D. BELINFANTE, *Beginnels van Nederlands staatsrecht*, 10e editie, Alphen a.d. Rijn, Samsom, 256 p.

B. BOONEN e.a., *Besparen en tewerkstellen*, Antwerpen, V.E.V., 800 p.

G. DEBUNNE, *Vakbonden en Europa: verleden en toekomst*, Leuven, Kritak, 256 p.

L. DE HAES, *Belgisch blunderboek: het Rekenhof over het wilde wanbeheer*, Leuven, Kritak, ca. 112 p., ca. 350 fr.

J.F.M. GIELE, *De commanditaire vennootschap*, Deventer, Kluwer, ca 160 p.

L. HUYSE, *De verzuiling nabij*, Leuven, Kritak, 295 fr.
Onverwijld spoed: kort geding en andere spoedprocedures in het Nederlands recht, Zwolle, Tjeenk Willink.

H. OUDELAAR, *Recht halen: inleiding tot het executie- en beslagrecht*, Deventer, Kluwer, 176 p.

J. VAN HAAREN, *Zakendoen in Zuidoost-Azië en China: civiel- en fiscaalrechtelijke aspecten*, Deventer, Kluwer, 264 p.

BALIE

Samenstelling van de Raad van de Orde van Advocaten te Gent

Stafhouder: mr. Marc Callant.

Leden: mrs. Stephane De Vos, Ignace Peckstadt, Willy Roossens, Paul Van Malleghem, Geert Baert, René Verstringhe, Arsène Ryckaert, Antoon van Damme, Paul De Cordier, Johan De budt, Philippe Leroy, Luc De Muynck, Guy Naessens, Michel Van den Daelen, Thierry Beele en Rik Torrekens.

Conferentie van de Jonge Balie te Oudenaarde — Samenstell van het Bestuur

Voorzitter: mr. Jan Wellekens; secretaris: mr. Luc Blocke leden: mrs. Luc Dupont, Freddy De Smet, Bart Van Ommeslahe, Jacques Vander Schelden, Rudy Mortier, Jan Van den Berg Gilbert Callens, Luc Hoedaert en Johan Thomas.

BERICHTEN

Studiedag K.U.-Leuven: Hervormingen in het gehandicaptenleid

Het Instituut voor Sociaal Recht (K.U.-Leuven) organiseert vrijdag 13 november 1987 te Leuven een studiedag met de titel «Hervormingen in het gehandicaptenbeleid». Besproken wordt naast de wet van 27 februari 1987 over de tegemoetkomingen a gehandicapten (prof. B. Van Buggenhout, kabinetschef Volksgezondheid en Gehandicaptenbeleid), de ontwikkelingen in andere sectoren van de gehandicaptenzorg met name, Fonds 81 (voor medische, sociale en pedagogische zorg voor gehandicapten) (I. Leu kabinetsmedewerker Gezin en Welzijnzorg), het Rijksfonds voor sociale reclassering van de minder-validen (H. Casteleyn, adviseur kabinet Volksgezondheid en Gehandicaptenbeleid) en E.E.C actieprogramma (G. Hertecant, administrateur-generaal Minister van de Vlaamse Gemeenschap). Tevens zal toelichting (en demonstratie) worden gegeven m.b.t. het softwarepakket «tegemoetkomingen aan gehandicapten» (F. Robben, assistent K.U.-Leuven kabinetsmedewerker Sociale Zaken). Elke voordracht wordt gevolgd door discussie, het slotwoord wordt uitgesproken door mevrouw W. Demeester, staatssecretaris Volksgezondheid en gehandicaptenbeleid. De folder met verdere inlichtingen kan worden aangevraagd: Instituut voor Sociaal Recht, College De Valk, Tiesestraat 41, 3000 Leuven (tel. 016/23.93.38).

ERRATA

Wegverkeer — Slijk op de weg

De derde overweging van Cass., 19 maart 1986, *R.W.*, 1986-8 479-480, eindigt verkeerdelijk met de woorden: «hetgeen belening is in de zin van bovenvermeld 7.1». Er moet staan: «hegeen geen belemmering is ...»

TIJDSCHRIFTEN

Weekblad voor Privaatrecht, Notariaat en Registratie

nr. 5793, 2-9 augustus 1986

Van Velten, A.A., Recente ontwikkelingen bij coöperatieve onroerend goed exploitatieverenigingen; De Vries, J.J.M., Naschrift; Kortmann, S.C.J.J., Cessie van op een veiling verworven kooprechten; Berger, K.F.M., Het fenomeen van Wiegman: veiling van onroerend goed en levering aan een ander dan de koper in de veiling; Wiegman, P.A.M., Veiling van onroerend goed en verkoop van het recht op levering; Pleumeekers, N.A.J., Kan kope in een veiling zijn recht op levering rechtsgeldig cederen?; Schoor dijk, H.C.P., Naschrift; Verheul, J.P., Overzicht der Nederlandse rechtspraak. Rechterlijke bevoegdheid 1979-1984 (II, slot), Be slag 1979-1984.